

HRVATSKI TJEDNIK

novine za kulturna i društvena pitanja

NAKLADA MATICE HRVATSKE

zagreb,
15. listopada 1971.
godina I.
broj 26.
cijena 2 dinara

Jozo Ivičević

SLUČAJ S PISMIMA

U »Vjesniku« ovih dana (7. listopada) pročitali da je Okružno javno tužilaštvo »stavilo točku na aferu« izazvanu sumnjom da su iz osječke Glavne pošte dostavljana, a u Centru državne sigurnosti u Osijeku otvarana pisma naših građana koji su na radu u inozemstvu.

Pozivajući se na izjavu okružnog javnog tužioca, Save Stambolić, »Vjesnik« navodi da je istražni sudac Okružnog suda u Osijeku proveo istragu, ali da »nije ustanovljeno« da bi u ovome slučaju štak »otvarao pisma građana mimo ovlaštenja iz čl. 49. Zakona o unutrašnjim poslovima«; stoga da je krivična prijava »protiv nepoznatog« odbačena i postupak time okončan.

Javni tužilac, račlanimo li njegovu izjavu, nije zanijekao da su pisma bila otvarana: izjavio je tek kako nije utvrđeno da bi neovlašteno bila otvarana. Da li je doista tako?

Prisjetimo se što je o ovome slučaju prije toga već bilo objavljeno (VUS, 11. kolovoza):

Dragomir Puač, pismonoša pošte u Osijeku, iskazao je da je pisma odnosio u SUP »svakog radnog dana, osim subote«; dnevno da je od prispjelih pisama odvajao oko 150 pošiljaka, a pri tome da nije imao popis »po kojem bi odvajao pisma samo za određene osobe« (čl. 49. Osnovnog zakona o unutrašnjim poslovima, na koji se okružni tužilac poziva, predviđa da se tajna pisama smije izuzetno povrijediti – na temelju ovlasti saveznog ili republičkog sekretara za unutrašnje poslove kad su u pitanju interesi sigurnosti – ali samo u pogledu određenih osoba ili organizacija); Dragomir Puač iskazao je, nadalje, da je u dostavnom odjelu pošte u Osijeku zaposlen već sedam godina, te da mu je poznato da je prije njega pisma u SUP odnosio Stanko Jerković, a još ranije neki drugi poštar.

Stanko Jerković potvrdio je te navode izjavivši da je pisma odnosi »otprilike dvije do tri godine«, i u tu svrhu da je dnevno izdvajao »najmanje dvije stotine pisama«.

Marija Martinović, šef odjela kontrole u pošti, iskazala je pak da od SUP-a nije imala »ništa na pismeno«, te da stoga ona nasumce izdvajana pisma nije nigdje evidentirala.

U osječkoj Glavnoj pošti – tako barem proizlazi iz iskaza sudjelovatelja u ovome slučaju – izdvajano je, dakle, a u Službi je državne sigurnosti u Osijeku otvarano oko dvije stotine pisama dnevno; a to će reći: tjedno oko tisuću, mjesечно oko četiri tisuće, godišnje oko pedeset tisuća pisama. I, jer se tako radilo godinama, u pitanju su stotine tisuća pisama! I, da li tek u Osijeku?

Jer valja zabilježiti i izjavu direktora PTT poduzeća u Osijeku, Rade Vukosavljevića, koji je, upitan što misli o istražnom postupku u ovome slučaju, kazao da mu je »to bedasto«; i obrazložio zašto: jer da osječki primjer »nije ništa što ne radi cijela Jugoslavija«.

Ako je tome doista tako u osječkom je slučaju neobično tek stajalište okružnog tužioca: da je praksa otvaranja pisama, kako je zabilježena u Osijeku, u skladu s ustavnim poretkom i njime zaštićena: a u pitanju su, ponovimo, stotine tisuća i, možda, napokon i milijuni pisama!

Teško se stoga složiti da je rješidbom tužilaštva »stavljena točka na aferu«; pitamo se naprotiv:

Nije li nastupio trenutak da se »slučaj s pismima« raspravi u Saboru?

KOMUNALNI PRINCIP I NACIONALNA DRŽAVNOST

str. 3.

Nova federacija i financiranje njenih funkcija

str. 6.

Odgovor Zdravka Tomca i odgovor Zdravku Tomcu

str. 8.

RAZGOVOR S »NEPOSTOJEĆIM«

str. 9.

NEMIRNA DOLINA

str. 10. i 11.

HRVATI U BAČKOJ

str. 12. i 13.

KVATERNIKOVA DILEMA

str. 16.

2 pisma čitatelja

USTAVNE PROMJENE

U ieku raspravā o promjenama Ustava u SR Hrvatskoj dopustite mi nekoliko napomenu. Pridružujem se onima koji zahtijevaju da se u amandmane unese odredba o hrvatskom državljanstvu za sve koji žive u Hrvatskoj. Pojam federativnog uredenja države sadrži u sebi pojam dvostrukog državljanstva: pojedinih država i savezne države. Dosad se postojeći zakon o državljanstvu republika u praksi malo primjenjivao. Jedni su bili ravnodušni prema republikom državljanstvu ili su se bojali isticati ga, a drugima je bilo mrsko sve što nije imalo označku „jugoslavensko“, pa tako i republičko državljanstvo.

U točki 3. amandmana V. određeno je da se postupak pred sudom i drugim organima vodi na hrvatskom, odnosno srpskom jeziku. Po tomu što se luči hrvatski od srpskog jezika, valjalo bi zaključiti da će se već jednom na sudu, upravi i drugim ustanovama početi govoriti i pisati doista i dosljedno hrvatskim jezikom, i da će se upotrebljavati hrvatska pravna i stručna terminologija. Kako se u amandmanima navodi da će se postupak voditi i na srpskom jeziku, a to znači da će se već prema prilikama i dalje rabiti srpsko pravno nazivlje: nehat, umišljaj, staralac, savjesni držalač, uvjerenje itd., i hrvatsko: nehaj, zla namjera ili namjera, skrbnik, pošteni posjednik, potvrda ili svjedodžba itd.

U amandmanu XVI. točka 3. piše da je osnovni cilj odgoja, uz ostalo, i razvijanje osjećaja pri-padnosti svojem narodu. Ova je formulacija dobra, ali i nepotpuna. Smatram da bi u hrvatskom ustavu, bezuvjetno trebala stajati odredba – koja bi trebala biti općeg karaktera i koja se ne bi smjela odnositi samo na odgojne i školske ustanove – da su svi organi i ustanove, a u prvom redu odgojne i školske, dužne odgajati djecu i mlađe, odnosno sve gradane U DUHU LJUBAVI I POSTIVANJA HRVATSKE DOMOVINE I DRŽAVE. Zalosni dogadaji u Karinu, izravljivanje i vrijedanje naših himne i drugih naših nacionalnih simbola poučavaju i opravljaju nadopunjene postojeće odredbe u načrtu amandmana u navedenom pravcu. Želio bih da HT otvoriti svoje stranice čitateljima na temu rasprave o ustanovnim promjenama u Hrvatskoj.

SA ŠTOVANJEM
MIRKO SUNIĆ, Velika Gorica

»ZLOUPORABE ZLOUPOTREBA«

U cilju iznošenja istine, a na osnovu Zakona o štampi, želio bih da objavite ovaj moj demant na članak »Zlouporabe zloupotreba« objavljen u vašem listu broj 21. od 10. rujna 1971. godine, na strani 8 i 9. U tome članku je spomenuto i moje ime vezano za jednu izjavu objavljenu u »Oslobodenju« od 22. kolovoza 1971. godine. Ta izjava glasi: »Demaskirali su se i otvorili karte. Oni ne biraju sredstva ni način da nas ocne, da ocne naš društveni poredak i postignute rezultate. Treba li sada da mi biramo sredstva i da se odnosimo kao »džentlmeni u rukavicama«. Za one koji žele da se igraju sa sudbinom naroda ne treba imati milosti. Njih osuduje cijelokupan narod i ekstremisti to treba i da osjeti.«

Vaša redakcija je uzela tu izjavu i na nju dala svoj komentar koji glasi: »Naravno, oni prema kojima ne treba imati milosti studiraju na fakultetima na kojima se »čuji, pored ostalog, i kako razoriti bratstvo i jedinstvo, a ti fakulteti su, naravno, u Zagrebu.« Međutim, na Predsjedništvu Međupravinske konferencije SSRN-a Mostar, održanom 19. kolovoza 1971. godine, raspravljalo se o »državno-političkoj situaciji na području Hercegovine«. Ja sam u svojoj diskusiji govorio o razim pojavama koje su tude našem državnom uredenju i o djelovanju pojedinaca kao takvih

u svim nacionalnostima na području Hercegovine i u redovima klera svih konfesija.

Vežemo za izjavu objavljenu u »Oslobodenju« rekao sam: »Demokratizacija odnosa u ovim uvjetima pruža tim pojedincima mogućnost da otvoreni djeleži. Možda je to dobro. Na taj način oni se demaskiraju i otvaraju karte. Oni ne biraju sredstva ni način da nas ocne, da ocne naš društveni poredak i postignute rezultate. Treba li sada da mi biramo sredstva i da se odnosimo kao »džentlmeni u rukavicama«? Za one koji žele da se igraju sa sudbinom naroda ne treba imati milosti. Njih osuduje cijelokupan narod i ekstremisti to treba i da osjeti.«

U tom dijelu diskusije ni jednom riječju nisam spomenuto riječ »student«, pa prema tome ova moja izjava ni u kom smislu nije vezana za studente, bilo sa kojeg sveučilišnog centra. Vi znate dobro da dopisnici svih listova u najviše slučajeva ne objavljaju cijeli diskurs, već se to iznese krek neku karakterističnu izjavu. Pošto je moja izjava objavljena u »Oslobodenju«, bez ostalog dijela moje diskusije, neodredena, zato se i mogla tumačiti na razne načine.

Komentar Vašeg lista na moju izjavu, koga je većina čitalaca shvatila kao sastavni dio moje izjave, mene je uvrjedio, posebno što se ja uviđe borim da se nikakav eksces ne smije generalizirati, a što ste Vi u Vašem listu učinili. Radi potpunijeg razjašnjavanja navešt u posljednji dio moje diskusije na spomenutoj sjeđnici Predsjedništva Međupravinske konferencije SSRN-a Mostar: »Što se tiče sastanka sa studentima kod nas, ja nisam bio prisutan, bio sam na odmoru, ali su mi drugovi rekli da je sastanak kod nas protekao sasvim normalno. Posljede sastanka bili su svi skupa na zakusu i nije bilo nikakvih problema, niti istupa, niti eksresa i drugo nemam šta o tome reći.« Mislim, da ovde nije potreban komentar. Da je ovo točno može se uvjeriti tko god želi uvidom u zapisnik i magnetofonsku vrpcu koju se nalaze u prostorijama Međupravinske konferencije SSRN-a Mostar.

Molim Vas da ovaj moj demant u cijelosti objavite.

Rajko Bošnjak, postanik Republike vijeća Skupštine SR BiH i predsjednik Općinske konferencije SSRN-a LIŠTICA

Zalista, naš komentar raden je na temelju pisanja »Oslobodenja«. Drago nam je da Rajko Bošnjak ipak nije sudjelovao u hajci na sveučilištare i nadamo se da će idući put na vrijeme demantirati nekorektno i iskrivljeno pisanje toga lista.

Uredništvo

NEKOLIKO PRIJEDLOGA

Da bi »Hrvatski tjednik« bio još sadržajniji i zanimljiviji, evo nekoliko prijedloga:

1. U vašem listu dosad smo mogli pročitati i neka zapažanja iz evropskog i svjetskog tiska o Hrvatskoj i Hrvatima. To su mahom bili negativni članci o Hrvatskoj i Hrvatima. Da li ti narodi, gdje su ti članci tiskani, i drugi zaista imaju tako negativno mišljenje o Hrvatima? Ja u to ne vjerujem. Zato mislim da biste trebali prikazati i onu drugu stranu medalje, vedriju i svjetliju, o gledanjima drugih naroda na Hrvate i Hrvatsku. Ja vjerujem da ta druga strana medalje postoji. Kada »Hrvatski tjednik« već piše za Hrvate, onda bi trebao paziti na te stvari.

2. Ja sam podrijetlom Poljak, pa me je pogodilo kad sam u vašem listu pročitao pisanje onog poljskog katoličkog lista o Hrvatskoj i Hrvatima. Duboko vjerujem da to nije ni mišljenje poljskog naroda.

3. Zašto ne načinite intervju s književnikom Milivojem Slavićem, koji je nedavno došao iz Poljske, gdje je čak i na televiziji i na radiju razgovarao o poljsko-hrvatskim odnosima na kulturnom planu? Zašto ste tom dogadaju posvetili samo člančić, dok su mu Poljaci, kako vidimo, dali već značenje?

**IVAN LENIK,
Osijek**

»ČIJI JE PAUL YANKOVITCH?«

Cestitam uredništu »Hrvatskog tjednika« na izvanrednom članku »Čiji je dopisnik Paul Yankovitch?«. Naime, smatram da je u ozbiljnoj raščlambi koju je nepristrano izvršilo vaše uredništvo izišlo na vidjelo tko to i kako prikazuje stvarnost u Jugoslaviji u stranom veoma tiražnom tisku. Da se razumijemo: ne želim napadati izvjesnog Yankovitcha, iako se nisam slagao s njegovim pisanjem u pariškom »Le Monde« kad sam ga kao student čitao za vrijeme svog boravka na studijama u Strasbourgu. Meni je mnogo važnije istaći jednu neospornu činjenicu koja se nameće svakom našem građaninu kad se nade u inozemstvu. Dakle, ne släžem se uopće s prikazivanjem stvarnosti u našoj zemiji, gdje se republike i nacionalnosti riješi spominju kao da je Jugoslavija nadnacionalna kategorija. Francuzi, a i mnogi drugi, ne znaju dovoljno od kojih je nacija sastavljena Jugoslavija, što je djelomično njihova krvnja zbog neodgovarajućeg školskog sustava, po kojem o drugima uče malo, ali smo i mi krivi kad se vani predstavljamo u njihovom tisku kao Jugoslaveni. Naravno, o sa-moupravljanju govore samo znanstvenici i studenti društvenih znanosti, što i nije čudno kad se po Paulu Yankovitчу samoupravljanje prikazuje kao »komplikiran sustav«. Stvarnost u Hrvatskoj uopće se nije objektivno očrtavala u stranom tisku iz pera nekih naših dopisnika. Njegovo tvrdnje, neznanstvene i prevladane, o »jugoslavenskoj nacijskoj pokusava progurati u inozemstvu. iako je unitarizam kao slijepo gledanje na naciju kod nas politički propalo. Žalosno je da on ne vidi stvarnu sliku Hrvatske, a zahtjeve o promjeni deviznog sustava smatra neopravdanom ratobom i navodi tobožne brojke koje neki biznismeni navode kao dokaz svojih tvrdnji. Sjećam se kad je drug Tripalo govorio o nekim problemima u gospodarstvu, a »Le Monde« je pisao kako je Tripalo u čitavoj situaciji od najavljuvanja ustanovnih promjena ulio ulje na vatru. Znao sam da je to neistina, ali to je pisao njihov beogradski dopisnik. Zbog još nekih dopisa zaključim da »Monde« uopće nije objektivan, iako taj epitet uživa. Ne može nam biti svejedno kako će nas vidi gledati kad se predstavimo. Navest ēu još jedan primjer. Kad sam se upoznavao s jednim Francuzom na fakultetu, predstavio sam se kao Hrvat, a on se čudio da nikad nije čuo za to ime. Nekoliko puta je slijegao rame-nima i rekao: »Kako?« »Croates« – odgovorio. Kad sam video u čemu je problem, objasnio sam: »Croatia«, a tada je razumio. Žalosno je da nismo dovoljno radili na potvrđivanju nacionalnosti. U odnosu na mog kolegu Francuzu ja nisam mogao drugo odgovoriti nego da sam Hrvat. Sto drugo zapravo? Prešućivanje značajnih dogadaja u našoj politici i društву, kao Desete sjednice CK SKH, u stranom tisku (ovdje u francuskom) samo zamagljuje sliku stanja kod neobavještenog čitalaca kad poslijepodne slijedi čitav članak o našoj zemlji u stranom tisku koji ne odgovarači pravom stanju stvari. Ali, na žalost, nikakav demant nisam primijetio. Usput napomenimo da nacionalna struktura konzularnih i diplomatskih predstavništava uopće ne zadovoljava, i to bi se moralno što brže mijenjati. Mislim čak da je u nekim gradovima ta struktura jednonacionalna sa »službenim jezikom i spisima koji su uglavnom pisani ekavicom.«

Tvrđnja o vezi hrvatskog rukovodstva sa šačicom političke emigracije u Svedskoj i drugdje čista je izmišljena i gadna kleveta, ali na žalost i takve stvari kolaju po bijelom svijetu. Konačno, samo još jedan neugodan slučaj! Bio sam nazočan na jednom skupu za Francuze i druge studente (iz raznih zemalja Azije i Afrike) na kojem se tvrdilo da su u Jugoslaviji socijalističku revoluciju izvojevali Slovenci, Srbi i Crnogor-

ci (les Slovènes, les Serbes et les Montenegrins)! Nadamo se da će Paul Yankovitch preispitati svoje pisanje, sto bi morali uraditi i neki drugi.

Hvala na uvrštenju!
Zdravko Žarković, student, Zadar.

LJUDI, A NE AUTOMATI

Cestitam uredništu »Hrvatskog tjednika« na izvanrednom članku »Čiji je dopisnik Paul Yankovitch?«. Naime, smatram da je u ozbiljnoj raščlambi koju je nepristrano izvršilo vaše uredništvo izišlo na vidjelo tko to i kako prikazuje stvarnost u Jugoslaviji u stranom veoma tiražnom tisku. Da se razumijemo: ne želim napadati izvjesnog Yankovitcha, iako se nisam slagao s njegovim pisanjem u pariškom »Le Monde« kad sam ga kao student čitao za vrijeme svog boravka na studijama u Strasbourgu. Meni je mnogo važnije istaći jednu neospornu činjenicu koja se nameće svakom našem građaninu kad se nade u inozemstvu. Dakle, ne släžem se uopće s prikazivanjem stvarnosti u našoj zemiji, gdje se republike i nacionalnosti riješi spominju kao da je Jugoslavija nadnacionalna kategorija. Francuzi, a i mnogi drugi, ne znaju dovoljno od kojih je nacija sastavljena Jugoslavija, što je djelomično njihova krvnja zbog neodgovarajućeg školskog sustava, po kojem o drugima uče malo, ali smo i mi krivi kad se vani predstavljamo u njihovom tisku kao Jugoslaveni. Naravno, o sa-moupravljanju govore samo znanstvenici i studenti društvenih znanosti, što i nije čudno kad se po Paulu Yankovitчу samoupravljanje prikazuje kao »komplikiran sustav«. Stvarnost u Hrvatskoj uopće se nije objektivno očrtavala u stranom tisku iz pera nekih naših dopisnika. Njegovo tvrdnje, neznanstvene i prevladane, o »jugoslavenskoj nacijskoj pokusava progurati u inozemstvu. iako je unitarizam kao slijepo gledanje na naciju kod nas politički propalo. Žalosno je da on ne vidi stvarnu sliku Hrvatske, a zahtjeve o promjeni deviznog sustava smatra neopravdanom ratobom i navodi tobožne brojke koje neki biznismeni navode kao dokaz svojih tvrdnji. Sjećam se kad je drug Tripalo govorio o nekim problemima u gospodarstvu, a »Le Monde« je pisao kako je Tripalo u čitavoj situaciji od najavljuvanja ustanovnih promjena ulio ulje na vatru. Znao sam da je to neistina, ali to je pisao njihov beogradski dopisnik. Zbog još nekih dopisa zaključim da »Monde« uopće nije objektivan, iako taj epitet uživa. Ne može nam biti svejedno kako će nas vidi gledati kad se predstavimo. Navest ēu još jedan primjer. Kad sam video u čemu je problem, objasnio sam: »Croatia«, a tada je razumio. Žalosno je da nismo dovoljno radili na potvrđivanju nacionalnosti. U odnosu na mog kolegu Francuzu ja nisam mogao drugo odgovoriti nego da sam Hrvat. Sto drugo zapravo? Prešućivanje značajnih dogadaja u našoj politici i društву, kao Desete sjednice CK SKH, itd. Sve u svemu, od strane pojedinca (pitajte koliko dobronamernog) bezobzirno je baćena liga na mjestu koje je dalo ogromne žrtve za oslobođenje zemlje i njen poslijeratni razvoj, a rukovodstvo dovedeno u situaciju da se branii

od kleveta i dokazuje kako nije unitarističko.

Najprije, ne možemo opovesti (a nema ni razloga!) da u Murteru, baš kao i na svakoj točki ove zemlje, kod pojedinaca nema osjećaj jugoslavenstva, ali duboko smo uvjereni da to nije nikakav unitarizam, kako nam to sugerira Ivica Matanović, autor spomenutog napisa u HT. Murter je hrvatsko mjesto, a mi Murterani Hrvati. Ako svoju pripadnost hrvatskoj nacijskoj pokušavamo onako bučno i bezobzirno kako to čini Ivica Matanović, onda to nije dovoljan razlog da nam se pršiće etika unitarizma. Samo toliko o tom Matanovićevom unitarizmu u Murteru. Jer, Matanović je bacio »rukavici«, duboko smo uvjereni, da nas sa glavnog skrene na sporedni kolosijek, a to mu nećemo priuštiti. Prihvatanje ponuđenog dijalogu značilo bi, naime, braniti se od optužbe koja ne stoji i koju mi odbacujemo i osudujemo.

Umjesto obrane mi cemo preci u fanfari pa čemo reći da Ivica Matanović nema pravo da daje političku kvalifikaciju Murteru i njegovom rukovodstvu. Matanović je doseljenik iz Like koji, dozvoljavamo sebi malo ironije, još ne zna niti hodati po Murteru, ne zna mještane po izgledu, a kamoli po imenu i prezimenu, odnosno političkom uvjerenju. To je čovjek koji u vremenu od pet-sest godina dolazi u Murter, a bio uključen u društveno-politički i gospodarski život mesta, a stavovi su mu, što vrlo dobro znaju mještani, vrlo bliski nacionalističkim i šovističkim.

Pa zar da takav pojedinac daje političku ocjenu sadašnjeg murterskog trenutka? Zar da takav čovjek prebrojava mještane, da unoši nemir, da sije razdor u mjestu koje je u svojoj bogatoj povijesti bio protiv hegemonijske pa ma sa čije strane ona dolazi, u mjestu koje je sa sto trideset četiri svojih najboljih sinova i kćeri platilo svoju slobodu u slobodnoj Socijalističkoj Republici Hrvatskoj, u slobodnoj Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji, u hrvatskoj zajednici ravnopravnih naroda i narodnosti. Ne, to ne možemo i nećemo dozvoliti. Ako je potrebno da se prebrojavamo, što nam sugerira Matanović, onda cemo to mi sami učiniti bez pomoći Matanovića i njemu sličnih. I dosad smo se mi prebrojavali pa čemo to znati i danas, ali ne na osnovi koju nam nudi Ivica Matanović. Prebrojavati ćemo se: tko hoće, a tko neće da radi na društveno-ekonomskom razvoju mesta, što smo i dosad činili. U posljednjih 20 slobodnih godina prebrojavamo smo se i okupljali na realizaciji, što s ponosom ističemo, elektrofikaciji mesta, na asfaltiranju cesta, na izgradnji vodovoda i brojnim drugim zadacima. Rezultat takvog i jedino prihvatljivog prebrojavanja je realizacija zadataka i vrlo mali broj onih koji su se dobrogljili na poziv rukovodstva ili svoje radne i druge obaveze nisu izvršili u cijelosti.

Dužni smo ovom prilikom skrenuti pažnju Uredništvu da pismo »Pisma s otoka«, o kojemu je riječ, nije bilo potpisano Matanovićevim inicijalima ili imenom ili prezimenom. Međutim, odmah autor, i kad mu je skrenuta pažnja na to, onda je to negirao, ali srećom HT je u narednom nam je bilo jasno da je Matanović broju tiskanjem notice o autoru »Pisma s otoka« demantirao njegovo negiranje. Ova napomena, svakako, ipak nešto govori o moralnom liku tog povjerenika Matice hrvatske, o njegovom moralnom liku o kojem nemamo namjere pisati

HRVATSKI USTAV (VI.)

KOMUNALNI PRINCIP I NACIONALNA DRŽAVNOST

Ustavna reforma općinskog sustava ne može se odvajati od aktualne ustavne revizije u nas i njezin je nerazdvojni element!

Komunalni sustav nema uspjeha u praksi — gotovo je potpuno formaliziran ili izpačen. I ustavotvorci su ga ostavili za kasnije, iako je svakom jasno da se ne može govoriti ni o kakvoj adaptaciji saveznim amandmanima bez ustavno-pravnog statuiranja općine. Jer onda cijeli Ustav SRH, nakon usvajanja amandmana, počeva na novoj definiciji republike i radne organizacije, a bez njihova društvenog i političkog posrednika — općinskog sustava. Mora se priznati nelogičnost i, prije svega, efektivna nedostatnost takvog Ustava. A da zabacimo takvu »sitnicu« kao što je njegova pravna valjanost. Bila bi to, sigurno, još jedna naša »originalnost«: da je Ustav u svoja dva dijela revidiran, a u trećem nije. Ako se razmišlja i pod najdobrohotnjom pretpostavkom — da su ustavotvorci, svjesni značenja općinskog sustava, htjeli taj sustav upravo temeljito razmotriti, opet to mnogi razlozi, stvarni i pravni, ne dopuštaju. Prema tomu, **ustavna reforma općinskog sustava ne može se odvajati od aktualne ustavne revizije u nas i njezin je nerazdvojni supstancialni element.**

Sabiralište problematike suvremene države

Fundamentalni njezin aspekt ima principijelno značenje koje se tiče, moglo bi se reći, općije problematike državnosti suvremenog svijeta. Ova se nadaje iz njegovih temeljnih procesa društveno-ekonomskog kretanja. Centralizam je, zasigurno, jedan takav njihov mehanički tijek. Kapitalistički monopolizam i socijalistički etatizam dvije su njegove zrele i sustavne konzekvencije.

Ali, s druge strane, upravo takvo dovršavanje društveno-ekonomske mehanike unutrašnjeg kretanja suvremene (područljene) ekonomije, što ostaje na temeljima i razini političke ekonomije, imperativno postavlja na dnevni red pitanje **naravi odnosa među ljudima** u procesu materijalno-društvene proizvodnje i života; ili, kratko, pitanje socijalne ekonomije. Mnogi palijativi — time nije rečeno da nisu korisni — kao što su psihotehnike, industrijska sociologija i psihologija, »human relations«, participacija itd., pojavili su se sa svrhom da naznače i pripreme jedan takav nužni preobražaj odnosa među ljudima. Područljivanje, prepustošno stihiji svoga unutrašnjeg tijeka, stihiji koja je neizbjježno vodila u absurd centralizma, dobilo je protutendenciju, jednako neizbjježnu, jer izbija iz same naravi procesa koji su na djelu. To je nužnost demokratizacije odnosa u suvremenoj proizvodnji, izrazita tendencija prema antacentralizmu, jer su joj svrha demokratski socijalni odnosi (kooperativni princip), **naravna integracija proizvoda u njegovu radnu sredinu**, a na temelju njegova vlastitog interesa. Samo se po sebi razumije da ta tendencija mora, postupno, dobiti i društvenu primjenu i da se, upravo odatle, rada i ostvaruje suvremena socijalna revolucija radništva.

Socijalistička revolucija — i sada smo na tlu vlastite volje i zbilje — orijentirana i utemeljavana na ukidanju etatizma, ima kao svoju nužnu posljedicu uopćavanje ove demokratizirajuće tendencije, tj. njezino izvođenje iz proizvodnog razvoja na razini temeljnog principa društvene konstitucije u cjelini. Samoupravljanje, koje je signatura autentičnog kretanja i htjenja našeg društva, u stvari je, bez obzira na sve nedosljednosti, mistifikacije potrebe i odluke.

Odatle i sve značenje i sve opterećenje komunalnog principa. On u sebi sabire, u malome, svu ovu problematiku suvremenog tijeka i, samim tim, suvremene državnosti. On je, bez dvojbe, princip demokratske društvene samoorganizacije kojoj je krajnja svrha ukidanje države kao ustrojstva odvojenog od svoje društvene osnove.

Princip vlasti i princip zajednice

Ali, to je Marxova poruka, koja ima smisla samo u kontekstu Marsova koncepta proleterske revolucije. A ovaj je bio utemeljen na ideji univerzalne revolucije proletarijata kojoj je princip svjetsko-historijska egzistencija komunizma. Primijeniti Marsov u misao na druge konkretno-historijske uvjete, na uvjete nacionalne socijalističke revolucije, to znači biti bukvalan i, samim tim, dogmatičan. Ne pomaže mnogo ni pozivanje na Lenjinu, jer je on komunalni princip analizirao prije Oktobarske revolucije, a nakon njezina ostvarenja potpuno ga je, i prilično naglo, napustio.

Naravno, time se ne želi zagovarati nikakav etatizam. Time se želi samo naglasiti da se u komunalnom sustavu, u uvjetima suvremene socijalističke državnosti, miješaju, i to neizbjježno, dva principa: princip vlasti i princip zajednice. Kakav će biti njihov konkretni odnos i omjer, to se može odrediti samo na bazi konkretne analize društveno-ekonomskih i društveno-političkih odnosa. Ali da to nije stvar neke posebno-valjane politike intencije i dobre volje, kakav se osnovni ton može zamjetiti u gotovo svim napisima i izjavama, a to se, onda, osjeća i u Nacrtu teza o ustavnom reguliranju položaja općine — to je jasno. Naprotiv, temeljni je uvjet stupanj razvoja socijalističkih proizvodnih i društvenih odnosa. A da ovaj, opet, pokreće cijeli niz odnosa i faktora, koji se tiču same osnove, i društveno-ekonomske i političko-partijske, našeg sustava kao cjeline, naravno je i metodološki element prilog reda.

Cijeli kompleks komunalnog sustava veoma je opterećen anarho-sindikalističkim konceptom, po kojem je socijalistička država federacija proizvodno-radnih asocijacija. Po važećim ustavnim odredbama, općina je u nas i koncipirana kao konstitutivni element federacije. A zna se što je to značilo i čemu je težilo. To je poznata unitaristička varijanta klasnog principa, što se absolutizira i postavlja kao vrhovni kriterij socijalističkog progresa. U toj »marksističkoj« interpretaciji — a nju je Staljin mnogo bolje znao dati i još bolje provesti — nacionalno, i svako drugo demokratsko pitanje sporedno je i podređeno. Iz toga se, onda, veoma lako »marksistički« obrazlaže negiranje ili zakidanje prava na samoodređenje (u tom smislu, recimo, da se ono priznaje pravom, ali da iz toga ne slijedi dužnost da se ostvari) i, po tome, nacionalne države. Ideja komune kao konstitutivnog elementa federacije potekla je iz takve »marksističke« inspiracije.

Bojovno-anarhistički pohod protiv države

Nacrt teza, istinu valja reći, mnogo je bolja varijanta komunalnog sustava. On vidi svu opasnost ove teze, ali je prožet opsjednutošću bojovnim pohodom protiv države. I to toliko da, na primjer, direktno statuira razbijanje jedinstva društvenog i državnog sustava. Tako se u točki 2. postavlja: »Radni ljudi i građani u općini samostalno organiziraju takav sustav samoupravljanja i osnivaju organe vlasti, koji po svojim organizacionim oblicima, ustrojstvu, povezanosti i efikasnosti najbolje odgovaraju uvjetima i potrebama njihove općine«. Ovdje se, dakle, **ništa** ne govori o jedinstvenim prepostavkama društvenog i političkog sustava, čak ni u formi ograda ili naznake. Naprotiv, građanima se prepričava na volju da samostalno organiziraju »sustav samoupravljanja«, a tako i da samostalno »osnivaju organe vlasti«, i to u svakoj općini prema njezinim prilikama i potrebama. Iz toga jasno proistjeće samo jedno, a to je da Nacrt teza zagovara anarhizam.

Građani, naime, ne mogu »samostalno« organizirati »sustav samoupravljanja« i »osnivati organe vlasti«, jer to čini Ustav SRH. On utvrđuje »sustav samoupravljanja« i »organe vlasti«, a građani mogu, na temelju njegovih postavki i zakona koji to dalje razraduju, organizirati nove forme, udruženja i organizacije samoupravljanja.

Iz toga se, zato, mora upozoriti na jedno principijeljno pitanje komunalnog sustava. Nacrt teza,

naime, ispušta iz vida onaj aspekt komunalnog sustava što ga je Marx osobito istakao u svojoj kritici Pariške komune; element »jedinstva nacije« (Marx bar kaže nacije).

Općina konstitutivni element nacionalne državnosti

Naravno, oni se ne mogu postići afirmiranjem društvene samointegracije na bazi samoupravljačkog asocijacionizma. Upravo na tome se bazirala važeća ustavna koncepcija općine kao konstitutivnog elementa federacije. Ona se, u konkretno-historijskim uvjetima naše zemlje kao višenacionalne zemlje, može osigurati samo principijelnim utvrđivanjem općine kao konstitutivnog elementa nacionalne državnosti i konkretno-aplikativnom razradom ovog načelnog stava. Svaki drugi pokušaj neizbjježno će doživjeti neuspjeh, jer će implicirati unitarizam, tj. negiranje nacionalne državnosti. A kakve će to, onda, stvoriti nove i oštре probleme — o tome imamo dostatno iskustva.

Još jedan moment zaslužuje da se istakne. Komunalni sustav u svojoj demokratskoj intenciji i svrstu nije uspio. Svi se slažu da su se komune reproducirale samo kao »države u malome«, i to ne u organizacijskom, nego u društveno-političkom smislu. Posljedica se pokazala u snažnom birokratizmu njezina vodstva i formalizmu njezina demokratizma. Općenito se polazi, naivno, od uvjerenja da se sve zapravo svodi samo na materijalno-ekonomsku stranu stvari. To je notorno vulgarno-ekonomističko stajalište, koje nije nigdje donijelo nikakva dobra.

Sigurno da je materijalna podloga komunalnog

sustava veoma važna stvar i da se svrstava u

njegove razvojne pretpostavke. Ali to nije dosta, jer

postoji i politički sustav sa svojim globalnim odnosa

m. A on se u nas, još uvijek i veoma snažno,

temelji u golemoj koncentraciji političkog odluči

vanja, koja ni izdaleka nije tako oslabljena polici

trizmom kako je to običaj u nas predstavljati. Zato

je neuspjeh komunalnog sustava u nas, što se sve

na onu poznatu Lenjinovu ironičnu opasku o sa

moupravi: »kalaisanje (kositrenje) sudova« — pos

ljedica i etatističkih društveno-ekonomskih odnosa,

ali i etatističkih političko-monopolnih odnosa.

Zasjeći i u sadržaj nacionalne državnosti!

Nacrt teza, a i rasprave o komunalnom sustavu, ništa ne govore ni o ovoj strani stvari. Prema tomu, njegova ustavna reforma mora zasjeći i u sadržaj političkog sistema nacionalne državnosti, a ne samo proglašiti princip. Bez razrade općine kao konstitutivnog elementa državne vlasti to se ne može postići. Demokratizacija nacionalne državnosti može se ostvariti i značajnijim nadležnostima općina na planu državne vlasti. Ali ne samo u ustavno-pravnom nego i u realno-političkom pogledu. A to, onda, izravno pogoda dosadašnju golemu koncentraciju društvene moći i političke vlasti na razini središnjeg rukovodstva, a općine, u kontekstu nacionalne državnosti, čini istinskim i snažnim središtim za društveno-političkog života.

Nacrt teza, koji je sebi stavio u zadatak samo jednu stranu stvari: općinu statuirati kao samoupravnu zajednicu, slabeći njezinu funkciju vlasti — ne daje jamstvo ni za takvo viđenje problema, ni za njegovu ustavnu razradu u tom pravcu. U smrtnom strahu od državnosti ili u dubokoj, našoj klasičnoj i tragičnoj hrvatskoj naivnosti s obzirom na vlastit udržavu, Nacrt teza je učinio sve da od općine učini središte razbijanja hrvatske državnosti. U tome je, a zista, potpuno uspio.

(Slijedeći nastavak: Samoupravni razvoj i položaj radnog čovjeka)

4 tjedan u zemlji

LISTOPAD
1971

PONEDJELJAK	UTORAK	SRBIJA	ČETVRTAK	PETAK	SUBOTA	NEDJELJA
4	5	6	7	8	9	10

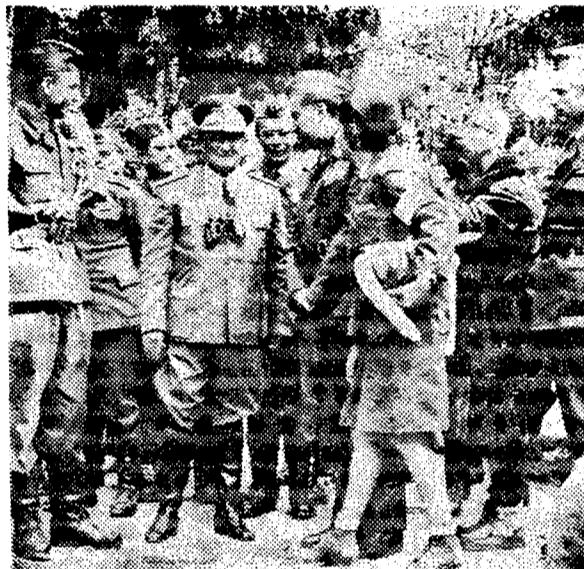
OZBILJNO UPOZORENJE

Da bi eventualni napadač eventualno uspio okupirati (ne i pokoriti) SFR Jugoslaviju, morao bi poslati ni manje, ni više nego osam milijuna vojnika! Ovo se spominja kao jedna od prvih procjenja nakon upravo završenih manevara »Sloboda 71« koji su gotovo deset dana pokrovili na se pozornost i naše i međunarodne javnosti. Brojka je vrlo impozantna: čak i najveće suvremene vojske najačih supersila teško bi mogle spuniti toliko ljudstvo u zemlji od svega 20 milijuna žitelja, gdje bi im, po toj računici, trebao po jedan okupator na svakog aktivnog stanovnika. A manevri su pokazali da se zavojevač neće suprostaviti amo aktivni vojnici i evidentirani pripadnici snaga teritorijalne obrane, nego doslovno svi — od bezube bobe do nedoraša djeteta. U tom pogledu manevri nisu bili ni igra, ni simulacija, nego istinski primjer puni i svjesne psihološke i moralne mobilizacije pučanstva odlučnog da nikada i nikomu ne dopusti — bez obzira na eventualni alibi — prelazak preko bilo koje od naših sedam granica koje ne odvajaju od Zapada i Istoka.

Posljednji veliki manevri Jugoslavenske narodne armije održani su još prije televizijske ere, a po sadržaju, njeni i publicitetu bitno su se razlikovali od ovogodišnjih. Tada je regularna vojska izrasla iz partizanskog ratovanja iškusavala sebe kao modernu, tehnički opremljenu i suvremeno organiziranu standardnu armiju koja bi se u slučaju potrebe morala suprostaviti slično ustrojenim jedinicama napadača. Temelj je vojna doktrina i onda bila obrambena, ali vojska je na neki način bila profesionalna i u svoju funkciju zatvoreni organizam, pa je i publicitet manevra i svake vojne djelatnosti bio ograničen zbog čuvanja vojnih tajni od svakog civila. Današnja vojna doktrina službeno proglašena prije tri godine — koncem ljeta 1968. nakon čehoslovačkog iškusa — a regularna je vojska prestala biti išklučivo nadležna za obranu od eventualne invazije. Konceptija obrane proširena je i produbljena u trajni program općenarodne obrane, po kojoj borba nikada ne prestaje, a iz nje nitko nije i ne želi biti izuzetak. Razradjivana duže vremena, s oduševljenjem prihvaćena od svih naroda federacije, ta je konceptacija morala doživjeti i svoju praktičnu provjeru — srećom, samo u obliku simuliranog napadača od zamislijenih neprijatelja. Publicitet, doista neviden u svijetu, nije bio samo posljedica radoznalosti publike i zahvalnosti teme, nego i dio samoga sadržaja: manevri su se tako proširili i izvan područja na kojem su izvedeni, a svi smo na neki način bili mobilizirani. Javne pohvale, čak i superlativne ocjene Vrhovnog komandanta i operativnih rukovodilaca izražavaju zadovoljstvo rezultatima provjere da i na djelu potvrđimo svoje rješiće o nepokornoći tudinskim aspiracijama. Svijet je s velikim zanimanjem pratio sukob »plavih« i

»crvenih«. Bili su to svakako drugačiji manevri od onih na koje su se iškusi vojni kreatori velikih svjetskih listova ranije osvratali. Velike sile obično iškorištavaju moćnost svojih jedinica — sjetimo se prekoceanskog »zračnog mosta« preko kojeg su prebacivane u roku od nekoliko sati čitave američke divizije iz Texasa u Balkansku ili pak nedavnih velikih operacija sovjetske vojske u Ukrajini u okviru manevra pod karakterističnim nazivom »Jug« — dok je ovdje jedna nesvrstanata zemlja organizirala totalni otpor na frontu i u pozadini, a pučanstvo se u to uključilo aktivno i inetenzivno (do to mjeru da su bili potrebna upozorenja protiv očetevanja vojne imovine i vrijedanja ljudstva na strani koja je fingirala kao napadač).

Zanismanje svijeta bilo je opravданo i prethistorijom ovih manevara, kao i međunarodnom situacijom u kojoj su održani. Promatrači su se prisjetili da su manevri prije nekoliko mjeseci prvično bili najavljeni da se

održe negdje u istočnom području SFRJ, no to je bilo u vrijeme kad su se u Bugarskoj očekivali veliki kombinirani manevri snaga Varšavskog ugovora. Kasnije su održani samo ograničeni manevri bugarske vojske (bez saveznika), a Brežnjev je posjetio po općem mišljenju uklonio neke dvojbe koje su izazivale stanovitu napetost na balkanskom prostoru. Održavanje manevra »Sloboda 71« na području daleko od bilo koje granice, a zahvaljujući u svojim operacijama dijelove triju republika, na sličkovit je način opravdalo ime i smisao vojnih priprema koje nisu usmjerene ni prema kome, ali mogu biti primjenjene protiv svakog tko olako uzme njihovo ozbiljno upozorenje potencijalnom napadaču. Mažda je samo slučajna podudarnost u terminima da su istoga dana kad su završeni manevri u Jugoslaviji održani kombinirani manevri sovjetskih i mađarskih snaga u trokutu koji zatvara Dunav, granica neutralne Austrije i Drava kao granica prema nesvrstanoj Jugoslaviji. Agencije javljaju da se u tim manevrima iskušava najmoderna tehnika, među ostalim i taktičko nuklearno naoružanje. Vjerojatno su takvi manevri dio rutinskih djelatnosti Varšavskog ugovora — gdje se održava i po nekoliko vojnih manevra na godinu — no valja ih ipak zabilježiti kao element međunarodne situacije u kojoj smo cijelome svijetu tako zorno pokazali svoju odlučnost i pripremljenost da branimo i obranimo samoupravni socijalizam u nezavisnoj zajednici ravnopravnih naroda i narodnosti.

Pojavili su se i neki »leteći tanjurie« na jugoslavenskom nebnu upravo u vrijeme manevra. Neki su ih uspjeli i sličiti, drugi su ih više puta pratili, radari ih nisu mogli registrirati. Nitko još nikada nije mogao objasnit pojavitih svjetlećih predmeta nalik na proizvode mašte, ali činjenica je da je svjedoka mnogo. Teško je prihvatiti kombinacije da su to »spjuni« nekih vanjskih sila, ali ako i jesu, njihovi podaci samo mogu uvjernljivo potvrditi ono što su manevri neprekidno davali na znanje svima, a narodito nedobronamjernima: i nakon usvajanja ustavnih amandmana SFR Jugoslavija ostaje čvrsta u odlučnosti svojih naroda da se zajednički odupri svakome tko bi nasnuo na njezinu nezavisnost i nesvrstanost.

Ratovi su nekada počinjali elegantno: ambasadori bi u najsvetlijim odorima uručivali ili primali objave o ratnom stanju. Danas to nije više u modi: napadaju na nezavisnost drugih zemalja ne najavljuju se unaprijed, a obično se prikrivaju nekakvim ideološkim vrlinama, bilo da se radi o »sobrani slobodnog svijeta« ili pak o »bratskoj solidarnosti«. U oba slučaja napadač računa na svoju premoć u vojnoj snazi i na element iznenade. »Sloboda 71« pokazala je da narodi ove federacije ne žele biti ni iznenadeni, ni pokorenici.

U ZRCALU INOZEMNOG TISKA

»Guardian« o Hrvatskoj

Hrvatske teme postale su zanimljive inozemnom novinstvu. Posljednjih godinu danz mnogi su listovi u svijetu posvetili prilično prostora problemima SFRJ, a posebno Hrvatske. U mnogima od njih očituje se nedovoljno poznavanje povijesnih i suvremenih aspekata hrvatskih nacionalnih i socijalnih prilika, a nerijetko dode do izražaja i jednostranost, pa i svjesna nedobronamjernost. Ima, srećom, i drugačijih primjera. U njima se osjeća težnja za objektivnošću, premda neki navodi i u takvim slučajevima mogu biti subjektivni ili nedovoljno osvijetljeni. »Hrvatski tjednik« kani povremeno prenositi takve tekstove da bi čitateljstvu poslužili kao indikacija o tome kakva slika svijet dobiva o Hrvatskoj. Ovoga puta donosimo članak Jonathana Steelea objavljen u engleskom listu »The Guardian« od 7. rujna 1971. pod naslovom »MIT O MONOLITU«.

Hrvatska je jedan od onih malobrojnih dijelova svijeta gdje možete ubaciti novčić u automat i slušati nacionalnu himnu. Nacionalni ponos i nacionalno uzbuđenje iskršava svagdje. Kako bilo razgovor vodili, sa studentima, ekonomistima, političarima ili s običnim ljudima, možete se kladiti da će prije ili kasnije skrenuti na raspravu o ključnim nacionalnim pitanjima. Iznenadjuće što su ti osjećaji tako jaki sada kad je Jugoslavija isplivala iz

ustavne krize što ju je bila zahvatila ovoga ljeta, sa značajnim prenošenjem pravila i moći na sve republike, uključujući i Hrvatsku. Osim na području vanjske politike, obrane i monetarne politike, republike sad imaju odlučujući uticaj. One će imati nova ovlaštenja u pogledu poreza i veću kontrolu nad investicijama i ostalim gospodarskim odlukama. Upravo je Hrvatska bila ta koja je u tom procesu odmjerava korake; Hrvatska je tim procesom mnogo i dobila.

Miko Tripalo najomiljeniji je čovjek u Hrvatskoj. Na ulici ga posipaju cvijećem (spontano, a ne putem »unajmljene gomilje«). O tome kako su široke granice javne rasprave u Jugoslaviji u usporedbi s njenim susjednim zemljama, članicama Sovjetskog bloka, nema boljeg svjedočanstva od otvorenosti njezinih govorova početkom ove godine. Tripalo je sa svojih 45 godina jedna od najsnasnijih ličnosti u zemlji. Član je Izvršnog biroa Saveza komunista Jugoslavije i jedan je od dvojice predstavnika Hrvatske u novom kolektivnom Predsjedništvu. Spremno je potvrdio da je Hrvatska odnijela pobedu ovoga ljeta: »... Sada je ostvareno ono za što smo se najteže borili. Zadovoljni smo. Jedino što još izaziva stanoviti nemir, jest bojazan da bi ustavni amandmani mogli ostati samo na papiru.«

Istakao je da neka najzamršenija od prijepornih pitanja tek valja riješiti, napose raspodjeliti devizu. Hrvatska zarađuje više deviza od bilo koje druge republike u Jugoslaviji, i to od ljetovanja stranih turista na jadranskoj obali, od hrvatskih radnika-iseljenika koji šalju kući novac iz Zapadne Njemačke ili koje druge zemlje, te od prihoda svoje vlastite izvozne industrije. Ali ogromna većina tih prihoda odlazi u Beograd (izvozni industrijama, na primjer, dopušteno je zadržati samo 7% vlastitih deviza), koji ih onda dijeli različitim republikama ili ih pak prodaje natrag hrvatskim uvoznicima po znatno višoj cijeni. Sada se izrađuje nov sustav i Tripalo se namjerava uporno ejenkati inzistirajući na većoj republi-

čkoj autonomiji ili pak na razmernom povratu devizā.

Jednu stranu nacionalnog pitanja ovdje predstavljaju žestoke prituže na Beograd i, u manjoj mjeri, na ostale republike Jugoslavije zbog iskorištavanja Hrvatske, a s druge strane protiv međunarodnog tiska zbog krivog prikazivanja položaja Hrvatske.

Obje ove prituže imaju opravdanje. Nacionalizam nije osjećaj koji bi bio u modi, a nacionalne borbe rijetko dobivaju povoljne ocjene u zapadnoevropskom tisku (čak usprkos tomu što je i Zajedničko tržište otkrilo kako su nacionalni osjećaji u Europi daleko od toga da bi bili mrtvi). Ali, Hrvatska se suočava s još jednom potesnoćom. Ona je jedan od najbogatijih dijelova Jugoslavije. Njene su kulturne i povijesne nedadeči nalik onima francuskih Kanadas ili, recimo, Slovačke, koji su uspjeli i stetički naklonost za svoju borbu za postizanje većih prava unutar federacije. Ali, Quebec i Slovačka relativno su siromašne. Hrvatska to nije i zbog toga dobiti etiketu sebične, šovinističke, separatističke, prevarantske nemani koja prijeti opstojnosti uzdrmane Jugoslavije, koju pak Zapad želi očuvati.

»Naravno da je Zapad zainteresiran da Jugoslavija ostane zajedno«, kaže Miko Tripalo, »ali on to ne želi više nego mi sam. Ljudi koji dobro poznaju Jugoslaviju znaju da je decentralizacija bila jedini način da zemlja ostane takva kakva jest. Predratna je Jugoslavija bila sustav centraliziranog podjarmljivanja, preraštenog u dobrovoljni sporazum. To nije ono što mi želim...«

Mnogi Hrvati odbacuju i misao da je Hrvatska tako bogata. Mjerodavne statistike, ističu oni, jesu one koje se bave radnim mjestima. Na Hrvatsku otpada 40% od 700.000 Jugoslavena koji rade u inozemstvu (ako pučanstvo Hrvatske iznosi samo 23% od ukupnog pučanstva Jugoslavije).

U proteklih pet godina broj radnih mjesti u Hrvatskoj ostao je isti. Zašto onda Hrvatskoj nije bilo dopušteno da zadrži više deviza koje slijede zaraduje, kako bi osigurala posao u domovini i potakla time iseljenike na povratak?

Osim Saveza komunista Hrvatske, najzaslužnija za ovaj oslobođeni nacionalizam koji je buknuo u zadnje dvije godine, jest Matica hrvatska, veoma staru kulturnu ustanovu koja je preko noći pomlađena. Ona imade svoje ogranke u gotovo svakom manjem gradu u Republici i njen je članstvo naglo povećano, a sad ona jače na sâmom vrhu ovoga nacionalnog vala. Blizak joj je tjedni list »Hrvatski tjednik«.

Nestrpljiva da što prije otpočne s pro-

gramom decentralizacije koji je sad izborila, Hrvatska je prije dva tjedna bila prva od republika koja je objavila način svoga vlastitog ustava, koji je očim izazvao uzbunu, jer član 2. kaže da je »Hrvatska nezavisna nacionalna država hrvatskog naroda, srpskog naroda u Hrvatskoj i ostalih narodnosti«. Danas Srbi tvore 15% stanovništva Hrvatske, no — zbog čega to posebno upućivanje na njih? pita »Hrvatski tjednik«. On također prigovara na još jednu odredbu, onu u pogledu među-nacionalne komisije u republičkom Saboru, koja bi malo jednaki broj predstavnika Srba i Hrvata. Iako ti detalji izgledaju apsurdni i afektirani, oni postaju i te kako važni čim se nacionalni magon jednom razbudi.

Neki su vrhovni vode Hrvatske zbog toga očito u neprilici i voljeli bi sve to obuditi. Cini se da će se u slijedećih nekoliko mjeseci rasprave u Hrvatskoj ograničiti na sve veću podjeljenost unutar same Hrvatske. Suglasnost postignuta ovoga ljeta lomi se već sad, te isto je Hrvatska dobila glavnu bitku. Ovdašnji partijski vode nastoje svojim sljedbenicima kazati »Dosta«.

Nedavno su iz partije izključena dva sveučilišna profesora, koji su početkom godine oštros zastupali stavove Hrvatske. Ali, nezgodno je u tome što ta dva čovjeka nisu rekli ništa što već prije nisu rekli i neki vodeći političari. Mnogi Hrvati sad kažu da su oni isključeni samo kao žrtveni jarci da bi se udovoljilo ostalim dijelovima zemlje, i da bi se pokazalo kako partija u Hrvatskoj vraća nadzor u svoje ruke. Zagrebački su studenti već veoma oštros prosvjedovali i možda će stvari postati još burnije kroz petnaestak dana, kad počinje novi semestar.

Pesimistički zaključak, izведен iz neprestane napetosti u Hrvatskoj bio bi jednom otočeta nacionalna rasprava može iskliznuti iz ruku. Ali, to bi doista bilo pesimistički — i krivo. Gotovo nitko u Hrvatskoj ne zagovara separatizam. Ponovno oživljavanje nacionalizma u Jugoslaviji luksus je za koji je zemlja sada dovoljno jaka da bi si mogla priuštiti.

Jonathan Steele

ISPRAVAK

U prošlom broju »HRVATSKOG TJEDNIKA«, u tekstu »Izvještaj s mirisom neuvjerljivosti« (str. 5), pogrešno je navedeno da je televizijska anketa o požarima na Jadranu realizirana u sklopu emisije »STOP« Zvonka Letice. Anketa je prezentirana u sklopu emisije »OBJEKTIV 350«, čiji je voditelj Mirko Boltek.

Obavještavamo čitatelje da je rubrika »Tjedan u svijetu« u ovome broju izostala zbog odstupnosti urednika.

NAJVAZNIJI ZAKON PO HITNOM POSTUPKU!

... sada zna, u paketu zakona što bi Savezna skupština trebalo donijeti po hitnom postupku nalazi se i Zakon o revalorizaciji osnovnih sredstava. Donošenje ovog zakona već se odgovlači dugo vremena. U javnosti mu se ne pridaje gotovo nikakvo značenje. Kao da se radi o propisu koji treba činjenica da bi mogli obaviti operaciju preračunavanja i knjiženja novih dinarskih vrijednosti osnovnih sredstava. Već sama činjenica da se s donošenjem ovog Zakona odgovlači trebala bi biti dovoljno upozorenje da su posrijedi izuzetno značajni problemi koje treba zakonom regulirati.

No, sa zaprepaštenjem moramo konstatirati da se kroz Skupštinu nastroji po hitnom postupku progurati najvažniji zakon iz područja gospodarstva koji se donosi u poslijereformskom razdoblju, s obzirom na materijalne posljedice koje će izazvati.

Zakonom treba odrediti na koji će se način knjigovodstvena vrijednost osnovnih sredstava i sredstava za jednačke potrošnje uskladiti s njihovim tržnim ili reprodukcionim cijenama. Upućeniji se sjećaju da je na provedbu revalorizacije nakon donesenih mjera društveno-ekonomske reforme u 1965. godini trebalo čekati čitavu godinu i pol dana i da tim Zakonom knjigovodstvene vrijednosti nisu bile svedene na stvarne tržne vrijednosti osnovnih sredstava.

Zakonom o revalorizaciji najdublje se dira i zadire u interesu svakog zaposlenog u društvenom sektoru, i još dalje — svakog našeg gradanina. To što većina nema pojma na koji će se način zadire u svekolike interese i standard gradana, samo je dokaz kolika je stvarna vlast u svojim rukama zadržala saveznu administraciju i kolikim dijelom stvoreni vrijednosti ona stvarno manipulira.

Najime, Zakonom o revalorizaciji treba utvrditi kakva je razlika u vrijednosti osnovnih sredstava prema knjigovodstvu i onih po kojima se ta osnovna sredstava mogu sada nabaviti. Na primjer, jedan željeznički teretni vagon »G« revaloriziran je 1966. godine sa 6,3 mil. st. d. a 1970. godine cijena mu je bila 17,9 mil. st. d. što znači da mu je sada u odnosu na 1966. godinu cijena trostruka. Iako mu je cijena trostruka, amortizacija ili trošenje tog vagona obračunava se u cijenu željezničkih usluga prema knjigovodstvenoj vrijednosti, dakle prema 6,3 mil. st. d. umjesto da se obračunava gotovo trostruki iznos.

Kako je željeznička i ove godine u gubitku, znači da su stvarni gubici višestruko veći. Veći zbog toga što veći

troškovi amortizacije znače ukupne veće troškove, koji i onako nisu bili pokriveni.

Kako su posljednjih pet godina cijene rasle, tako je u računima privrede, a i ostalih područja, trebalo povećavati troškove amortizacije. Kad se od prihoda privrede odbije vrijednost utrošenih sredstava, dolazi se do tzv. društvenog proizvoda. Društveni proizvod sastoji se od četiri elementa: troškova amortizacije, kao jednog, i novostvorene vrijednosti ili narodnog dohotka kao drugog elementa. Čim se u obračunu iskaže manje troškova amortizacije, u bilancama privrede dolazi se do većeg narodnog dohotka ili novostvorene vrijednosti koja se može podijeliti i potrošiti. Mi godinama dijelimo i trošimo više narodnog dohotka no što smo ga stvarno stvorili. To je moguće zbog toga što u društvenom obračunu iskazuju manje troškove amortizacije od stvarnih pa tako prikazujemo i veći narodni dohotak. Na taj se način ne samo troši nezaradeno, već, se kao što je to uobičajeno govorilo, jede osnovna imovina privrede ili njena supstancija. Troši se ona vrijednost koja bi privredi trebala za naknadu utrošenih strojeva, zgrada, inventara.

Savezna administracija ima težak neispunjeno dug prema gospodarstvu, prema samoupravljačima. Odnosi obecani reformom, prema kojima je gospodarstvu trebalo pripasti 71 posto, a korisnicima izvan gospodarstva 29 posto u narodnom dohotku ili neto-prodaju, nisu se ostvarili. No, kada se obračuna stvarna amortizacija osnovnih sredstava, onda će se doći do zaključka da je gospodarstvo u težem položaju nego prije reforme. Zato se i odgovlači s donošenjem Zakona o revalorizaciji, kojim će se to dokazati.

Donošenjem Zakona po hitnom postupku želi se vjerojatno izbjegći pravo polaganje računa i dovodenje stvari u red. Računi vezani za revalorizaciju vrlo su složeni, ali je jasno da smo nezaradeno trošili svi i da smo imovinu gospodarstva ieli svi. No, savezna administracija sada nastoji sav teret prebaciti na privredu. I to je vjerojatno jedan od razloga da se donošenje

Zakona ubrza. Saveznoj administraciji je bitno da se nove obvezne za amortizaciju ne obračunaju i na račun njenih prihoda i da joj se za ranije pojedenu supstancu privrede ne podnesu račun. A od tog računa svakog mora dobiti vrtoglavicu. Zaokruženo, nabavna vrijednost osnovnih sredstava gospodarstva SFRJ iznosila je potkraj 1970. g. 23.400 miliardi starih dinara, a njena sadašnja vrijednost 14.400 mld. st. dinara tako da je otpisano 9.000 mld. st. din. Obračuna li se razlika revalorizacije samo sa 35 posto, samo za posljednjih 5 godina dolazi se do prelivene supstancije od preko 3.000 miliardi starih dinara, ili trostrukog iznosa čiste akumulacije jugoslavenske privrede u 1970. godini.

U čemu se sastoji manipulacija administracije, može se vidjeti najbolje na primjeru željeznicu kojima su u

Saveznom zavodu za privredno planiranje i Saveznom

zavodu za cijene nudili najprije povećanje za 5 posto,

a onda sa 39 posto nabavne vrijednosti osnovnih

sredstava i amortizacije. Željezničari su, međutim,

izračunali da bi im trebalo povećanje amortizacije za 165 posto da bi dostigli današnje cijene osnovnih

sredstava. Kad bi se radio o 165 posto (prema jednoj

društveno-ekonomske reforme) trebalo bi 138,5 posto), samo izgubljena supstancija ili kao dodatak pojedina imovina željeznicu iznosila bi fantastičnu sumu od preko 2.200

miliardi st. dinara.

Kolika su stvarna prelijevanja i koliko je imovine privrede pojedeno kao dohodak, trebalo bi tek utvrditi, ali ne onako kako se to predlaže Zakonom. O kolikim je sumama riječ, ilustrira činjenica da svim dosadašnjim revalorizacijama nije bilo moguće povećati vrijednost osnovnih sredstava ni za 50 posto iznosa za koliko je dinar devalviraо, tako da danas poduzeća imaju osnovna sredstva kojima je knjigovodstvena vrijednost deset puta manja od tržne, novonabavne ili reprodukcione.

Do sada je uporno prešučivano da je prelijevanje sunstancije jedan od osnovnih razloga nelikvidnosti privrede. To je razlog i osnova nelikvidnosti, koja daleko prelazi ono što je uobičajeno nabrajati: gubici u privredi, nekurentne zalihe, nepokrivene investicije. Treba li sada donošenjem Zakona o revalorizaciji — kojim se opet neće prekinuti s dosadašnjom praksom iskazivanja vrijednosti utrošene imovine kao stvorenog nacionalnog dohotka — izbjegći potrebu polaganja i svodenja računa između društva, države i gospodarstva?

Oeconomicus

teško je izvediv zahtjev da svaki od narodnih voda ima jednaku popularnost u narodu. Ne možeš, brate, ni od partijskih komiteta naručivati pozdravne brzojave, pisma i odobravanja vodama ovim ili onim, još manje zahtijevati njihovu obranu od napada, kad znaš i vidiš da su oni prvi u druge zadirkivali. U krajnje politiziranim narodu, u kojem stariji do posljednjeg atoma žive za politiku (neki ponešto i od nje) i u kojem i djeca hoće biti političkim subjektima, ne može se tražiti nikakva divinizacija vodâ: svatko bira prema ukusu.

Da bi pak naši narodni vođe — svaki prema svojim snagama i svi po mogućnosti što jedinstvenije u narodnom interesu — što državničke obavljali svoj teški i mukotrpni posao (koliko je pri tom potrebno fizičkog i umnog naprezanja, podsjetio nas je nedavno predsjednik Izvršnog vijeća Hrvatske u svom intervjuju), možda neće biti na odmet jedan autsajderski savjet premda takav još nikad nije prihvaten. Savjet glasi: Hrvatskoj politici nepotrebljana je verbalistička u onom smislu u kojem je predočavamo grafičkim znakom (ver)balistička, tj. bacanje nepotrebnih, a ponekad izazovnih i nikom korištenih riječi. Natome, osim načelnog idealizma upotpunjeno stanovitim špekulativnim prezirom spram realiteta i njegovih zahtjeva, hrvatskoj je politici najviše smetala ver(balistika). Mi se volimo prsiti da smo prvi, čak tada i tamo kad to bjeđodane nismo. Mi volimo da svima u ovoj zemlji i u svijetu otvaramo perspektive i pokazuјemo putove, a okreneš li se oko sebe vidiš da je drugi možda i nazadnjim putem za se više postigao. Mi znamo kazati da je naš historijski plenum postao opća svojina zemlje, pa time dirnemo u ponos drugih, u ovim prilikama i prostorima u kojima i na kojima će čovjek sve, pa i život, radje žrtvovati od ponosa. (Pri tom je najznamenitije da ocjenom i riječju mi milimetar nismo izmijenili postojeće stanje stvari.) Mi se najradije volimo hvaliti kako smo petukli, dotukli, onemogučili, rastjerali itd. neprijatelje, smutljivce, one koji tuku prizemno i podzemno itd., itd., a mnogi od onih na koje se cilja još je i te kako žilav, u svakom slučaju dještan i ne baš nužno bezopasan. Verbalizmi koji nikakvim narodnim interesima ne služe nadolijevaju tako gnev na gnjev, a akumulacija gnjeva nikad nikom nije bila poželjna. Mi beskrajno debatiramo i debatiramo, mi toliko diskutiramo da smo sve izdiskutirali po milijun puta, a problemi ipak stoje otvoreni. (Ovo je možda najkarakterističnije za područje kulture, o kojem se pričalo, pričalo i još će se temeljiti pričati, a nešto se, istina, i pomaklo.) Mi kao da smo zadovoljni i sretni tek kad smo sve sebi i drugima kazali i iskazali. Pričanje rasterećeće, nema što! Osobno: za danas se rastereteš pa ako možda i pretjerah: neka mi ne zamjere oni koji i samo pretjeruju.

Ivan Babić

POLITIKA I VER(BALISTIKA)

Ne znam koliko smo već puta u našim napisima spomenuli: pravi medij politike jest riječ. Pozdravimo politiku, tu čudnu, zapletljivu i divnu igru, sve dok je tome tako! Sve dok — kako se drukčije kaže — gumene kuglice zamjenjuju olovne. (Englezi bi rekli: ballots instead of bullets.)

Poseban razlog, i veoma temeljiti, imamo zato svi mi koji smo po naravi svoga posla, a neki i po nagnućima temperamenta, neizlječivi verbalisti. Za nas je domovina gdje se dolično živi, a dolično se živi samo onđe gdje nema prepreka zborenju. Ako je jedan mladi srpski pisac (ne varam li se, Mića Đanojlić) divno kazao: »Ovu sam zemlju istinski zavoleo otkad se otvorila svetu, ja bih rekao: Zbiljski je volim sve dok je odvezana jezika. Pa ako bih, prije započinjanja novog retka, htio sve sažeti u lozinku, uskliknau bih: Živjela politika sve dok je verbalistica!«

Ali, mi ne bismo bili vjerni sebi, tj. ne bismo bili verbalisti, kad bismo temu tek tako jednostavno likvidirali. Sada dolazi neumitno ipak: pod verbalistikom u negativnom smislu ne razumijevamo tek puko nizanje i gomilanje riječi, već bilo kakvih, tj. nasumce nabacanih riječi. Može neki politički tekst (primjerice Hruščovljev tajni referat na XX. kongresu) biti kreat riječima, ali one imaju i smisla i opravdanja.

Granice između govora i neobavezognog pričanja u politici tako je načelno povući, ali teško i nizično konkretno-praktički primjeniti. Općenito i uopćeno, granica je to između smisla i nesmisla, između dogovorno korištene slobode govora i neodgovornog brbljanja. Procijeniti pak u konkretnom tko upotrebljava, a tko zloupotrebljava riječ kao oblik posredovanja u politici, to znači zaigrati u kolu u kojem svaki igrač može biti uštinut, pa tko bolje, široko mu polje! Pri tom nam neprijepornim izgleda samo jedno: vladar i državnik u igri polažu najveći i najsdubonosniji ispit. Po naravi svoga položaja oni su ne samo neprekidno izloženi javnosti nego i javnoj odgovornosti. Svačija riječ se u politici važe, ali njihova stostruko i miljunstruko.

U nas, u Hrvatskoj, lozinka dana glasi: Imamo državu, ponašajmo se državnički! (I mi smo se na ovom mjestu tako ponijeli, rekavši, poput nekih našijenaca: »k vragu i milijarde, samo da su računi čisti i da imamo jasnu-startnu osnovu!). Imamo li državu ili je još nemamo; imamo li vlast pa nam je država nepotrebna, ili bar da u pitanju države ne smijemo biti frankovački tvrdi, i slične fineze — to ostavimo za sada po strani. Uvažimo i pozdravimo zahtjev i imperativ državničkog ponašanja, bez obzira na to imamo li ili nemamo ovo ili ono (Tđ, taj nesretni Ante Starčević nikad nije imao ni državu ni vlast u Hrvatskoj, pa ga njegovi najrecentniji ocjenjivači nazivaju državnikom!)

Dakako, državničko ponašanje imaju građani u prvom redu zahtijevati od onih koji su na najvišim državnim položajima. Građani Hrvatske tako imaju puno prava da ga traže od prvakâ SR Hrvatske, a Hrvati od hrvatskih voda. Kako sada stvari stoje, zlogukim proročanstvima da će inicijative i zahtjevi za socijalističkom obnovom hrvatske države završiti u hrvatskom nacionalnom totalitarizmu bilo koje provenijencije, za sada se, na sreću, ne obistinjuju, premda teoretski nikad ništa nije isključeno. Demokratsko razlikovanje Hrvata među sobom poprima razmjere koji obećavaju sve širi prostor slobodnog individualiziranja subjekata političkog procesa. Pogledajmo samo lepezu hrvatskih listova: koliko razlika i nijansi u pristupima i koliko zahtjeva upućenih hrvatskim vodama da odgovore na njihova pitanja! (Što rijetki njih poviruju iz svojih bjelokosnih kula, to je danak rutini, valjda će i oni sve više shvaćati da javnik može uspijevati samo u komunikaciji s javnošću.) Traže li se i drugi dokazi: eno međusobnog razlikovanja samih hrvatskih voda! Očito je da je čitavo ljeto proteklo u diskusijama i razlikovanjima između njih, koje još nije, sudeći po izjavama, posve utrнуло. Golemoj većini naroda, koja je svoje vode podržavala u svemu što su oni opravdano tražili za Hrvatsku, ne može biti u interesu ni htijenu nikakav rascjep među njima. Stoga, u tvrdnju da je netko htio razbiti Partiju u Hrvatskoj nije lako povjerovati. (Pri ovome nitko ne bi imao pravo da Partiju poistovjeti makar i s najvišim vodstvom, za slučaj da se dokaže pokušaj razbijanja onog posljednjeg.) U prilikama pak kakve jesu i kakve se razvijaju,

NOVA FEDERACIJA I FINANCIRANJE NJENIH FUNKCIJA

Prema ustavnom amandmanu XX, koji je sada sastavni dio Ustava SFRJ, socijalističke republike i socijalističke pokrajine originarno su suverene, a suverenitet saveza je deriviran. Socijalističke republike kao savezne države članice i autonomne socijalističke pokrajine obavljaju dio svog suvereniteta u savezu preko svojih predstavnika koji su delegati republikâ i pokrajina s imperativnim mandatom, što znači da se suverenitet ne prenosi na saveznu državu, koja prema tome nije nadnacionalna suverena tvorba, već je mnogonacionalni mehanizam koji realizira one poslove i štiti one interese koji su mu dogovorom nacionalnih država izričito određeni. Savezna država, prema tomu, interesna je zajednica ravnopravnih država članica i svoje funkcije obavlja u skladu s načelima koja joj odrede države članice. Te funkcije određuju se prema interesu svake države članice, a njihov domaćaj može biti uži ili širi, ovisno o konstellaciji domaćih i svjetskih prilika. Ovakva shema dobra je osnovica za cijelovitiju reformu koja će uslijediti u drugoj fazi ustavnih promjena, kada se konačno mora odbaciti balast i onog suviška administrativnog aparata koji je još preostao iz administrativnog razdoblja. Ove ustavne promjene, prema tome, možemo smatrati prijelaznim promjenama i uvodom u širu reorganizaciju naše zajednice, jer će biti osigurana puna ravnopravnost svim narodima u SFRJ i puna nezavisnost i nesvrstanost u odnosu na inozemstvo.

Funkcije federacije — osnova prava na financiranje

Područje funkcija SFRJ daje federaciji pravo na njihovo financiranje; tako i dalje ostaje federalni budžet ili budžet saveza, ovisno o tome koji elementi sada jače dolaze do izražaja: federalni ili konfederalni, jer je očito da se radi o jednim i drugim elementima.

Gledano čisto ekonomski, budžet saveza jest cijena po kojoj savez obavlja svoje funkcije. Cijena po kojoj je savez dosad obavljao svoje funkcije bila je veoma visoka, zapravo previšoka, s obzirom na to da je federacija neposredno prije sadašnjih ustavnih promjena koncentrirala preko 25 posto narodnog dohotka SFRJ, a iz Hrvatske je odlazio u federaciju 63 posto od svih ubranih prihoda, ne računajući prihode koji nastaju zbog razlike formalnog i realnog tečaja dinara. To je davalo federaciji golemu ekonomsku snagu, a poznato je da ta snaga nije bila adekvatno upotrebljavana za optimalan razvijetak svih republika i pokrajina. Odnosi u zajednici bili su netransparentni, neekivalentni i u nizu pitanja neravnopravni. Izmijenjeni Ustav u principu osigurava ravnopravnost republika. Ukipanjem izvanbudžetske balance, prihodi saveza svode se na savezni proračun (budžet), a njegova su visina i izvori prvorazredna pitanja za daljnje odnose među našim republikama i pokrajinama, a tako i za efikasno funkcioniranje organa saveza.

Savezni maksimum — 10% nacionalnog dohotka

Po našem mišljenju, organi saveza (federacije) ne bi smjeli koncentrirati u budžetu više od 10 posto narodnog dohotka SFRJ, jer je i to velik teret za gospodarstvo. U tih 10 posto treba ući i obveza za pomoć još nedovoljno razvijenim republikama i Kosovu.

Pri tome valja odrediti nove kriterije financiranja federacije. Po našem mišljenju, jedino prihvatljiv kriterij jest kriterij kotizacije, odnosno kvotizacije, a to znači da svaka republika i pokrajina u federalni budžet dâ iznos proporcionalan svojoj gospodarskoj snazi. Takvo načelo jest načelo socijalizacije federalnih troškova i troškova solidarnosti prema manje razvijenima. Načelo takve kotizacije znači komunistički oblik potrošnje federalnih usluga, jer će svaka republika imati jednak broj predstavnika u svojim delegacijama u federalnim organima, a oružane snage i vanjska predstavnštva jednako služe interesima sviju. U daljnjoj decentralizaciji države direktni federalni porezi i federalne carine nisu prihvatljivi jer su i porezi i carine instrumenti gospodarskog razvitka, a politiku gospodarskog razvijanja mora voditi svaka republika u skladu s proklamiranom državnošću. Nije svejedno kako je koja gospodarska grana

opterećena porezima ili zaštićena carinama, a to je dosad služilo u korist jednima, a štetilo drugima, što ubuduće ne smije biti. Prema tome, federalni prihod treba biti kota republike i pokrajine, zbroj tih kota daje prihod saveza. Kako će republika i pokrajine ubirati te prihode, to ovisi o njihovoj vlastitoj razvojnoj politici.

S obzirom na neadekvatan iskaz razine narodnog dohotka republikâ i pokrajina, nije neinteresantno preispitati razinu kote svake republike i pokrajine. Naša sadašnja tzv. marksistička metoda obračuna narodnog dohotka u biti je sovjetska metodologija koja nema veze s Marxovom metodom obračuna narodnog dohotka u robno-novčanoj privredi. Po toj metodi zahvaćaju se samo dohoci tzv. proizvodnih djelatnosti, a izostavljaju se dohoci banka, državne administracije itd., pa se zbog toga dohodak onih koji imaju pretežno proizvodne sektore uveličava, a dohodak onih koji imaju banke i korisnici su federalnih rashoda — realno se umanjuje. Zbog toga bi trebalo kombinirati razne medote odračuna narodnog dohotka i kompleksnim zahvatom iskazati realnu razinu dohotka svake republike i pokrajine, pa na osnovi toga odrediti kote za federalne potrebe, tj. za federalni proračun.

Nerazmjeri između finansijske i proizvodne snage republike

Zbog ilustracije navodim razine razvijenosti pojedinih republika preko proizvodne i preko finansijske snage, da se vidi neodrživost proizvodnog načela, kao jedinog pri određivanju razine razvijenosti.

	Sudjelovanje SR u društvenom programu izvodu SFRJ	Sudjelovanje SR u kreditnom potencijalu SFRJ (financijske snage)
Bosna i Hercegovina	12,2%	7,8%
Crna Gora	1,6%	2,4%
Hrvatska	28,3%	17,7%
Makedonija	5,1%	9,0%
Slovenija	15,5%	12,8%
Srbija	37,3%	50,3%
SFRJ	100,0%	100,0%

Iz ovoga se vidi da je velika diskrepancija između proizvodne i finansijske snage pojedinih republika, a odlučujuća snaga, ne samo u gospodarstvu nego i u politici, jest kod onoga tko dominira najpropulzivnjim i najkomutativnjim čimbenikom — kapitalom! Kad znademo da se danas industrijska područja i središta odnose prema finansijskim središtimima kao jučer agrarna prema industrijskim, onda nije teško zaključiti tko je u takvim okolnostima gospodarski razvijen, a tko ne. Ako se zahvate oba pola gospodarske snage: i proizvodni i finansijski, onda se dolazi do relacije slike o stupnju razvijenosti i razini dohotka po stanovniku. Posebno valja upozoriti da u finansijskoj i općenito gospodarskoj snazi neke republike osobito značenje ima njena snaga koja proizlazi iz velikih reakspertske i vanjskotrgovačkih, te deviznih poslova.

Vanjskotrgovačka poduzeća Beograda ostvaruju — prema posljednjim, meni dostupnim podacima — 86,8 posto jugoslavenskog prometa, poduzeća Zagreba 5,8 posto, Ljubljane 5,1 posto, a ostali 2,3 posto. Kod deviznih kredita Beograd raspolaže sa 81,3 posto, Zagreb sa 9,7 posto, Ljubljana sa 3,9 posto, Sarajevo sa 1,4 posto, Titograd sa 1,2 posto, Split sa 1,3 posto, Novi Sad sa 0,7 posto i Rijeka sa 0,4 posto. Prema tomu, sva Hrvatska raspolaže sa 11,4 posto deviznih kredita, a stvara preko 40 posto svih deviznih prihoda SFRJ u otvorenom priljevu i oko 10 posto u privatnom kliringu i prihodima obitelji naših radnika u inozemstvu, dakle oko 50 posto svih deviznih prihoda SFRJ. Istodobno, Srbija raspolaže sa 82 posto deviznih kredita SFRJ, a ne stvara ni 40 posto deviznih prihoda. Nerazmjer u deviznim i općenito finansijskim poslovima donosi golem dohodak republici Srbiji, koji se, po našoj metodologiji obračuna narodnog dohotka, ne iskazuje, pa se zbog toga i razina razvijenosti naših republika

iskazuje neegzaktno i pri tome se uvijek jedniterete više, a drugi manje. U budućem određivanju kotizacije valja uzeti u obzir sve relevantne elemente koji čine dohodak i onda zaključiti o razvijenosti svake republike i o koti koju je dužna dati za obavljanje federalnih poslova.

Čiji su dohodak federalni prihodi?

Posebno je pitanje koji su gradovi i republike korisnici federalnog prihoda, odnosno rashoda. Čim federacija stvara rashode, ona automatski redovito osigurava nekome i prihode — zapošljava nečiju industriju, poljoprivredu i uslužni sektor; dakle, gdje federacija troši svoj golemi budžet, tu se stvara prihod, a to dosad nije iskazivano, jer država po našoj metodologiji — nema dohodak. Federalna administracija samo za svoje neposredno funkcioniranje dosad je trošila — samo u Beogradu — oko 100 mlrd. st. dinara, a samo dnevnicu što ih troše funkcionari raznih sportskih i kulturnih i ostalih organizacija sa sjedištem u centru, za putovanja u Beograd iznosile su 9 mlrd. st. dinara na godinu.

Daljnje je pitanje: tko su korisnici rashoda za vojsku, tko je i kako zastupljen u JNA, koja republika natprosječno, a koja ispod prosjeka jer se i to reflektira na dohodak republike gdje vojska vrši narudžbe itd. Isto tako, važno je pitanje kako je sastavljen diplomatski kor, računajući tu i pomoćno osoblje, jer je i to dohodak, a ona republika koja ima natprosječnu zastupljenost u tom koru ima i veći neiskazani dohodak.

Prema tome, kad se uoči sav mehanizam proizvodne i finansijske snage, te prihoda i rashoda federacije, tada se tek može ocijeniti relativna razina gospodarske razvijenosti pojedine republike. A to je važno i zbog kotizacije za federalni budžet, a tako i za terećenje u pomaganju nedovoljno razvijenih republika i Kosova. Dosad je taj teret pada na Hrvatsku, Sloveniju i Vojvodinu. Ubuduće bi Srbija morala pomagati nedovoljno razvijenim republikama i Kosovu jednakako kao i mi, jer je ekonomski danas po svim pokazateljima razvijenija nego Hrvatska.

Devize federacije po realnom tečaju

Posebno je pitanje oko alimentiranja potreba federacije devizama. Devizni je prihod sastavni dio dohotka radnih organizacija i nitko nema pravo da im oduzima devize po nerealnom tečaju. Prema tome, jedino ispravno rješenje jest da devize pripadaju onomu tko ih zaraduje, a onaj tko treba devize, pa i federacija, neka ih kupi na tržištu deviza uz slobodnu ponudu i potražnju. Ako je borsko zlato prihod Bora, onda su i dolari prihod Dubrovnika, i nitko nema pravo da različitim mjerilima i kriterijima jednima uzima, a drugima daje. Ako se tako ne riješi pitanje deviznog sustava, onda će Hrvatska u slijedećih pet godina imati otvoreni prisilni suficit za potrebe drugih od oko 650 mlrd. st. dinara deviznih dinara; kažemo prisilni suficit, jer je taj novac, te devize, neophodno potreban Hrvatskoj da bi naknadila dosadašnji gubitak u tempu industrijalizacije. Ostane li devizni sustav kao dosad ili malo modificiran, kako to predlaže neki »naši stručnjaci«, onda će Hrvatska gubitki godišnje samo na tom prisilnom suficitu najmanje dinar na devizni dinar, a to znači oko 650 mlrd. st. dinara godišnje. Tako bi se odjek nastavio bez ikakva opravdanja. Dosad se više-manje otvoreno tvrdilo da imamo velike koristi od zajedničkog tržišta, a sada je nepobitno dokazano da imamo trgovачki deficit s cijelom Jugoslavijom, što znači da smo mi više tržište drugih nego oni naše, pa prema tome i nismo dužni plaćati prikrivene jednosmjerne carine za takvo tržište — u obliku kroničnog odljeva.

Šime Đodan

TAJNE »ZELENE KNJIGE« (3)

TVRDOGLAVE ČINJENICE

»HRVATSKI TJEDNIK« PRVI TEMELJITO UPOZNAJE JAVNOST S NALAZIMA SDK O UVJETIMA KREDITIRANJA NA PRIMORSKOM PODRUČJU SR HRVATSKE.

»Plava laguna« (nastavak)

Ugovorima se obično predstavlja naplata beneficirane kamate na teret korisnika u slučaju da se ne može naplatiti na teret sredstava federacije.

Pored normalnog vraćanja kredita ugovorene su i obveze prodaje deviznih sredstava poduzeća, davaocu kredita. Za iznos od 270,5 milijuna primjenjenih kredita, poduzeće je obavezno prodati davaocima kredita, deviznih dinara u visini od 604,5 milijuna, odnosno, 48,358.297 USA \$.

Pregled deviznih obveza »Plave lagune« po dinarskim kreditima

DAVAOC KREDITA	Godina odobrenja kredita	Iznos kredita (u 000)	Kamatna stopa (redovna)	Devizna obveza u USA \$ (u 000)
1. Poljoprivredna banka, krediti odboreni na rok:				
— do 25 godina	1969.	107.540	5	20.007
— do 25 godina	1970.	119.609	5	23.059
— preko 20 godina	1969.	6.022	5	983
— rok 16 "	1969.	5.971	5	939
— rok 11 "	1970.	1.618	5	224
— rok 8 "	1969.	1.725	5	227
2. Jugobanka, Rijeka				
— rok 8 godina	1967.	1.356	6	141
— rok 8 "	1967.	1.688	7,5	176
— rok 10 "	1968.	2.000	6	242
3. Istarska kreditna banka, Umag				
— rok 10 godina	1968.	500	4	56
— rok 1 godina	1967.	7.500	6	504
4. Privredna banka, Zagreb				
— rok 8 godina	1967.	15.000	6	1.800
UKUPNO		270.529		48.358

Do sada ugostiteljska poduzeća prodavala su konvertibilnu valutu prema kursu od 12,50 dinara za 1 USA \$. U kreditnim odnosima sa »Poljobankom« pitanje visine kursa ugovoreno je skoro u svakom slučaju da se jedan dio devizne obveze (oko 50%) podmiruje po kursu »na dan potpisivanja ugovora«, a drugi dio obveze po službenom kursu koji bude na snazi u momentu podmirenja obveze. Podmirenje deviznih obveza razradeno je po određenoj dinamici koja se kreće do 1980. godine.

Područje Rijeke

Ugostiteljsko-turističke organizacije na području Rijeke također financiraju ulaganja u osnovna sredstva uglavnom iz tudišnjih izvora, a samo simbolično sudjeluju s vlastitim sredstvima.

Za odobrene kredite u visini od 201,9 milijuna korisnik kredita — OTP »Brodokomerce«, Rijeka, dužan je prodati »Poljobanci« konvertibilnih deviznih sredstava 37.499.582 USA \$ u roku od 25 godina, što iznosi oko 232% od odobrenog kredita i to:

— po tečaju dolara koji važi na dan zaključenja ugovora o kupoprodaji konvertibilnih deviznih sredstava, tj. 12,5 dinara za 1 USA \$ u roku od 8 godina (od 1969. do 1977.)	16.002.416 \$
— po jedinstvenom tečaju dolara koji bude važio na dan kupoprodaje svakog pojedinog iznosa deviznih sredstava na rok od 25 godina, tj. od 1969. do 1994. godine.	12.006.391 \$
— po službenom tečaju dolara (dvojbeno je da li u momentu kupoprodaje ili u momentu sklapanja ugovora)	9.490.775 \$
Ukupno po osnovu odobrenih kredita	37.499.582 \$

Ugovorima o kreditu predviđene su i zatezne kamate od 5 ili 6% za neizmirene devizne obveze.

— Privredna banka Zagreb odobrila je investicionih kredita za izgradnju hotelsko-turističkih objekata u iznosu od 45,7 milijuna. Ovi krediti su uglavnom plasirani u područje općine Opatija. Veći dio kredita odobren je u 1965. i 1966. godini pod povoljnijim uvjetima u odnosu na kasnije odobrene kredite, a kao primjer navodi se kredit od 9,4 milijuna za izgradnju hotela »Ambasador« u Opatiji.

Rok otplate kredita je u 25 godina uz 2% redovne godišnje kamate. Devizna obveza radne organizacije po ovom kreditu ogleda se u obvezi investitora da retencionu kvotu ostvarenu na objektu »Ambasador« kroz tri godine poslovanja objekta, računajući od puštanja objekta u pogon, ustupi banci na otkup. Ova obveza od strane investitora nije izvršena, a Privredna banka nije poduzela nikakve mјere.

Pojedine banke pojavljuju se ustvari kao komisionari sredstva potječe iz fondova drugih organizacija, što se vidi iz slijedećeg pregleda:

— Privredna banka Beograd iz sredstava »Generaleksporta«	12 milijuna
— Riječka banka Rijeka, iz sredstava »Generaleksporta«	8 "
— Privredna banka, Zagreb, iz sredstava »Generaleksporta«	1,3 "
— Jugobanka, Rijeka, iz sredstava »Auto-hrvatske«, Zagreb	1,9 milijuna
— Riječka banka Rijeka, iz sredstava »Progres« Beograd	15,5 "
UKUPNO	39,2 milijuna

Područje Zadra

Ugostiteljsko-turističke organizacije se nalaze u vrlo nepovoljnem finansijskom položaju. Ostvarena sredstva tokom godine (amortizacija i izdvajanje u poslovne fondove) nisu dovoljna kod većine njih ni za podmirivanje dospjelih obveza što najbolje ilustriraju slijedeći primjeri:

(u 000 dinara)

Negativna razlika između raspoloživih sredstava i dospjelih obveza 2	1967.	1968	1969.

1. Ugostiteljsko poduzeće »Iririja« Beograd	1.181	348	577
2. Ugostiteljsko poduzeće »Jedinstvo« Zadar	—	—	123
3. »Jugotanker« — Turist — hotel Zadar	365	1.569	3.169
4. Ugostiteljsko poduzeće »Borik« Zadar	198	278	220

NAPOMENA: 1. Raspoloživa sredstva — sredstva amortizacije + izdvojena sredstva u poslovni fond po završnom računu.
2. Dospjeli obvezni — dospjeli obvezni u toku godine po investicionim kreditima za osnovna i trajna obrtna sredstva.

Područje Šibenika

Poduzeće »Soline« orientirano je na poslovnu suradnju uglavnom sa Investiciono-komercijalnom bankom Split, poslovno sjedište Šibenik, koja se ustvari pojavljuje u posredničkoj ulozi jer sva sredstva za kreditiranje spomenutog poduzeća pribavila od drugih banaka.

Investicioni krediti poduzeću »Soline« (za izgradnju »Solarisa«) odobreni su uz osnovne uvjete i to:
— redovna kamatna stopa od 6% do 8%,
— rok otplate od 18 do 25 godina,
— obveze prodaje deviznih sredstava iz retencione kvote, po službenom kursu (12,50),
— ako se ne ostvari dodatna i povećana dodatna kamata, redovna kamatna stopa se povećava na teret poduzeća.

za službenu uporabu

ANALIZA

UVJETA KREDITIRANJA UGOSTITELJSKO TURISTIČKIH ORGANIZACIJA NA PRIMORSKOM PODRUČJU SR HRVATSKE

ZAGREB
siječanj 1971.

(naslovna stranica »Zelene knjige«)

Investiciono-komercijalna banka Split, poslovno sjedište Šibenik, pribavlja odgovarajući kreditni potencijal uglavnom od drugih banaka za kreditiranje turističke djelatnosti, jer vlastitih sredstava nema. Interesantan je kreditni odnos s investicionom bankom Beograd (od 8. II 1968.), u kojem se odobrava kredit Investiciono-komercijalnoj banci Split, poslovnom sjedištu Šibenik i to:

— 11,5 milijuna na 12 godina i 8% kamata

— 20,0 " " 2 " " 6% "

— 3,5 " (pod uvjetima kojima se zaključi inozemni kredit)

Međutim, stavljanje na raspolaganje iznosa od 20 milijuna uvjetovano je povratnim odobravanjem kredita od strane IKB-e Split, poslovog sjedišta Šibenik, Investicionoj banci Beograd, s tom razlikom što sada iznosi kamatna stopa 5% (1% manje od stopu koju plaća Investicionoj banci Beograd). Ugovorom je također predviđena naplata dodatne i povećane kamate od 4,5% u korist Investicione banke Beograd i 0,5% u korist Investiciono-komercijalne banke Split, sjedišta Šibenik.

S obzirom da je kredit namijenjen poduzeću »Soline« ugovorene su i devizne obveze poduzeća prema Investicionoj banci Beograd u iznosu od 1.426.705 USA \$. Kod iznijetog primjera bitna su tri momenta i to:

— davalac kredita odobrio je kredit korisniku po uvjetom da ga korisnik ponovo odobri davaocu. Ovakav kreditni aranžman ustvari zamjenio je u ovom slučaju instituciju obveznog oručavanja sredstava, što je također pojava u provođenju kreditne politike.

— Investiciona banka Beograd dobila je na razlici redovne kamatne stope (1%), povećala svoja sredstva za iznos povećane dodatne kamate i ostvarujući zaradu na kursnoj razlici deviza koje oblikuje po službenom kursu, i treće,

— na taj način pretvara se nekvalitetna sredstva u kvalitetna za daljnji dugoročni kreditni plasman.

Područje Splita

Intenzivna investiciona izgradnja na području splitske regije u ugostiteljsko-turističke objekte uz poticanje vlastitih sredstava radnih organizacija, uvjetuje način financiranja koji se u potpunosti zasniva na tudišnjim izvorima sredstava.

Uvjeti kreditiranja ugostiteljskih organizacija se kreću od onih koji bi se mogli označiti kao povoljni, do takvih koji iscrpljuju cijelokupnu akumulaciju, ili zajedno s drugim utjecajnim faktorima dovode poduzeće u poslovni gubitak.

Povoljni uvjeti kreditiranja odnose se na razdoblje 1965. i 1966. koje je odobravala Privredna banka Zagreb iz sredstava državnih fondova (federacije). Međutim, već u 1967. godini krediti su odobravani pod nepovoljnijim uvjetima, a kao izvori tih sredstava obično se pojavljaju kreditni potencijali banaka, nekih privrednih organizacija (npr. »Genex« i drugi), i inozemni krediti pribavljeni od strane pojedinih banaka.

(Nastavlja se)

NISAM OPTUŽIO I DIFAMIRAO PROFESORA STEFANOVIĆA

(ODGOVOR NA ČLANAK »POTHVAT JEDNOG USTAVOTVORNOG KRITIKA«)

Drugu

Zagreb, 5. 10. 1971.

Vladi Gotovcu, glavnom uredniku Hrvatskog tjednika

Druže uredniče molim Vas da u interesu objektivnog informiranja čitalaca Hrvatskog tjednika objavite slijedeći odgovor na članak »Pothvat jednog ustavotvornog kritika«.

Srdačan pozdrav!

Zdravko Tomac

U svom cijenjenom listu od 24. rujna 1971. u članku »Pothvat jednog ustavotvornog kritika«, s podnaslovom »odgovor Zdravku Tomcu« optužili ste me da sam »izrekao niz besprizivnih ocjena, služeći se pri tome i oprobnom metodom difamacije«. Zatim ste konstatirali, da je redakcija »Hrvatskog tjednika«, kada je odlučila sudjelovati u javnoj raspravi o Naertu, unaprijed ukalkulirala različite optužbe i presude Zdravka Tomca, te ste me dalje optužili za karierizam slijedećim riječima: »kao što ih je sasvim u to vjerujemo, i drug Zdravko Tomac unaprijed ukalkulirao u ideju i sustav svog političkog napredovanja«.

Zatim konstatirate: »s te strane drug Zdravko Tomac nije nas nimalo iznenadio i mi mu zbog toga ne bismo uopće ni odgovarali«.

Nakon tih konstataacija kojima nije cilj polemika s mojim stavovima, nego vrijedanje i nastojanje da me se proglaši za karieristu koji se služi podlijem sredstvima da bi politički napredovao, blagonaklono zaključujete da takvoj individui ne bi ni odgovarali ali ste prisiljeni da bi zaštitili mrtvog čovjeka kojeg sam ja navodno difamirao, te pišete:

»Ali tu je s naše strane upletena, a sa njegove strane difamirana jedna osoba zbog koje — i samo zbog nje moramo reagirati. Riječ je o pokojnom profesoru doktoru Jovanu Stefanoviću, redovitom profesoru Pravnog fakulteta u Zagrebu, čestitom Srbinu, lojalnom hrvatskom građaninu i renomiranom članu Sveučilišta u Zagrebu. (Podvukao Z. T.)

Zatim konstatirate, da je on još 1950. godine objavio one teze u suverenoj hrvatskoj državi kojim se u 1971. Hrvatski tjednik poslužio u argumentaciji. Nakon toga ste me optužili: »da sam profesora Stefanovića proglašio hrvatskim nacionalistom i šovinistom, nosiocem genocida, zahtjeva za preseljavanje Srba koji žive u Hrvatskoj«.

Zatim navodite: »mi se ispričavamo javno uspomeni ovog uglednog čovjeka i učenjaka, njegovim bliskim srodnicima i narodu kojem je pripadao za takvu u beskrupuloznu i besprimjernu difamaciju koju je doživio u našoj sredini...«

Na kraju članak zaključujete slijedećim riječima: »A o svemu ostalom, očito je da nema nikakvog smisla raspravljati s drugom Zdravkom Tomcem. On zna svoje, jer se on čvrsto drži za njega jednog perspektivnog mjerila — pametna je funkcija a ne čovjek. Onda mu se zbilja može predvidjeti sjajna budućnost.«

Medutim, s tim napadi ne prestaju. U istom broju na naslovnoj strani proglašili ste me političkim rutinerom kojem »ne manjka ni cinizma ni uobraznosti, a ni smisla za poticanje međunalacionalnih sukoba u ime birokratske arbitraže.«

Arsenal vaših uvreda nastavlja se u narednom broju od 1. listopada 1971. u članku »Ustavna

rasprava produžena do 1. studenog«. Opet me u nepotpisanom članku napadate i vrijedate. Navodim samo dva citata: »Klasičan primjer etiketiranja i insinuiranja dao je Zdravko Tomac svojom izjavom na koju smo bili prisiljeni reagirati u prošlom broju. Dalje kažete da sam se »suprotstavio konceptu koju je zastupao naš list (Hrvatski tjednik) nizom grubih optužbi i etiketiranja s vrhunskim naglaskom na »genocidu«, te nakon toga ponovo navodite da moje optužbe protiv Hrvatskog tjednika padaju na leđa pokojnom profesoru Stefanoviću, jer vi niste ništa novo napisali što profesor Stefanović u svom djelu o ustavnom pravu nije objavio.«

To su samo neke konstatacije i uvrede izrečene na moj račun u vašem cijenjenom listu.

Kako ste jasno rekli da mi odgovorate jedino zbog difamiranja profesora Stefanovića, odnosno da je jedini cilj vašeg odgovora da zaštite mrtvog čovjeka, koji se sam ne može braniti, odnosno da se javno ispričate uspomeni ovog uglednog čovjeka i učenjaka, njegovim bliskim srodnicima i narodu kojem je pripadao za navodnu beskrupuloznu i besprimjernu difamaciju koju je doživio u našoj sredini, ja tu se u svom odgovoru na sve vaše optužbe, ograničiti samo na slijedeće konstatacije:

1. Nisam optužio ni Hrvatski tjednik ni profesora Stefanovića. Moja diskusija zbog koje me optužujete, a čije je izvode naknadno »Vjesnik« objavio na bazi autoriziranog stenograma, izrečena je 8. rujna 1971. godine na sjednici Izvršnog odbora RK SSRNH, dakle puna dva dana ranije nego što je Hrvatski tjednik u broju od 10. rujna počeo pisati o Naertu ustava služeći se u argumentaciji i stavovima pokojnog profesora Stefanovića.

Mislim da je iz toga jasno, da nisam mogao ne samo profesora Stefanovića nego ni vaš list difamirati i svrstati u šoviniste i nacionaliste odnosno nosioce raseljavanja Srba i genocida. Zato mi ni danas nije jasno zašto vam je trebalo da me optužite da napadam profesora Stefanovića, odnosno zašto ne date mira pokojnom prof. Stefanoviću.

2. U svojoj diskusiji 8. rujna govorio sam i o djelovanju unitarista, te srpskih i hrvatskih šovinista i o njihovim prijedlozima koji se u vidu anonimnih pisama i na druge načine (teci) javili u dosadašnjoj javnoj raspravi.

Nije mi ni danas jasno kako ste sebe mogli prepoznati u ovim ocjenama, te mi je stvarno žao što ste se sami svrstali u nacionaliste i šoviniste. Ponavljam: ja vaše pisanje nisam mogao tako okarakterizirati jer sam diskutirao dva dana prije nego što ste vi počeli pisati o Naertu amandmana na Ustav SRH.

3. Sve uvrede, sve etikete koje ste mi prilijepili, u ime obrane pokojnog prof. Stefanovića od mojih navodnih napada u stvari više govore o anonimnom člankopiscu nego o meni, to više što čvrsto vjerujem da moja ličnost ne zasljužuje da se samnom bavi redakcija takvog uglednog lista. Zato sam spremjan da sve uvrede jednako primim kao i niz drugih anonimnih napada i pisama koje dobivam i od unitarista i srpskih i hrvatskih šovinista, a koji nemaju hrabrosti da se potpišu jer se vjerovatno i sami stide svoje rabote.

4. Vjerujem da će Hrvatski tjednik kao novine za kulturna pitanja ubuduće u polemici upotrebljavati argumente a ne uvrede. Vjerujem da redakcija neće dozvoliti ubuduće anonimnim člankopiscima da pod firmom obrane Hrvatskog tjednika od izmišljenih napada, u stvari sami svrstavaju Hrvatski tjednik u zastupnike ekstremističkih i šovističkih stajališta, odnosno da ga brane od optužbi koje se ne odnose na njega.

Zdravko Tomac

KOMENTAR REDAKCIJE

Ne mogu se istodobno čuvati stare navike i mijenjati društvo. A neki bi taj nemogući pothvat u naših izvesti! Oni dopuštaju da se vode javne rasprave i javni sporovi, ali pravo na sud o njima zadržavaju za sebe: ono je i dalje nedjeljivo! Naravno, nitko više ne propovijeda nepogrješivost. To je postalo komično. Sada se formalizira demokracija.

I odgovor druga Zdravka Tomca računa sa zaštitom starih navika. Bez toga bi on sigurno opazio da ne pobija nego povećava razloge zbog kojih je napisan tekst »Pothvat jednog ustavotvornog kritika«.

1. Drug Zdravko Tomac dopustio je objavljinje neautoriziranog stenograma svoje izjave, bez podataka koje sada spominje. To pokazuje s koliko bezbrižnosti predaje javnosti svoja mišljenja o presudnim pitanjima države.

2. Drug Zdravko Tomac tvrdi da je govorio o prijedlozima izloženim u anonimnim pismima. Zar je stvarno moguće da netko u raspravi o ustavu polemizira s takvim pismima? To je jedinstven slučaj skandaloznog poštovanja prema anonimnosti, slučaj koji svog autora okrivljuje daleko više nego bezbrižnost.

3. Drug Zdravko Tomac tvrdi da smo se mi sami svrstali među šoviniste i nacionaliste. To je više nego ekscentričan pronašlazak, otkriće jedinstveno naivne ironije! I tko još u takve drevne priče može vjerovati?

4. Drug Zdravko Tomac tužio se na uvrede. Njemu je prigovoren da ima neke gradanske poroke, a on je nama prigovorio da zastupamo genocid, što je optužba za zločin! (Naravno, mi je ne shvaćamo ozbiljno!)

5. Drug Zdravko Tomac dokazuje tehnički da nije mislio na nas. Ali to je potpuno nevažno! On i dalje vjeruje da nedjeljivi suverenitet vodi u genocid, što znači da nas optužuje, jer mi zastupamo stajalište nedjeljivog suvereniteta. I profesor Stefanović također!

6. Drug Zdravko Tomac nikako ne može opaziti da optužujući stajalište optužuje sve one koji ga zastupaju. Redoslijed ništa ne mijenja, ništa ne ispravlja. Ne možemo optužiti istinu zato što se lažljivac njom posluži (ponekad!).

7. Drug Zdravko Tomac spominje da prima anonimna pisma, da je spremjan podnijeti uvrede iz njih kao i uvrede iz »Hrvatskog tjednika«. Ali i mi primamo anonimna pisma! I to, izgleda, sličnog sadržaja! Toliko ih primamo da o njima ne govorimo. Jer u tom ljudožderskom ludovanju vidimo samo patološki očaj poraženog zločina.

8. Drug Zdravko Tomac vjeruje da ćemo ubuduće biti oprezniji: da ćemo upotrebljavati argumente i izbjegavati podmetanje šovinizma. Mi mu zahvaljujemo na povjerenju! Jedino moramo napomenuti da sve to već činimo iz broja u broj.

Nizom članaka pokušali smo upozoriti nadležne na lošu, često nesnošljivu situaciju u kojoj se nalaze hrvatski iseljenici, među ostalim i zbog postupaka službenih predstavnika SFRJ u Australiji.

U tim člancima nismo sve rekli. Situacija u Australiji, naime, još je mnogo lošija. To potvrđuje i jedan neobičan susret. Posjetio nas je čovjek koji — »ne postoji!«

Nevjerojatni postupci konzulata u Sydneyu

Naime, prije nešto više od godine dana, točnije 14. VI. 1970. jedan hrvatski iseljenik napisao je iz Australije pismo drugarici Savki Dabčević-Kučar. Na to pismo nije dobio odgovor. Ovog ljeta odlučio je posjetiti domovinu. Otišao je u Generalni konzulat u Sydneyu. Na njegovo veliko iznenadenje, službenici konzulata počeli su spominjati pismo drugarici Savki, koje je naš prijatelj već bio zaboravio. Pokušali su ga nagovoriti da kaže kako nije on pisao to pismo, ili da bar kaže kako ga je netko nagovorio da ga napiše. Molili su ga da kaže kako podaci u tom pismu nisu točni. Generalni konzul SFRJ u Sydneyu, koji je tek nedavno došao na tu dužnost, rekao mu je kako je njegov prethodnik obavijestio Zagreb da iseljenik tog imena ne postoji u Australiji. Time je, naravno, bacio u sumnju i sve podatke u pismu. Kako bi mogla drugarica Savka vjerovati nekome tko se ne potpisuje pravim imenom?

»Vjerojatno je drugarica Savka, ili koji njezin suradnik, zatražio o meni podatke od konzulata u Sydneyu, a oni su rekli da ne postojim, iako me poznaju. Valjda su se plašili da drugarica Savka ne povjeruje meni. Istina o njihovu radu za njih je porazna. Oni se toga boje — kaže nam naš posjetilac. »Mi iseljenici više nikom ne vjerujemo. Kad ovakvo postupaju diplomati, kako li tek drugi rade? Više ništa ne vjerujemo. Osnivali smo Ligu za borbu protiv raka i u tu svrhu skupljamo novac, no nećemo ga slati ovamo jer se bojimo da bi mogao završiti negdje drugdje. Kupovat ćemo aparate potrebe za tu svrhu i pokloniti ih odgovarajućem institutu u Zagrebu.«

Iz Vašeg pisma vidljivo je da dobro poznajete situaciju u Australiji. Koliko ste već godina tamo i kako ste se snašli?

»U Australiju sam došao prije dvanaest godina. Radio sam razne poslove. Za onoga tko želi i može u Australiji nema socijalnog osiguranja. Godinama raditi, uvijek ima posla. Najvažnije je zdravje, jer sam teško radio. Sada sam se osamostalio. Kupio sam kuću za 25.000 dolara i vozim taksi u Sydneyu. Više nema za mene teškog rada. Ovakao mogu proživjeti cijeli život, i to živjeti jako dobro. Eto vidite, svoj sam čovjek i mogu se, bar djelomično, posvetiti radu u hrvatskim društvinama. Budući da se mnogo krećem među našim ljudima, poznati su mi mnogi podaci što sam ih upotrijebio u pismu drugarici Savki Dabčević-Kučar.«

Što je pisao?

Kažite nam nešto o pismu koje ste poslali drugarici Savki. Kako to da ste upravo njoj odlučili napisati pismo?

»Dajem vam kopiju pisma. Možete ga po volji objaviti, u cijelosti ili u odlomcima. Savki sam pisao zato jer mi imamo u nju povjerenja. Ako ne bismo imali povjerenja u hrvatske vode, u koga bismo imali?«

Koristimo se dopuštenjem i objavljujemo pismo u odlomcima.

Sydney, 14. 6. 1970.

»Poštovana drugarice Savka
Povod ovog mog lista je posjeta Parlamentarne delegacije Savezne skupštine SFRJ Australiji. Ista je boravila nekoliko dana u Australiji, a bila je predvođena Milošem Minićem. Osim službenih susreta, delegacija je imala i dva susreta u Sydneyu sa našim doseljenicima. Upravo ova dva susreta su me navela na razmišljanje i odluku da vam pišem dobromjerivo i pošteno i bilo bi mi jako žao ako bi moje pismo bilo shvaćeno bilo kako drugačije. Ovim sam sastancima učestvovao lično, poznam mnoge prilike među našim svijetom ovamo, a konično, vrijeme od 12 godina boravka u ovoj zemlji, nije mala stvar.

U aranžmanu Generalnog konzulata u Sydneyu i predsjednika Yugoslav Cluba u Cabramatti (jedno predgrađe Sydneya) organiziran je susret u prostorijama tog kluba i to 12.6.1970. od 19.30 do 21 sat.

Da prisustvjuju, pozvani su predstavnici svih klubova, svih nacionalnosti koji održavaju veze sa našim predstavnicima.

Odazvalo se 68 doseljenika, mahom starijih koji su došli kao i uvijek da se predstave, jer im takvi susreti razbijaju monotoni život. Istina je i to da su od prvog do zadnjeg bili isključivo po nacionalnosti — Hrvati.

U određeno vrijeme stigla je delegacija na čelu sa Minićem... a u pratnji ambasadora SFRJ Gojka Sekulovskog, v.d. generalnog konzula u Sydneyu Marijana Petrovskog, službenika konzulata Peleša i Brajevića...

AUSTRALSKIE TEME

Razgovor s »nepostojećim«

Da bi obezvrijedili njegove navode — proglašili čovjeka »nepostojećim«!?

Od makedonskih društava nije prisustvovao nitko, a dali su obrazloženje da 'oni nisu Jugoslaveni', već Makedonci. Slovenska društva u Sydneyu su odbila delegate, u znak protesta što: u delegaciji nije bio niti jedan Slovenac, što u jugoslavenskim predstavništvima u Australiji nema niti jednog Slovenca. Od srpskih društava nije se niti jedno odazvalo... Mnoga hrvatska društva (u Sydneyu i okolicu su 23 na broju) nisu ni kontaktirana, a niti imaju bilo kakve kontakte sa ambasadom ili konzulatom.

Prema tome susret delegacije sa iseljenicima bio je za jednu manju grupu 'uglednih' doseljenika koja je bezbojna i osim ovakovih počasnih funkcija nema drugih veza sa našim predstavništvima. Inzistiralo se je da delegacija posjeti prostorije Yugala u kojima se je upravo održavala zabava... (ovdje u pismu navodi podatke o NK »Yugal«, o kojem je HT već pisao; također navodi podatke o raznim klubovima u Sydneju, op. I.C.).

Nacionalni sastav iseljenika i — predstavnika

Potrudili smo se da razradimo nacionalni sastav na bazi podataka o 268.500 doseljenika porijeklom iz Jugoslavije. Stanje izgleda ovako: Hrvati 52%, Makedonci 22%, Slovenci 12%, Srbi 11%, Ostali 3%. Međutim mi imamo naša predstavništva i to ambasadu i tri glavna konzulata. Ukupno 25 službenika. Nacionalni sastav izgleda ovako:

19 Srba, 4 Makedonaca i 2 Hrvata.

Kad bi ovi službenici bili ekspertri, školovani ljudi, opet nekako, ali to su živi primitivci, šovinistički nastrojeni... Svi su po pravilu bivši UDB-aši i nekako stidljivo smatraju da Ranković, Stefanović i Lukić i ostali nisu ništa pogriješili... Prošle godine je Jugoslavija uzela učešće po prvi put na Internacionalnom sajmu u Sydneyu. To je bilo u listopadu prošle godine. Uzelo je učešće 32 poduzeća od kojih je 28 bilo iz Hrvatske, 2 iz Slovenije, a 2 iz Srbije, ali ekipa sajma je bila: 5 Srba i 1 Hrvat na sporednoj dužnosti. Direktor sajma Branko Jović (službenik Savezne privredne komore, op. I. C.) se je opijao sa četničkim predstavnicima po njihovim klubovima u Sydneyu...

»Nepostojeći« (s leđa), u razgovoru s našim suradnikom

Jedina prodavaonica novina i knjiga iz Jugoslavije, 'Adria', u rukama je protivnika Hrvata. On to ni ne taji. Ranije se ta prodavaonica zvala 'Balkania' i bila je propagandni dio četničke organizacije 'Draža Mihajlović'. Sada se zove 'Adria' kako bi privukli što veći broj kupaca — Hrvata... Vlasnik ove radnje vodi dva programa na ovdašnjoj radio-stanici '2 CH'... uvijek kao po pravilu Hrvatsku cijepa na pokrajine, e da bi izbjegnuo spomenuti hrvatsko ime. Drugi program, jednom nedjeljno, čisto je makedonski i antijugoslavenski. Ipak, upravo taj čovjek posjećuje Jugoslaviju, dobija sve potrebne preporuke od v.d. konzula Petrovskog u Sydneyu...

Sada je Yugal (nogometni klub, op. I. C.), u okviru agencije Adriatic, organizirao jednu grupnu posjetu Domovini. Otputovala je grupa JAT-ovim avionom 16. ovog mjeseca i u grupi je bilo ukupno 173 putnika, od toga 104 Hrvata i 32 Srba. Ipak je pritiskom JAT-ova predstavnika i sekretara kluba Alagića prisiljen da se leti u Beograd, a ne u Zagreb.

Svaki pokušaj da se nešto uspostavi poštenog hrvatskog, ovđe se guši, blati nas se pred australijanskim vlastima i čine nam se razne pakosti. Upravo, izveli su odličnu igru: konfrontirali su Hrvate protiv Hrvata (ovi oko Yugala i lista Jal, protiv onih oko Croatia i drugih hrvatskih društava) i naravno uvijek su krivi opet samo Hrvati.

To im je glavni adut (jugoslavenski klubovi, op. I. C.) reći: »Pa sami pošteni Hrvati su protiv njih...« Međutim, činjenice govore drugačije. Oko Yugala i Jala i ostalih udruženja jugoslavenskog nazivlja okuplja se samo manjina Hrvata, nitko ih ne želi, a preko 100.000 poštenih Hrvata diljem Australije su prvo dobri Hrvati, pa onda dobri Jugoslaveni. Sada vidite u čemu je problem. Mnogi Dalmatinci nekako radije prihvataju jugoslavensko, a osobito stari doseljenici, radi neznanja i mira u kući, jer što je hrvatsko ovđe se proglašava ustaškim...

Sada bih htio postaviti nekoliko pitanja:

Neka pitanja

1) Zašto već više od godinu dana nema Generalnog konzula u Sydneyu, a to mjesto je rezervirano za Hrvata, s obzirom na preko 40.000 Hrvata koji žive u Sydneyu i okolicu? (U međuvremenu je imenovan generalni konzul u Sydneyu, Stjepan Trampus, Slovenac, koji se koji put predstavlja kao Hrvat, op. I.C.)

2) Zašto u konzulatima nema proporcija po nacionalnim grupacijama, poštujući većinu doseljenika? Mi odbijamo posredničke dušobrižnike.

3) Zašto je zabranjeno ovdje u Australiji vijati hrvatsku zastavu, držati hrvatski grb ili pjevati hrvatsku himnu »Lijepa naša...? Kome to smeta? Potrebno bi bilo da službenici konzulata i ambasada prije završe kurs iz Ustava SFRJ, a tak onda da se šalju u inozemstvo na rad u predstavništva.

4) Australija je država federalnog uredenja. Ima šest država koje sačinjavaju Commonwealth of Australia. Ipak, iako su jedna nacija, ima svaka od ovih država u 6 najvažnijih predstavništava u svijetu svoje direktnе predstavnike, koji su samostalni u tim predstavništvima i zovu se General agent. Provjerite u Londonu, to vam je najbliže. Čemu i mi ne bi mogli imati u okviru konzulata i ambasada svoje predstavnike? Kome bi to smetal?

5) Što je sa našim poduzećima iz Zagreba, Siska, Karlovca, Osijeka, Splita, Rijeke i Dubrovnika, zašto oni ne dolaze ovamo, a ne da sva trgovina iz ove zemlje ide preko raznih Progresa, Centroturista, JAT-a, Jugoslaviapublica?

Mi nismo protiv Jugoslavije. Mi upravo želimo da ona bude ravnopravna zajednica bratskih naroda, ali mi želimo da predstavljamo sami sebe, da se brinemo sami za sebe, a uvijek smo kadri pomoći i braću Srbe, Makedonce ili Crnogorce i druge... Mi želimo vidjeti sretnu i zadovoljnu socijalističku Hrvatsku u okviru zadovoljne socijalističke Jugoslavije. Tako nas treba shvatiti, a svako drugo gledanje na nas je pogrešno. Imamo i mi svoje borbe ovdje, mi smo radikalno odbili stare, ustaški nastrojene vode ovdje u emigraciju, mi hoćemo biti slobodni i od njih, jer mi nismo stranački zadojeni, već nacionalno ponosni što pripadamo naciji koja je dovoljno kulturna i bogata da sama sobom vlada... Slobodan sam vas zamoliti, razmotrite ove podatke, provjerite ih i uvjerite se da sam vam rekao istinu. Možda u statistikama ovdašnjih službenika u ambasadi i konzulatima nije tako. Ali izvolite, pošaljite delegaciju Matice iseljenika Hrvatske, delegaciju Sabora Hrvatske ili kakvu drugu i neka se uvjere. Nas je ovdje jedan veći grad od Rijeke, Osijeka ili Splita, mi ne želimo biti otcijepljeni od Domovine. To ovisi od vas, dragi drugovi i prijatelji. Ako nemate novaca za put, javite nam, mi smo voljni sakupiti i poslati vam...«

(Slijedi puno ime, prezime i adresu.)

Ime ovog iseljenika, na njegov prijedlog, ne objavljujemo, da bismo ga zaštitili od mogućih neprilika u Australiji.

Ivan Cerovac

U POVODU ISKLJUČENJA STANKA PARMAĆA IZ SAVEZA KOMUNISTA

NEMIRNA DOLINA

Već nekoliko godina novine izvještavaju o nemirima u Donjoj Neretvi. S vremena na vrijeme pojavljivali su se napisi o razjarenim seljacima koji razaraju nasipe, uništavaju strojeve, protjeruju tehničare, ispisuju parole, prijete i mole općinske vlasti da obuzdaju samovolju Stanka Parmaća, bivšeg kontra admiraala JNA i tadašnjeg, pa i sadašnjeg, direktora PIK »Neretva« u Opuzenu. Istodobno su s više strana i na razne načine upućivana prosvjedna pisma. Komisija CK obilazila je Opuzen i Metković, dolazili su filmski i televizijski snimatelji, javnost se uzbudivala, a Stanko Parmać nije krio svoj, teško dokučljiv, spokoj. I tako, nasuprot očekivanjima da će brojni sporovi biti riješeni i krivci imenovani, sve bi se iznenada utišalo do novog sporenja.

U sukobu sa svima

Krajem prošlog i početkom ovoga mjeseca novine su pod krupnim naslovima objavile da je Stanko Parmać isključen iz SK. Suhoparno obrazloženje te odluke pomalo i začuđuje, iako smo već navikli na slično sročene formulacije. Kaže se da njegovo isključenje iz SK rezultira iz činjenice različitih tdejnih pogleda i političkih stavova na razvoj socijalizma kod nas, na izgradnju socijalističkih društvenih odnosa i uloge SK u razvoju samoupravljanja. Pored tih uopćenih optužaba prebacuje mu se navodni »istup, u kojem žali što se na VI kongresu promijenila uloga SK, da se Partija srozala na nivo nekakve 'hrvatske straže', te stalni napadi na republiku i općinsko rukovodstvo«. Iz novinskih izvještaja teško je razabrati da je stajališta koja mu se pripisuju otvoreno zastupao, na službenim sastancima i javnim zborovima, ili ih je izrekao u trenucima silovitog prkosa, kojemu kažu da je sklon. Poradi toga je potrebno podsjetiti na stare, u svakom slučaju argumentiranje, optužbe koje su u tijeku prethodnih godina upućivane Stanku Parmaću.

Prije više od tri godine, točnije 26. VII. 1968., nakon što su »razmotrili situaciju nastalu djelovanjem druga Parmaća« šesnaest nosilaca »Partizanske spomenice 1941« s područja Donje Neretve donijelo je zaključke u kojima se odmah na početku kaže: »Stanko Parmać, već dugi niz godina (od izborne kampanje 1953), a naročito od 1959. godine kada je došao na dužnost direktora PIK 'Neretva' u Opuzenu, stalno, intenzivno i svjesno stvara sukobe na ovom terenu...« Parmać je u vječitom sukobu sa sindikalnim općinskim forumima, sa SDK, bankom, sudom, inspekcionama itd., dakle s rukovodećim ljudima u vlasti, u političkim forumima, u privredi i izvanprivrednim djelatnostima. Prvoborci su osobito zamjerili Parmaću što je »došao u sukob sa svim kadrivima« koji su na tom području organizirali NOB-u i rukovodili nakon oslobođenja. Oni su ga optužili da je »borce i rukovodio NOR-a proglašio zaštitnicima kulačkih špekulanata i izdajicama socijalizma, neprijateljima revolucije«, pa da je čak »pokojnog druga Maću Bakića posmrtno oklevetao da je u toku NOR-a bio agent gestapovac«. Predbacujući mu da je »više puta ponovio tvrdnju da je on jedini na ovom području dosljedan revolucionar koji se beskompromisno borio za socijalizam, a svi drugi su ne-

prijatelji socijalizma« prvoborci su naredali primjedbe na njegov rad u poduzeću kojim rukovodi.

Optužbe prvoboraca

»Kroz PIK Neretva prošao je veoma velik broj fakultetski obrazovanih ljudi raznih stručnosti, zatim isto tako veliki broj viših i srednje obrazovanih stručnjaka i rukovodećih ljudi. Svi su oni morali napustiti poduzeće zato što više nisu mogli podnosići stalna šikaniranja i ponižavanja kojima ih je izvrgavao Parmać. Om je diktator koji ne podnosi ma kakvu primjedbu i svakom onom tko mu se je usudio suprotstaviti i staviti najmanji prigovor bio je onemogućen opstanak u poduzeću. To je razlog fievjerojatno velikoj fluktuaciji kadrova.

Poznato je da je Parmać dolazio u veoma oštar sukob i s ekspertima FAO-a. Do sukoba s organima upravljanja Parmać dolazi uvijek kad ovi organi polušaju zauzeti neki stav koji nije strogo uokviren u njegove osobne kon-

terima, neznačicama, šalje ih u majčinu. Pristojnost nam ne dozvoljava da ovdje navodimo primjere njegove vulgarnosti.

Prvoborci Donje Neretve su zatim naredili i Parmaćeve sukobe s narodom tog kraja.

Pištoljem na seljake!

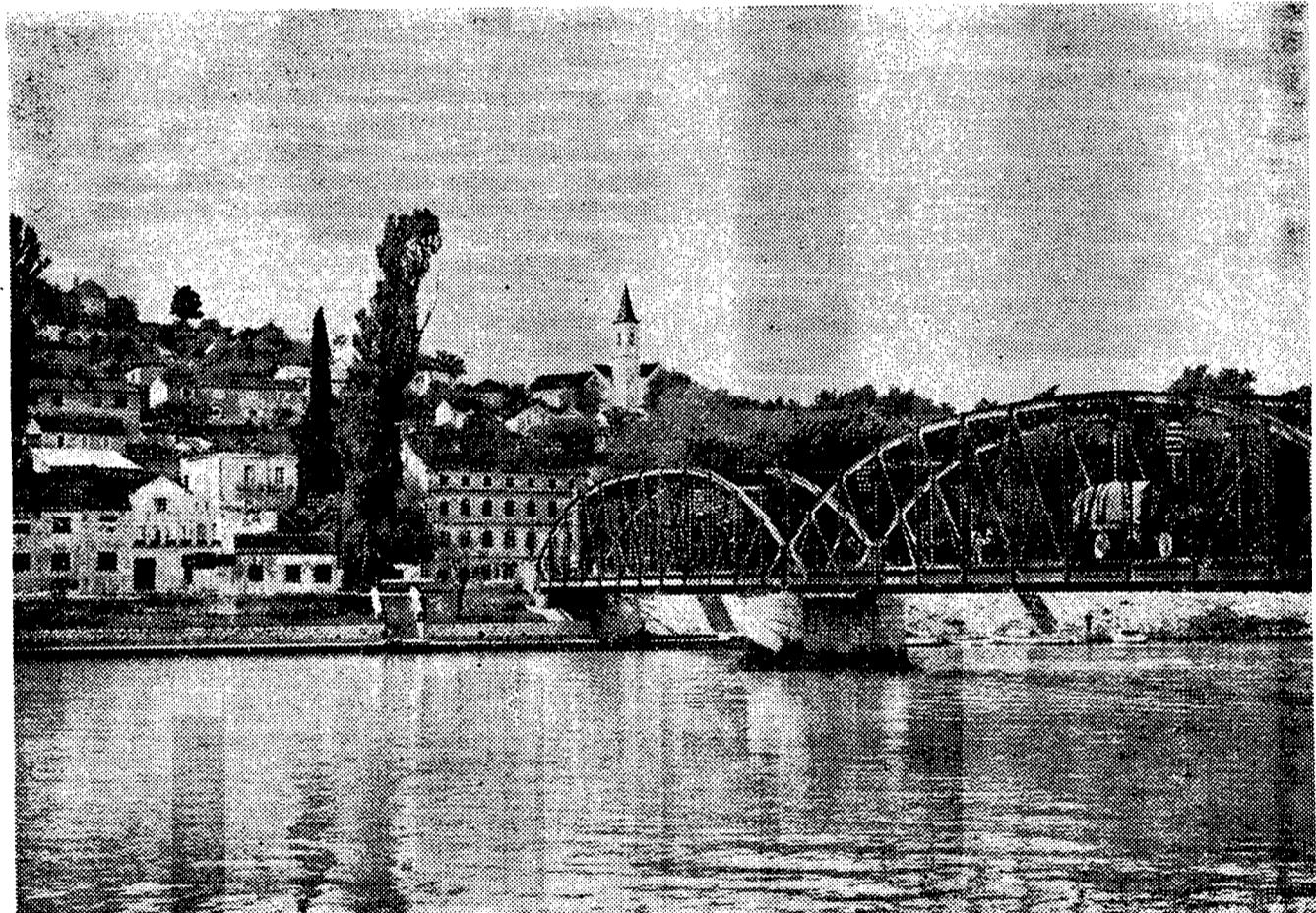
»Čim je došao na ovo područje, Parmać je izazvao prvi veći sukob u selu Komin. Tamošnji mještani deseci-ma godina koriste barsku trku. To je jednogodišnja biljka, pa ako se pravdobno ne iskoristi ona istrune. Dakle nema nikakve štete po društvu u tome ako se mještani bave kućnom radešću. Ali Parmać je to zabranio i da bi svoju namjeru proveo u život uspio je preko veza dobiti i vod mili-cije. Tako je provedena racija u toku noći i tom prilikom je zaplijenjena ne samo trska nego i gotovi proizvodi i to bez naknade. To je izazvalo ogorčenje i opravdani revolt ne samo u Komi-nu nego i u svim ostalim selima ovog

licije da propust ponovno zatvori, pa kad mu to nije udovoljeno, doveo je svoje straže naoružane vojničkim puškama, a i sam je podizao pištolj na seljake. Zahvaljujući brzoj i energičnoj intervenciji organa vlasti sukob se završio bez tragičnih posljedica, ali je medusobnih vrijeđanja i ponižavanja između Parmaća i seljaka bilo na pretek.

Nadalje, Parmać je svojedobno zabranio seljacima da po neretvanskim močvarama vrše ispašu stoke i da kose barski šaš za stočnu prostirku. Ovo je imalo tako krupnje posljedice da je u Dolini Neretve gotovo potpuno uništen stočni fond.

Sječa loze pred berbu!

Godine 1963. Parmać je gotovo iznudio od Općinske skupštine da protuzakonito primjeni Zakon o agrarnom minimumu na području privatnog vlasništva u Bočini na površini od oko 140 ha. Ova zemlja je više od tri godine gotovo čitava ostala u ledini i tada

cepcije. Te organe on koristi samo onda kad su mu oni potrebni kao pokriće njegovim stavovima. Inače, poznato je da Parmać a priori odbija društveno i radničko samoupravljanje i on je javno govorio da odatle proizlaze sve nedade našeg socijalističkog društva. Uvjereni smo da radni ljudi u njegovom poduzeću nemaju mogućnosti da se koriste pravima samoupravljača i u tome leži svakako jedan od bitnih uzroka teške situacije u kojoj se PIK 'Neretva' nalazi.

Parmać se svakodnevno sukobljava s ljudima u poduzeću pa i sa svojim najbližim i najdanijim suradnicima. Ima sukoba i drugdje, ali ovdje to nisu sukobi jedne žive poslovne dinamike, tu se ne radi o konstruktivnoj borbi mišljenja i slično. Parmać redovito izaziva najvulgarnije sukobe, njegova je odlika da galami, vrijeda, ponižava i gazi dostojanstvo čovjeka pojedinačno i na raznim sastancima. On veoma često naziva ljudi bandom, sabo-

područja. Nakon izvjesnog vremena posredstvom političkih foruma Parmać se sporazumio s Kominjanima da oni beru i preraduju trsku ali da ne smiju prodavati nikome nego njegovu poduzeće. Nakon kratkog vremena on je pogazio taj dogovor i prestao im otupljivati proizvode.

Isto tako poznat je sukob koji je Parmać izazvao zatvaranjem svih vodnih propusta (tumbina) na potezu Metković — Opuzen. Pošto su se seljaci naročito, oni iz Komin-a, energično suprotstavili to nije uspio provesti na potezu Opuzen — Ušće. Ovdje se radi o jedinoj mogućnosti da seljak svojim čamcem dođe na zemlju, jer drugog puta nema.

Dobro je poznat veoma oštar sukob oko takvog jednog propusta na Kulini Norinskoj koji je kulminirao u travnju 1967. godine. Ovaj propust je bio otvoren na osnovu Odluke općinske skupštine, a Parmać je od te iste Skupštine pismeno zatražio asistenciju mi-

je Ustavni sud SFRJ odluku Općinske skupštine proglašio nezakonitom. Ta nepromišljena i nezakonita akcija izazvala je dvije krupne posljedice: a) stvorila je kod naroda ogorčenje, b) nastale su krupne ekonomske štete tj. trebalo je vršiti počasno premještanje i vratiti vlasnicima zemlju i još im isplati na knadu za sve vrijeme što im je zemlja bila oduzeta. Sve troškove je platila ili trebala da plati Općinska skupština, a ovi iznose preko 60 milijuna starih dinara, a za tu sumu u ono vrijeme se mogla čitava ta zemlja otkupiti.

Od davnina neretljanski seljaci prave u močvarama kanale tzv. jaruge u kojima love jegulje. Po dolasku u Neretvu Parmać je ovo zabranio, te dozvoljava lov jegulja samo onim seljacima koji bi na licitaciji platili pravo lava u kanalima koji su oni sami napravili ili njihovi preci.

Prvoborci su nadalje optužili Parmaća

da je smislio inscenirao čitav niz su-

koba u vezi melioracije ušća Neretve:

»Na području Vrbovci — Boturice PIK

U neretljanskoj dolini tek zaprepašćujući događaji nagone ljudi da mijenjaju ustaljeni red stvari

je silom usurpirao desetinu hektara privatne zemlje bez ikakve naknade i pravnog reguliranja odnosa s bivšim vlasnicima. I to je jedan od elemenata sukoba sa seljacima, koji nisu imali drugog rješenja nego da sudskim putom traže naknadu.

U području Luke izvršena je godine 1963. eksproprijacija oko 70 ha privatnog vlasništva. Gotovo sve ove površine ili bar veći dio njih bili su pod vinogradima. Parmać je naredio da se loza sijeće neposredno pred berbu, krajem kolovoza i početkom rujna mjeseca. To je bilo očito sračunato na izazivanje revolta, ne samo vlasnika ovih površina nego i 'utjerivačne straha u kosti' i ostalim seljacima.

Vandalizam uz »podršku« rukovodstva

Na području Opuzen — Ušće posebno u zahvatu Male Neretve u kolovozu 1967. sukobi Parmać — seljaci kulminirali su u poznatim demonstracijama mještana svih naselja uz Malu Neretu. To je bio povod da Parmać još jedanput sve sudjelovatelje u ovom buntu proglaši kulacima i neprijateljima socijalizma.

Obrazlažući svoju tvrdnju da se ne radi ni o kakvim neprijateljima socijalizma i kulacima potpisnici ovih zaključaka, njih šesnaest iznose podatak da se projek posjeda u Donjoj Neretvi kreće oko 0,6 ha po kućanstvu, te da ima tek dvadesetak kućanstava čija se veličina posjeda kreće između 2 i 4 ha. Opisujući izgled doline Neretve nakon Parmaćeva početa oni kažu: »Dovoljno je proći trazom projektiranog nasipa i kanala uz desnu obalu Male Neretve pa će se svatko uvjeriti na kakav je vandalizam spremjan Parmać. Posjećeni su vinogradima i voćkim poluzrelim plodovima bez naknade vlasnicima ili uz samo djelomičnu naknadu neznačnom broju onih koji su prihvatali njegov diktat u pogledu visine naknade.«

Svoju tvrdnju da Parmać »svjesno i drsko krši naše zakone i ignorira ih, a Općinsku skupštinu svojim zahtjevima dovodi u zabludu« prvoroci su potkrijepili nizom konkretnih primjera, pa su pokušali prikazati jednu absurdnu situaciju i stanje u kojem se ogleda potpuna nemoć ne samo seljaka Donje Neretve, nego i Općinske skupštine, milicije, suda, pa i samog SK. Prvoroci su pisali: »Stanko Parmać otvoreno i javno tvrdi da za sve ovo što radi ima punu podršku od najodgovornijih partijskih i državnih rukovodilaca SKH i Federacije. On konkretno navodi da je upoznao druga Tita sa svojim radom i da ga on u sve-mu podržava, zatim ističe bezrezervnu

podršku drugova Jakova Blaževića, Vladimira Bakarića, Mike Tripala i drugarice Savke Dabčević (pored ostalih). Izražavajući nevjerovanje u te Parmaćeve tvrdnje prvoroci se nisu ustezali da napišu: »Mi smo u nedoumici da li spomenuti drugovi na koje se Parmać poziva i drugi znaju kako i što on sve radi ovde. Ako znaju, ako su objektivno informirani pa ga opet podržavaju onda mi nismo u stanju shvatiti ni Smjernice, ni druga Tita, niti liniju SK u cijelini.«

Komisija, zaključci, upute... bez učinka

Nekoliko mjeseci nakon što su prvoroci s područja Donje Neretve održali sastanak i donijeli citirane zaključke Izvršni komitet CK SKH imenovao je »komisiju za pružanje pomoći u razriješavanju nagomilanih problema u donjem slivu Neretve«. Komisija od četiri člana obilazila je teren i došla do zaključka da je već »ranije bilo moguće na osnovu poznatog stanja i ozbiljno poremećenih odnosa zauzeti odredenje stavove u cilju prevladavanja neodrživog stanja, političke podvodenosti i sukoba«. Međutim, osim prepričavanja, i to blagog prepričavanja, sukoba u Donjoj Neretvi, komisija CK nije pružila Izvršnom komitetu neke konkretne putokaze, a niti je dala koñkretne prijedloge kako bi trebalo razriješiti dugogodišnji spor u Donjoj Neretvi. Poradi toga nije ni čudo što se u Zaključcima Izvršnog komiteta CK SKH donesenim na sjednicama održanim 13. svibnja i 2. lipnja 1969. lakonski tvrdi da su »mnogi sukobi u proteklom periodu u prvom redu posljedica različitih političkih stavova i gledanja na probleme pred kojima su se našle društvene snage tog područja zbog pomanjkanja organiziranog političkog djelovanja i grešaka u stilu i metodama rada«. Dosljedno tome Izvršni komitet CK SKH dao je upute za daljnji rad i za prevladavanje nastalih sukoba: »Dokumenti Saveza komunista Jugoslavije, naročito Smjernice Predsjedništva i Izvršnog komiteta CK SKJ, dokumenti VI kongresa Saveza komunista Hrvatske i IX kongresa SKJ sadrže jasne i odredene stavove o svim bitnim pitanjima dalnjeg društvenog razvoja... Stavovi najviših organa dati u tim dokumentima predstavljaju polazu osnovu za jedinstveno djelovanje komunista tog područja.«

Unatoč tim jasnim odredbama Izvršnog komiteta CK SKH i unatoč toga što su se svi oni koji su bili upleteni u spor zaricali na Zaključke IK CK SKH sukobi u Donjoj Neretvi nisu prestajali. Optužbe i protuoptužbe ne prestaju ni sada nakon isključenja Stanka Parmaća iz SK.

Ivan Sršen, dugogodišnji član kolektiva PIK »Neretva« i sadašnji službenik Općinske skupštine kaže: »Glavni uzrok sukoba u Donjoj Neretvi je Parmaćeva konцепцијa o političkim melioracijama Neretve. Dok je on tu na Neretvi mira ne može biti, pa bi bilo nužno da se ukloni ne samo iz SK nego i iz gospodarskog života u dolini Neretve. Čudnovato je gledanje Parmaća na radni kolektiv. Za njega je radnik u poduzeću do podne radnik, odnosno zabusant, poslije podne konkurent, a po noći diverzant.«

Podrška Parmaću u PIK »Neretva«

Optužbe koje Stanku Parmaću upućuje Općinski komitet SKH u Metkoviću odbacuje organizacija SK u PIK »Neretva« koja broji 80 članova. Sjednica Općinskog komiteta na kojoj se raspravljalo o Parmaću otpočela je sa jednim satom zakašnjenja, jer su članovi SK u PIK »Neretva« htjeli prisustvovati sastanku, što im nije došteno. U brzojavu što ga je osnovna organizacija SK PIK »Neretva« uputila Izvršnom komitetu CK SKH kaže se: »Odluka Općinskog komiteta

nije u duhu Statuta SKH i SKJ. Argumenti na temelju kojih je Općinski komitet donio ovu odluku su iskonstruirani, zlonamjerni i netočni.«

Na isti naslov uputio je brzojav i predsjednik radničkog savjeta PIK »Neretva«. On prosvjeđuje »protiv takve odluke koja se temelji na aktivnosti neformalnih grupa koje su poznate kao protivnički programa melioracije Donje Neretve. Sekretar PIK »Neretva« Nikola Batinić me je uvjерavao da sve društveno-političke organizacije u Opuzenu stoje uz Parmaća, u što nisam imao nikakva razloga sumnjati. On nadalje kaže da odluka Općinskog komiteta nije bila jednoglasna, što su mi poslije potvrdili i drugi članovi Općinskog komiteta u Makarskoj. Nikola Batinić nadalje, s punim pravom tvrdi, da glavnu krivnju zbog slabih plaća u kolektivu ne snosi ni u kojem slučaju Parmać, već da je to rezultat gospodarskog sustava, koji zapostavlja poljoprivredu i radni kolektiv opterećuje velikim davanjima. Po njegovim riječima, za proteklih šest godina »Neretva« je dala zajednici tri milijarde dinara. On me je uvjерavao da je Stanko Parmać već prije nekoliko godina isticao eksploratorsku ulogu bañaka i reeksportera. U elaboratu koji je izrađen u PIK »Neretva« u svibnju o. g. piše: »Strani eksperti, stručnjaci i poslovni partneri prosto ne mogu shvatiti zašto Jugoslavija ne koristi darežljivosti prirode? Teško je slušati nizozemske posjetioce jer je njihova zemlji formalno otimala zemljište od mora, iako u odnosu na našu imaju skoro surovu klimu. Uvjeti financiranja melioracionih radova su prosto nezamisljivi u realnom svijetu poljoprivrednog razvoja. Polovina sredstava (kreditirana iz OIF-a) je data nama na 15 godina uz 5,5% kamata, a prvi anuitet dospijeva nakon isteka prve godine. Svuda na svijetu, međutim, melioracije se izvode ili kao javni radovi, ili na kredit od 40–50 godina, uz nisku kamatnu stopu. Pa to je i razumljivo, jer tako stvoreno zemljište služi mnogim generacijama.«

U istom krugu »nezamjenjivih«

Ne treba posebno dokazivati da bi u normalnim gospodarskim uvjetima izostali mnogi sukobi i prepirke unutar poduzeća zbog osobnih dohoda, razdoblje stanova i sl., a isto tako izostali bi i sukobi unutar pojedinih mjeseta, pa i mnogi nesporazumi i neshvaćanja širih razmjera i odlučujućih domaćaja.

Iz zaključaka što su ih donijeli prvoroci Donje Neretve lako je razabrat da za mnoge sukobe na tom području slijesi odgovornost i Općinska skupština, odnosno pojedini funkcionari unutar nje, koji su Parmaću davali na raspolaganje čak i milijetu, a poslije su tvrdili da su bili izmanipulirani, pa su ih nakon toga čak i prvoroci uzimaju pod zaštitu i donekle opravdavaju njihovu neodlučnost i pasivnost. Već spomenuti Ivan Sršen kaže: »Ljudi su najprije tražili pomoći od svih mogućih institucija, ali kad u tome nisu uspjeli poslužili su se silom, jer se na drugi način nisu mogli obraniti od totalnog uništenja.«

Tomislav Filipović, direktor Komunalnog zavoda u Opuzenu ne krije svoje simpatije za Stanku Parmaća, iako kaže da se Parmać možda nekada i prenaglio. On tvrdi da su u Metkoviću stanoviti ljudi zasjeli na položaje i ne puštaju ih, vrše tek izmjenu funkcija. Za Ivu Gabrića kaže da je najprije bio sekretar komiteta, zatim predsjednik općine, a sada je predsjednik Konferencije SK u Metkoviću. Luka Bebić bio je sekretar komiteta, a sada je predsjednik općine.

Mnogi Metkovčani tvrde da svu vlast u njihovu mjestu vrši nekoliko ljudi, koji mijenjaju parole pa i uvjerenja prema prilikama. Jure Dodig kaže: »Sve se zna. Zna se kako rade pojedinci i s kim i za koga prave politiku u Općinskoj skupštini, u čiju osobnu korist ide grupašenje, ali nitko ništa ne poduzima da se stanje popravi. U

Metkoviću se politika kroju u mjesnom hotelu uz kavu i konjak. Skupljaju se grupice, stol uz stol i kombiniraju, smislijaju kako bi što dulje ostali na položajima oni koji su im korisni i istomišljenici. Ima u općinskom forumu i nekoliko zbilja poštenih ljudi koji dižu glas kad god su poštenje i demokracije povrijedjeni. Takve mlade ljudi ne nijihovi protivnici nazivaju reakcionarima, ustašama, neprijateljima samoupravljanja i ocrnuju ih po budžetima tako da oni nikada ne mogu na zelenu granu. Velika se većina mladih ljudi povukla stoga iz društvenog života i njih nitičko više ništa ne piše.«

Culibrk i »društvo«

U takvim društvenim sredinama, gdje se tek vrši izmjenjena funkcija jedino iznenadni, zaprepašćujući događaji natjeravaju ljudje da intenzivnije i odgovornije razmišljaju o ustaljenom redu stvari i da ga pokušavaju mijenjati nabolje. Tako je bilo i u Opuzenu kad je prije nekoliko mjeseci udarcem noža ubijen Mile Franićević, zasluzni i voljeni društveni radnik. Prilikom ubojstva bio je nazočan i milicionar Čubrak, koji je otvoreno štitio nasilnike. To je potaklo politički aktiv i Socijalistički savez Opuzena da rasprave neke stvari u svom mjestu. Ivo Stanić tvrdi: »Taj nemili događaj iznio je na svjetlo dana ono što se u Opuzenu zbiralo kroz zadnjih pet godina, otkako su milicionari Culibrk i družina došli u Opuzen. Sve društveno-političke organizacije u Opuzenu osudile su rad tih milicionara, odnosno cijele milicijske stanice u kojoj nema nijednog Hrvata. U mjesecu kolovozu bio sam nazočan na sastanku Socijalističkog saveza i na tom sastanku kao prva točka dnevognog reda razmatrano se rad milicijske stanice i njenih službenika. Ljudi su iznijeli mnoge stvari koje su preživjeli od Culibrka i njegovih dva prijatelja. Čule su se i optužbe da se njima trojici dizala kosa na glavi kad bi se u kavani pjevale hrvatske pjesme, kao 'Vilo Velebita', 'Vezak vezla Hrvatica mlada.' Oni su blijedili od jada, a iza toga su slijedile izmijenjene prijave. Mnogi diskutanti, većinom mladi ljudi, pošteni omladinci i članovi SK optuživali su Culibrka i njegove prijatelje da su protiv osoba koje su pjevale hrvatske rodoljubne pjesme upotrebljavali i dresiranog psa. Culibrk i družina su često prijetili da će pjevače odvesti u 'orlovo glijedzo', naime, milicionari u Opuzenu tako nazivaju svoju stanicu. Jedan mladić je na sastanku Socijalističkog saveza opisao kako je bio premašen u 'orlovom glijezdu'.«

Ažilize dosadašnjih zbiranja u Donjoj Neretvi upućuju nas na zaključak da se u budućnosti ne bi smjeli čekati neki dramatski, uzbudjujući događaji, pa da se tek onda prirede na akcije malog značenja i ograničenog domaćaja. Postupci Stanka Parmaća prema seljacima neretljanske doline ponekad su podsjećale na njegove ratne žarede u Zapadnoj Hercegovini u kojima je određivao da se pretresaju kuće i ubiti sve muško pučanstvo iznad šesnaest godina. Općinske vlasti nisu mu se suprotstavljale, već su neke njegove postupke i omogućavale, bilo svojom aktivnom potporom, bilo pasivnim držanjem. Nitko se nije potrudio da ozbiljnije poradi na gospodarskom preobražaju neretljanske doline. Melioracija delte Neretve i prelazak na proizvodnju poljoprivrednih proizvoda rijetkih vrsta visoke kvalitete i ranog dozrijevanja pružala je jedinstvenu mogućnost za razvoj toga kraja i zapošljavanje mještana, koji ne mogu živjeti na malim posjedima. Stanko Parmać je to pokušao ograničen i sputan gospodarskim i bankarskim suravstavom on se posluživao i neprimjerenim metodama rada. I zato objektivna kritika tih metoda me može zaobići i kritiku gospodarskog i bankarskog sustava, koji poljoprivredu stavlja u izuzetno nepovoljan položaj, a seljake tješi na rad u tudinu, na rad kojemu se sve manje može pripisati obilježje privremenog.

Bruno Bušić

Bunjevci iz Tavankuta na zagrebačkim ulicama

U poratnim su godinama iz Podjica išli na rad u Vojvodinu. Kad ih se vrnuli, vazda su govorili: »Gori je naša čeljad, neću riti i naravi.« Adid je donio ovu pismu:

Bunjevački rod je vrlo stari,
Još kada je biža prid Tatari,
Sklonija se u zemlju primorskiju
Od starine zvanu dalmatinsku.
Pa nastani i susidne zemlje.
Neretvu i to slavno Zahumlje.
Doša je red i na Dalmaciju,
Mletačkoga lava tad domaju.
Stade narod otuda bižati
I u zemlju ličku se seliti.
Al narodno pridanje je bilo
Da se nekad sa ravne selilo,
I da bunjevačka kuća svaka,
Kraj Dunava imade rođaka.
Zato mnogi priko zemlje Like,
Priko Bosne, pa i Save rike
Tad pridoše zemlju Slavoniju,
I nastane didovu domaju.

Put u Tavankut

Dok lutaš dijelom Subotice gdje prebivaju Hrvati Bunjevci, ne može ti oku izmagnuti kip s prstom na ustima, u ulici Ivana Milutinovića, pod kojim piše: »Ovaj spomenik na mjestu porušenog kipa koji su bezbožni ljudi oborili... 1939.« S pomoću tog zlamena, našao sam pjesnika JAKOVA KOPILOVICA, no budući da su sad drugičja vremena, naš razgovor tecijaše bez straha. K JAŠI me dovela njegova pjesmica »Naše more«, u kojoj vjetar smorac biblje bačko klasje. Negdašnji je glasoviti maratonac sad gotovo nepokretan, te se prepusta dugim lutanjima duha. Dom mu je ispunjen slikama hrvatskih seoba i medaljama s njegovih pobijedičkih trka. Na osebnu je mjestu slika najvećega Bunjevca — Antuna Gustava Matoša.

JAKOV je KOPILOVIC počeo pisati kao tramvajski konduktori. Dosad je objavio četrnaest zbirki pjesama, a želja mu je napisati dvije knjige ikavicom, te objaviti jednu pod naslovom »Voljena zemljo voljena morem.«

Provijavanje pšenice

More i ravnice

JASA: Netom sam prvi put ugledao to žuđeno more, koje su prije tri-četiri stoljeća napustili moji preci — bijah uhapšen! Mi Bunjevci volimo Split poradi lijepo ikavice, i u Splitu su me Talijani i uhitili... Srebrna su vrata upoznala sva moja djeca.

Bunjevci su došli s mora, koje ih je učinilo otvorene prema drugima. Ali, kao što je najednom opao značaj mora, tako je naglo i zemlja zanemarena. Negdašnja Bačka najboljih evropskih poljodjelaca Bunjevaca — danas je pasivan kraj! Svu sam Jugoslaviju protročao nakon rata, i ne mogu zaboraviti: dok je u Vojvodini bila glad, na Bledu sam jeo tri puta na dan. Bunjevce su satrli lanci zemlje...

JA: Lanci!... Verige, sindžiri?

JASA: Ma ne! Tako se ovdje mjeri tlo, a poratni je agraf Bunjevcu ostavio oko desetak lanaca... Ali ja znudem da Vas zanimam, kakav je bio moj dolazak na tlo predaka, na pra-tlo, kako velite. Iz Sarajeva sam kao maratonac trčao na vrelo Bune...

JA: Precima je bilo teže, nisu bili maratonci, i išli su na sjever...

JASA: Bili su oni i te kakvi maratonci... Kad se mi Bunjevci vraćamo k moru, kao da se vraćamo tisuću godina unazad, u nama je tad veličanstveno... A put k sjeveru? Četrdeset osme smo trenirali maraton do mađarske mede, bili smo u trenerkama kao u uniformi, slučajno smo prešli ondašnju zonu, jer su sve to bunjevačke njive, te je nekoliko dana bila »uzbuna« poradi upada stranih trupa...

JA: Čudno je vaše trčanje, k pra-tlu i k Hrvatima u Mađarskoj. U Hercegovini je »kamen koji se miče«, a ovdje Hrvate dijeli brazda na njivi...

JA: To su hrvatske pečali. Bunjevci u Mađarskoj, to ne možemo oprostiti...

JA: Pašić?

JASA: Mnogim pašama. Tako iskrizani osuđeni smo na vječno samootkrivanje. Svaki naraštaj u Hrvatskoj nas Hrvate Bunjevice i Sokce iznova otkriva, ide od početka, a u momu je domu slika Stjepana Radića... Mi se trnemo, nekoč je Subotica bila ponos Bunjevaca, a danas je to Tavankut. I reći će Vam što mi je na srcu: kao negdašnji maratonac, neću Hrvatsku koju možeš pretrcati u jedan dan.

Na ispraćaju mi pjesnik pokazuje subotički toranj, »što kuće broji bačkih Bunjevaca«. Napućuje me da s njega pogledam more njivā. I slike MARKA VUKOVIĆA, također samouka, kanda su slikane s tog tornja... »Sjaj klasja.«

Panonske gromače

Ton Vukovićevih slika s vremenom se mijenja, kao sām bački klas: prozorno osje pšenice brkulje zamjenila je mrka crljen. Na njima je zamjetna okrugla tamnoća i žitni sjaj, a kao neko podsvjesno sjećanje na domaju predaka, sve se promeće u gromače: nebo, strn, snoplje i stope. Podne je u vlati kau težakovo kosti.

Kuće su njegove-bez okna, ali te nešto gleda iz propukline neba, u kojoj očituju zvuk bačke tišine... pjenu kraljeg prižimljanja. Na crtežima su se uudble, žvačući dosadu dugodneva jedu same sebe. Te daumierovske krave donose u bačko obilje legendu o gladnim godinama. U brazdi su kao lađa. Nigdje ljudi na lancima zemlje što im je ostala.

Prst na usni

Odlazeći iz Subotice, baš kod kipa s prstom na usnama, sretovali PAVLA BAČIĆA, glazbenika s »oštrim perom od gume« (kako je naslovljena njegova knjiga epigrama). On mi je divan malo o toj drevnoj svezi Bunjevca i mora: »Sad Bunjevci opet imaju svoje more, a to je Palić. Znate, onaj »Vječni izvor«...

HRVATSKA BAČKA

»GORI JE NAŠA CELJA!«

Kupajmo se građani, kupajmo.
Sunce nas grije, prži, peče.
Neće se Palić isušiti nikada,
u njega gradska kanalizacija teče.

Ali nešto nije u redu s tim dotokom, jer se Palić već dosta isušio. Morat ćemo stoga mi Bunjevci opet na ono bivše more. Doli smo doma, isti divan, ista rič... Kad litujem, oni iz unutrašnjosti me priupitaju, misleći da sam ribar: »Štor, hoće li biti oluje?« Nije zaludu zapisano da smo došli iz Dalmacije... Biti Hajdukovic, i to je ta »mitska« sveza s morem.

Kip »bunjevačkoga sveca«, pun rana od onog tumbanja 1939., oprezno pisne poseti! Kamenim prstom pred usnom. PAVAO BAČIĆ ode u Suboticu, a ja na Tavankut.

Slamarke divojke

*Kogod bi mislio da mi mlatimo praznu slamu, a mi iz ove slame pravimo lipje slike, i koješta. Mi smo Bunjevke Hrvatice, a zovu nas slamarke.

(Iz filma Ive Škrabala »Slamarke divojke«)

ANA MILADINOVIC: Pupa u žitu, slama, 1969. g.

Sad motrim te prste izbočane osjem, što tkaju one čudesne slike od slame. ANA MILODANOVIĆ je radosna jer je našla slamu kao kovinu. »Ovo je zmija, voda, ribica... a ovo daljina.« Vlat koja je sad Sunce, nekoč se vlažila rosom i znojem. Te najčudnovatije hrvatske slike, koje su već svijetom proničale slavu Tavankuta, izvlatale su se iz pučke navade pletenja klasjem, kruna na koncu žetve, »vinaca, perlica i cviča.« Ima li krvki tvari kojom se ikad slikalo: pogledaj grom na TEZINOJ slici, to je vlat triput lomljena! U oknu užgana doma dočarala je zlokoban sjaj koljencima što su se u žitu istri jedan o drugoga.

Tavankućani slave 25-obljetnicu društva »Matija Gubec«. U katalogu piše: »Tavankut je selo na sjeveru Bačke u sastavu Općine Subotica. U dokumentima bečkog dvora Tavankut se spominje u XII stoljeću kao »opidum«. U svojoj stoljećnoj prošlosti Tavankut nikada nije mijenjao svoje staroslavensko ime, koje dolazi od riječi »stában« i »kut«, što znači taman, mračan kut. Tlo Tavankuta je pjesak i les (crnica), a stanovnici se pretežno bave intenzivnom poljoprivredom, voćarstvom i vinogradarstvom. Stanovnici ovoga selu su u većini Hrvati-Bunjevci, koji su očuvali u svom govornom jeziku »ikavicu« i bogatstvo narodnog stvaralaštva: narodne običaje, nošnju, plesove i pjesme... Da bi se shvatilo značaj rada Društva treba se vratiti u vrijeme kada se živjelo uz petrolejku i bez dobrih cesta i autobuske veze sa Suboticom, kada su razni skećevi, komedije i drame izvedene od mještana, predstavljeni pravi kulturni događaj...« Treba još koješta shvatiti iz doba kad se živjelo uz petrolejku — a i uza stруju! IVAN PRČIĆ — GOSPODAR pripovijedat će vam o »Trnoružici«, koju je izvodio sa četrdesetero djece, kako bi ih što više govorilo ikavicom.

ATIU KOJ D, ISTE RICI I NARAVI«

Na kraju sela spomenik je palim borcima »Nemirna ravničica«. Tu ćeste nestajati... Zapahne te miris šume. Blizu je granica. Slast mi je stati u zadnju stopu moga puta, u žudjeni hod od Bune do Bunjevaca. I čitajući imena poginulih, stade me obuzimati čudan nemir. Imena i prezimena kao u mojim Poljicima... Mami me nešto k bunjevačkomu groblju. Žena u crnu žali na grobu, nabrja, opivava mrtvačko praščanje, kao poljička narikuša ukukljena u kostrijet:

Zemljo Božja, majko naša, leglo svita i grobe,
Što je ovde živog, mrtvog: sve je tvoje utrobe,
Priklanjam ti glavu hladnu, oči joj se skupile,
Svetog sanka dogledale, navike se upile...

Grob Ivana Čovića. Kao da je tu zadnji poljički knez, koji je izbjegnuo u Rusiju. U zavičaju nema imenā na ukopnu kamenu, i čini mi se da su moji mrtvi otisli, i sad je pod ovim humkom moj did, koji mi je djetetom gusli o bunjevačkoj selidbi. Čutim Tavankućanove riječi: »Doli smo u domaji za sobom ostavili kameni stecak, a ovđen jedino u životu životu možemo ostaviti trag... Suteč sam pohodio bunjevačke grebe u Baji, jer je muška hodati po groblju svoga naroda.«

Hod u Sontu

Iz beskrajnog reda bačkog polja, pred kojim je raspelo, berači bi pobegli uplašeni daljinom. Tako u šali Sončani pripovijedaju o našoj čeljadi. Sonta je najveće vojvodansko selo Hrvata Šokaca. U znaku je vode i ognja. Njihovo se sumporasto vrelo može užgati žigicom. Tako je netko prižgao i trinaest kuća, koje su planule u jedan tren, i sad crno žito zoblju kokoše. Od silne se vrućine svinuo hrast. A kad su doselili na Dunav, vidjela ih neka kraljica u fijakeru, viknula: »Jezus, šok, šok, koliko toga naroda ima!« Bijas je prije tri do četiri stoljeća. Odonda ih je poplava triput gonila s brešića na brežuljak, Godine 1923. nadošle velike vode, u čamcima se išlo na šetvice po izbrešicama, mnoge se obitelji pogušile. Sad sam na šokačkim razvalinama: daske, lug i crna žerava...

Zato je bački Šokac očuvao drevnuču jeziku i nošnje. Nigdje nisam čuo takve starovinske ikavice, kao na večernji u Sonti, kad starice u crnu kleknu na istkanu guberac, pa se uhu pričinja otočka molitva u masliniku. Ali jedino još u obiteljskomu domu može čuti drevnu hrvatsku ikavicu, a najskoli kad govore o onomu što ih uzbudjuje. Sjaje im se oči kad u hiži Marije Poturice vadu starice skute, pličak, bošće i kapice. Spominju pule i rasplit. »Mi same se divanimo, da su morale toliko brojiti.« Nošnje su eto i pedeset godina stare, pod pazuhom je znoj prababe. »I jamice su vezane, to je meni čudno, to je sama sebi razmatram.« Na putnju su torbi putići bojā. Ana Poturica pokazuje pregaču za kajanje, koja nije posve crna, nego je izvezena od neke tamnoće, kao nisko nebo prije oluje. A baka joj je nekoč za umrlim nosila bijelu košulju! Izvlače ju iz hrpe. Starice mogu prepoznati svaku pučicu, svaki bod iglom. Vele onomu tko dode u iskušenje otparati bošću: »Sto bi pokojna baba rekla!«

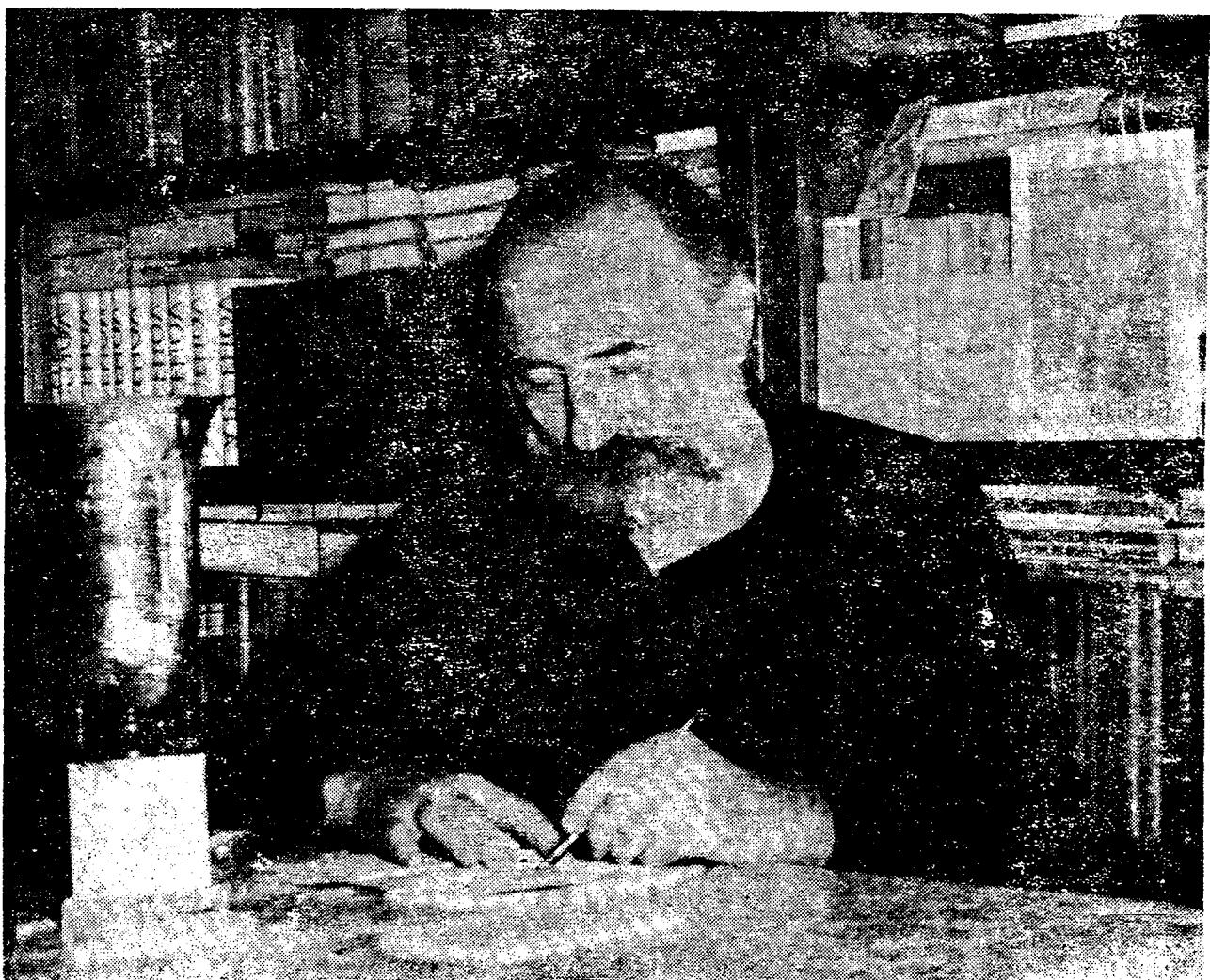
Dokle žene slažu prošlost na stol, dotle muškarci divane o neslozi. Sončane je znala i ulica podijeliti, u crkvi su bacani noževi, jer je svatko imao svoju stranu. Ovako su se dijelili nekoč: Kranjci, Valpovo, Abesinci i Rokovac. Zlo je svadba, za tučnjave zgodu. Ona šokačka igra u šiniku, bila je čest uzrok šaketanju. Najizvornije oružje bijaše čula: okresano žilje, guka, njome su čuvali krave, a u tučnjavi mahali kao budzovanom.

U Bačkoj se lako povede divan o tlu. »Švaba se tri dana veselio, ako se rodilo slugi muško dite. A kad je došla podila zemlje. Švabe pustili Dunav, ali smo mi čamcima vukli plantučke, andejiri čamoima parcelirali, a kapitalisti se u kaštelima obišli... Naše je mesto najviše ubila Austro-Ugarska. Svoje ljude ubacila ovamo, dala mu kredit, a nas ubila dug, dužanje, kamate... Bata, koji je sad u Borovu, htio sagraditi tvornicu na neplodnoj zemlji, ali ovi koje je poslala Austro-Ugarska nisu dali, neće imati radnika za kopanje... Kod formiranja Jugoslavije zatečeni smo bez ičena čovika, pa se nismo mogli prestrojiti, jer čovika ne stvara posao, nego škola... Svako ima svoga pisca, a naši Šokci ostali naride, nešto ukradeš od ovoga, od onoga, i sebe stavljali... Prijе ribar, a sad ribokradica... Kudimo se sve češće, znaš svirat ovo-ono, a naše starovinsko šokačko ne znaš!«

Cijelo jutro u Sonti se čuje samo braću Bajiće.

Nikad se ne bi nadao da ćeš u Sonti vidjeti najdrevnije navade. Dijete je prohodalo i mati mu nad glavom lomi pogaću. Tele su odbili od sise, žena je umuzla grušavu u zdilu, kroza situ ju lije po glavama mališana! Ali to Sončani snimaju film o svojoj prošlosti... Ove je godine njihov već 43. grožđebal, na početku berbe povorka u nošnjama nosi teško zvono od grozdova. Pripjeva se: »Radili smo, patili smo...« a na koncu je veselje šokačkim kolom. Sjećam se kako su, pripremajući se za Smotru folklora u Zagrebu, htjeli zapjevati što stariju pjesmu, onu što im je prapredak donio iz Bosne. A lako je prepoznati hrvatski ples! Vazda je nalijevo, i gazi se cijelim stopalom. Da mu nenećidnik, dok se on veseli, ne otme tlo.

Šokci vole sjeočanje. A kad se prodivani o današnjoj zbilji, mogu ti reći da ih ima u selu šest tisuća, u pečalbi oko pet stotina... Al' evo dijeteta sa suncokretovom glavom, izlazi

Jakov Kopilović

iz beskrajnoga bačkog reda, prolazi nedohodnom vojvodanskom ulicom. Od grickanja suncokretova sjemena, na jeziku mu je izrasla jačerica. Htio bi je prodati drugome djetetu. trikrat mu opetuje magične riječi: »Ne laj kučko!« Mati ga zove iz usnulih gusaka pod murvama. Dijete kotrlja suncokret, tamno sunce u jesensko blato.

To mi dijete pripovijeda, kako bi ga učiteljica poslala doma da reče doma, jer mu veli da može poći samo kući a ne doma, i da nije nikad doma nego kod kuće...

Sonta je sva u suncokretima. Ljeti su se žutim sjajem do sutonu okrečali za mnom, a sad su crni, pricvršćeni k zemlji. Medu njima je crljen stroj, oko kojega kruže strvinari. Nekoč polje bješe divočački ponjavak, sad je mrki staričin guberac. To njihovo vječno okrećanje za najvećim sjajem, postade dugim čekanjem da im netko izgrize sjeme. Berači ulaze u nedohodne bačke redove, uz tikvu i Isusa med mrtve suncokrete.

Ipak pitanja

Moje pisanje o Hrvatima Bunjevcima i Šokcima više je pak poezija nego zbilja. Ipak postavio bih neka pitanja:

Zašto hrvatski djeca ne uče hrvatski jezik, ako je to pak omogućeno svim inim narodima u Vojvodini. Valja napomenuti, kako je u AP Vojvodini ravnopravnost narodâ najzbiljskih, no moguće poradi dosadanje »zablude« o jednome jeziku — »srpskohrvatskom« — to nije bilo provedeno u djelu u ovom slučaju. Čini mi se, pak, da je glavna smetnja i smutnja u oslijepljenim pojedincima, kao na primjeru one učiteljice što hoće iz djeteta izagnati materinskemu riječ dom. Pojava je ipak širih razmjera, jer na naseljima (a da ne govorimo o ravnopravnoj zastupljenosti) javnim mjestima uopće, u posve bunjevačkim i šokačkim nema više natpisâ na hrvatskom jeziku. Tužno je to, znade li se — vidi li se! — da su prijeratni natpisi svi odreda pisani najčišćim hrvatskim jezikom. Na privatnim mjestima i u domovima još je vazda očuvan hrvatski izričaj. Vjerovati je da će to ipak krenuti nabolje, jer u zadnje doba neki časopisi bunjevačkih Hrvata izlaze na hrvatskom.

Nadati se valja, jer je opća demokratizacija podobna a već se o tomu i razmišlja, da će se rješiti pitanje uvođenja hrvatskoga književnoga jezika u bunjevačke i šokačke škole.

Ne valja prizivati u pamet stare grijeha. To ne bih ni činio, da su ti grisi ispođeni, kako se gorko našalio stari Bunjevac. Ali je nepojmljivo da su baš u socijalističkoj Jugoslaviji počeli nestajati pridjevi, najprije »Hrvatskoga

narodnog kazališta« u Subotici (danas »Narodno pozorište«), zatim u novinama.

»Prvi list koji je izašao na srpskohrvatskom jeziku u oslobođenoj Subotici bio je »Slobodna Bačka«, čiji se prvi broj pojavio 16. oktobra 1944. godine. Nešto kasnije list menja naziv u »Radio vijesti«, a 31. maja 1945. godine počinje da izlazi kao dnevni list pod imenom »Slobodna Vojvodina« (Subotičko izdanje), da bi 26. avgusta 1945. godine dobio ime »Hrvatska riječ«. 26. juna 1956. godine list konačno uzima svoje sadašnje ime — »Subotičke novine«. Malo-pomalo i onaj pridjev hrvatski nestade i s početkom kulturno-umjetničkih društava. Šaptom bi pridjevao. Jednostavno bi nezakonito »ONI« uzeli žig. i nakon tri dana ga bez pridjeva vratile.

U prijašnjim su se popisima žitelja neka bunjevačka i šokačka sela pribrajala kao »statističko žiteljstvo« Subotice ili Sombora. Zašto se u ovogodišnjem popisu ta sela izlazu iz gradskih aglomeracija? (Vidjeti među redovima

TEZA MILADINOVİĆ: Duga, slama, 1968. g.

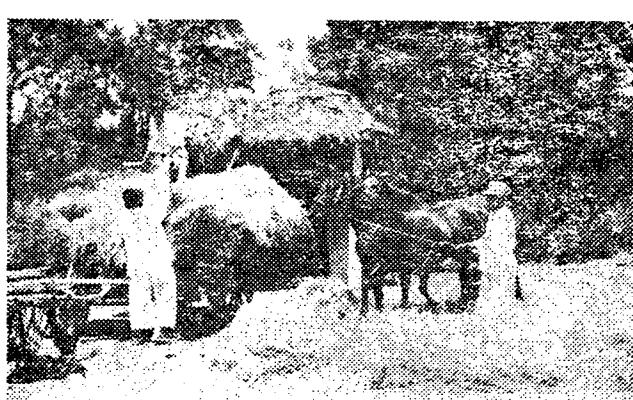
»Subotičke novine« od 17. sept. 1971., članak »Subotica u svetu statistike«.) Neće li se time, da Bunjevc i Šoke ostanu vazda »seljački puk«, bez moći razmjernog odlučivanja u gradovima, a to znači u novinama, na višim školama, u kulturnim i prosvjetnim ustanovama...

Dokad će se na knjige iz Zagreba, na stipendije iz Zagreba — gledati kao na kakavu urotu. Može li se razumom objasniti odvraćanje mladih ljudi od studija u Zagrebu, kao da Zagreb nije u socijalističkoj Jugoslaviji! Dušobržnici bi mogli biti sretni da barem netko vodi i materijalnu skrb o mladima, a ne samo njihovu ideološku brigu, od koje nikomu nije bilo ni toplo ni hladno.

Mnogolikost je narodâ ponos Vojvodine, te stoga ne mogu shvatiti, zašto na bunjevačkim i šokačkim pučkim veseljima, društva bunjevačkih Hrvata iz Subotice izvode plesove i pjesme svih naroda u Jugoslaviji, a gotovo da nema primjera, da bi otplesali i neko kolo iz Hrvatske, barem — iz svoje bivše domaje uz more. I čemu pjevači lažne narodne glazbe na priredbama folklorne naravi, čemu naravanje pomodnih pjesama puku, k tomu baš Bunjevcima i Šokcima, koji imaju folklor izvoran i čudesan.

Valja se ipak u ovoj općoj demokratizaciji nadati rješenju svih problema. Uputna je dobra volja i razumijevanje sa svake strane, a također i upoznavanje naroda u našoj zajednici. Kad upoznate čovjeka u njegovoj svagdašnjici, tek ćeće onda shvatiti njegovu plodotvornu pripadnost narodnomu biću.

JOZO VRKIĆ

Vršenje žita na gumnu

JEZIK

O KAJKAVSKOM NARJEĆU U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI

Već u početku 17. stoljeća u kajkavskoj je književnosti utvrđen jezični lik književnog izraza u sretnom izboru onih kajkavskih jezičnih elemenata koji su jednaki ili najbliže jezičnim odrednicama drugih dvaju hrvatskih narječja i njihovih onodobnih književnosti — kad je god postojala mogućnost za takav izbor. Po svjesnu izboru jezičnih pojava koje povezuju, a ne onih koje razdvajaju, kajkavski su pisci dali svoj znatan prilog ostvarivanju zajedničkoga hrvatskoga književnog jezika; zbog takva njihova stava za sve vrijeme trajanja stare kajkavске književnosti došla je i Gajeva odluka o preuzimanju štokavštine kao podloge za jedinstven hrvatski književni jezik na pripremljeno, plodno tlo — i među hrvatskim kajkavcima nije izazvala ozbiljnijih protivljenja.

U drugoj polovici 19. stoljeća kajkavsko je narjeće nestalo iz književnosti. Za tim ne treba žaliti, unatoč njegovim izvanrednim jezičnim — leksičkim, sintaktičkim, stilskim — mogućnostima i golemom rječničkom blagu (predviđa se da će Povijesni rječnik kajkavskoga književnog jezika koji se izrađuje u Institutu za jezik JAZU obuhvaćati 6 knjiga, velikih poput Rječnika Jugoslavenske akademije!), jer je to rješenje — u dijalekatskoj mnogostruktosti, u regionalnoj podijeljenosti i u teškim političkim prilikama u kojima je hrvatski narod živio — bilo jedino moguće. Ali to više treba žaliti za propuštenim mogućnostima da neprocjenjivo blago toga književnog jezika, pa i čitave kajkavskog narjeća, bude potencijalno vrelo obogaćivanja hrvatskoga književnog izraza, potpuno prirođan izvor, jer je kajkavsko narjeće neodvojiv dio hrvatskog jezika, a njegova stara književnost neotudiv dio naše kulturne baštine. Morali bismo se, konačno, otresti shvaćanja da je sve što u hrvatsku književnost, u standardni hrvatski jezik uopće, ulazi iz kajkavskoga, a jednako tako i iz čakavskog narjeća, kužno rastvaranje zdravoga tijela hrvatskoga književnog jezika!

Danas je kajkavsko narjeće opet književni izraz mnogih hrvatskih književnika, uglavnom pjesnika, ali se u književnosti pojavljuje kao individualan, svojevrijedan, a ne nuždan izbor. Najčešće to je izbor domaćega, mjesnoga govora, bez povezivanja mjesnih kajkavskih osobina u medijalekatski ili iznadijalekatski jezični sustav, kako je to bilo u prošlim stoljećima. Po mojem dubokom uvjerenju budućnost se književne kajkavске riječi osigurava uporabom živoga, suvremenoga kajkavskog narjeća, sa svom veoma izrazitom izdiferenciranošću pojedinih kajkavskih dijalekata i mjesnih govora. Izvan svake je dvojbe da kajkavski pisci mogu posegnuti i za blagom staroga kajkavskoga književnog jezika, oživljavajući ga kao svoj, osobni jezični izraz, kako je to u genijalnom pjesničkom nadahnuću učinio Kržić, kako to čini Tomislav Prpić i neki drugi suvremeni kajkavski pisci, ali — usprkos nekim suprotnim mišljenjima — držim da je oživljavanje toga književnog jezika kao zajedničkog jezičnog izraza svih kajkavskih pisaca anakrono, nepotrebno i štetno. Njegovanje kajkavskoga pjesničkog izraza, njegovo oživljavanje, omogućavanje da se pojavljuje, razvija, usavršuje — nije, ne može i ne smije biti početak separatnoga književnog jezika Hrvata kajkavaca: danasni kaikavski književni izraz, jednako kao i čakavski i jednako kao što je to bio i jezik stare kajkavske i čakavskе književnosti, podloga je iz koje će mnoge jezične pojedinosti obogatiti i književni hrvatski jezik. Kajkavška (a tako i čakavška) dijalektalna poezija, proza, komedija, pa i drama, u svojoj govornoj šarolikosti bit će stvarni dio i stvarna vrijednost hrvatske književnosti i ona djela koja to po svojoj kvaliteti zaslужuju ulazit će u tu književnost, kako je to i do sada bilo, kao njezine neprolazne vrijednosti.

Antun Sojat

Na fotografiji: VALTER iz glazbene obitelji
DEŠPALJ

Neke večeri, taj se mladi čelist popeo na podij »Istre« da nam, kao solist u koncertu Kabalevskog i uz pratnju Zagrebačke filharmonije, pokaže što je sve naučio u najboljim školama Zapada i Istoka.

Nakon što se, još kao srednjoškolac, otisnuo u svijet, Dešpalj nije gubio vrijeme: postao je učenikom Leonarda Rosea, pohađao je kurseve Casalsa, Fourniera, Navarre, a u New Yorku je bio članova »Juilliard-kvarteta« (danas bez sumnje najznamenitijeg na svijetu) brusio praksu komornog muziciranja.

Kad je osjetio da se dovoljno razigrao i, u kontaktima s radoznalim pedagozima-istraživačima moderne čeličice tehnike otkrio svu raznolikost svojih vlastitih, sasvim individualnih interpretativnih mogućnosti, potražio je nauk kod druge glazbene supersile. Pošao je u Moskvu kako bi kod stroge Galine Semjonovne Gozolupove ponovno sve u sebi sredio, skupio, produbio, učvrstio...

I tako smo te večeri upoznali jednog mladog umjetnika violoncella, koji je primjerno i definitivno sabrao osobine raznih, ali najboljih, škola; predstavio nam se kao čelist koji građi glazbene rečenice ruski rigorozno ali sa zapadnjacičkim šarmom; upoznali smo ga kao fanatičnog privrženika temeljnih vrijednosti ali i savršeno slobodnog i vedrog u doživljavanju samog duha glazbe.

Vjerojatno će mnogi naši glazbenici (osobito mladi) pozavidjeti Dešpalju na svemu što je stekao u dalekom svijetu. Ali, zapravo, njemu treba zavidijeti samo na iskustvu onog svijeta kojem je on pripadao prije nego što je

napustio svoj rodni grad Zadar i roditeljsku kuću.

S nostalgijom, kao za nečim što je zaostalo iz Bachovih vremena, treba se prisjetiti da su Dešpalji zaista glazbena obitelj. Otac, glazbenik; brat Pavle, izvrstan violinist, spretan pijanist, osebujni skladatelj, rafinirani dirigent; sestra, neobično nadarena violinistkinja silno vješta glasoviru i najzad, Valter, koji se također uz cello vrlo dobre snalazi na klaviru. Sviima njima glazba je i posao i razbijabriga, jedina strast i hobby iz djetinjstva, sve osnovno o glazbi naučili su u igri, radošno, zabavljajući se, improvizirajući... Ta obiteljska baština, kapital je neprocjenjive vrijednosti u karijeri svakog Dešpalja. To je ono što im je omogućilo sretan start u društvu i glazbenoj javnosti: to je ono što ih u poslovima umjetnosti čini nepretencioznima a moćima, jednostavnima i suverenima, ukratko: glazbenim aristokratama. (Naravno, obiteljsko naslijede i plemenito podrijetlo nije uvjet da bi se postigla veličina; poneki su, unatoč proštom podrijetlu, postali carevima glazbe, ali su se ipak čitavog života zbog toga osjećali prikraćenima i ponavljali poznati Napoleonov uzdah: »Da sam ja barem svoj sin!«) Valter Dešpalj vraća se u Moskvu da dovrši studije. Onda će, kaže, u Zagreb, za profesora Akademije. Mi ga nestrižljivo očekujemo baš na tom nastavničkom mjestu. Ne zato što bi sumnjali da naši dosadašnji profesori nisu dobri stručnjaci i pasionirani progonitelji svakog diletantizma. Naprotiv, trebamo ga zato da ovome gradu vrati nešto od diletantске prošlosti njegova glazbenog djetinjstva. Jer diletant, u najplemenitijem smislu riječi, znači: onaj koji voli, onaj koji se raduje, ljubitelj

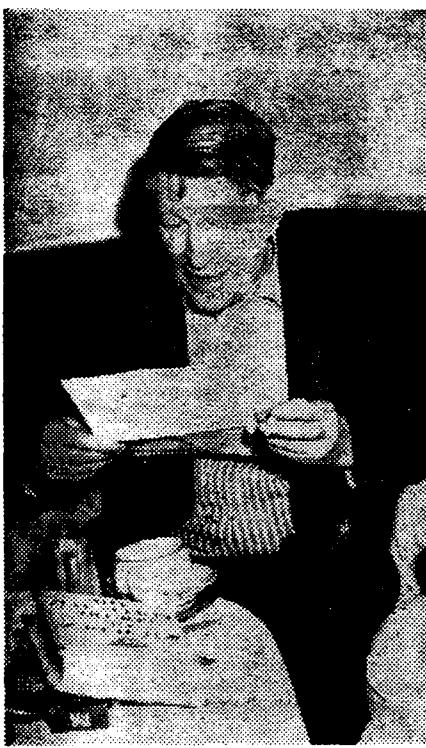
ANTHEM

**Strike, musician,
Strike your string,
So we may sing,
Elected, optative,
Our several voices
Interblending,
Playfully contending,
Not interfering
But co-inhering,
For all within
The cincture of the sound
Is holy ground:
There all are Brothers,
None faceless Others.**

**Let mortals beware
Of words, for
With words we lie,
Can say peace
When we mean war,
Foul thought speak fair
And promise falsely.
But song is true:
Let music for peace
Be the paradigm,
For peace means to change
At the right time,
As the World Clock
Goes tick and tock.**

**So may the story
Of our human city
Presently move
Like music, when
Begotten notes
New notes beget,
Making the flowing
Of time a growing,
Till what it could be
At last it is,
Where even sadness
Is a form of gladness,
Where Fate is Freedom,
Grace and Surprise.**

L.H.W.C.

Kada sam pročitao vijest da za ovo-godišnje 26. zasjedanje Ujedinjenih naroda veliki glazbenik Pablo Casals (rod. 1876) piše skladbu — himnu UN na tekst pjesnika W. H. Audena (rod. 1907) zamolio sam W. H. Audena da mi pošalje tekst himne koju bih preveo za naše čitateljstvo. Nekoliko dana prije samog početka zasjedanja OUN W. H. Auden mi je iz Austrije, gdje svakog ljeta provodi dva do tri mjeseca, poslao tekst »Himne«. Koliko mi je poznato, tiskanjem u »Hrvatskom tjedniku« ona se prvi put objelodanjuje.

Vijest o himni došla je iz »New York Timesa«. Naime, dopisniku »New York Timesa« sve je ispričala Casalsova supruga u San Juanu na afričkom otoku Puerto Rico, gdje je Casals dovršavao glazbu himne UN na tekst W. H. Audena. Tom prilikom se doznao i to, da je sam generalni sekretar UN, U. Tant, naručio od ove dvojice umjetnika — tekst i glazbu. Naime, u okviru zasjedanja Generalne skupštine, svake godine održava se svečani koncert na kojem skladbe najvećih majstora izvode najbolji izvođači. Kako do sada UN nisu imale svoju himnu, a imale su na pr. Povelju, emblem, zastavu, plave šljemove i zlatne medalje na kojima piše »Mir« na pet jezika, to je uglazbljeni tekst W. H. Audena trebalo da postane ubuduće službena himna UN.

Budući je pjesnik W. H. Auden znanac hrvatskih čitatelja poezije, reći ću ukratko samo nekoliko najpotrebnijih obavijesti o ovom glazovitom anglo-američkom pjesniku, inače kandidatu za Nobelovu nagradu za književnost. Prije devet godina objelodano sam svoj prvi prijevod Audenove pjesme »None« na hrvatski. Od 1962. do danas preveo sam na hrvatski velik broj Audenovih pjesama, od kojih je najuži izbor tiskan u dvojezičnom izdanju: W. H. Auden: »Poezija«, »Mladost«, Zagreb, 1964. U ljetu iste godište W. H. Auden je boravio u dva navrata u Zagrebu. Dio razgovora objelodanjen je u »Telegramu«, a veći dio mojih bilježaka o tom susretu leži u rukopisu, u mojoj bilježnici. W. H. Auden se zainteresirao za hrvatske pjesnike, pa je u suradnji s našim prevodiocem Brankom Brusarom preveo na engleski zbirku pjesama hrvatskog pjesnika Nikole Šopa. Posredstvom Audena, Šopove pjesme tiskane su u najuglednijim engleskim i američkim književnim časopisima. Sjećam se da je tog ljeta

W. H. AUDEN I HIMNA UJEDINJENIH NARODA

HIMNA

Zasviraj sviraču,
Zasviraj na svojoj struni,
Tako da možemo zapjevati,
Uzneseni, željni,
U naših nekoliko glasova
Što se isprepliću,
U igri nadmeću,
Ne smetajući jedan drugom
Nego baštineći jedno druge,
Jer unutar cijelog
Pojasa zvuka
Sveta je zemlja:
Te svi su Braća,
Nitko onaj bezlični Drugi.

Neka se smrtnici poze
Riječi, jer
Riječima lagati možemo,
Možemo reći mir
A misliti na rat,
Ružna misao lijepo zbozi
I kažno obećaje.
Ali pjesma je istinsko:
Nek glozba za mir
Uzor nam bude,
Jer mir znači promjeniti se
U pravo vrijeme,
Dok Ura Svijeta
Satove odbija.
Tako nek priča
Našeg ljudskog grada
Krene sad,
Poput glazbe, kad
Rođeni zvukovi
Nove zvukove rađaju,
Od čeg protok vremena
Prostorom postaje,
Sve dok ono što bi moglo biti
Ne postane što jest,
Gdje je čak i tuga
Oblik radosti,
Gdje je kob Sloboda,
Dražest i Iznenadenje.

Preveo: Tomislav Sabljak

Tomislav Sabljak

STOTA OBLJETNICA RAKOVIČKE BUNE

KVATERNIKOVA DILEMA: SLOBODNA HRVATSKA ILLI RUSKA DRŽAVA NA JADRANU

LJERKA KUNTIC:
NEPOTKUPIJIVI BORAC
ZA HRVATSKU

Literatura o Eugenu Kvaterniku vrlo je skromna, u stotinjak godina tek nekoliko rđova. Što je, po Vašem mišljenju, utjecalo na to da se osobi takvog značenja u novoj hrvatskoj povijesti takvo nešto dogodilo poslije smrti?

Rekla bih da putovi naše historiografije samo slijede tok naše historije, koji nije nimalo ni gladak ni ravan. U starijem razdoblju baviti se Kvaternikom značilo je ispitivati sudbinu i djelo buntovnika koji je poginuo kao veleizdajnik. U idućoj etapi, međunarodna i domaća politička rješenja na našem tlu stavljala su u središte pozornosti druge aktere i ideologe. To jest, nakon prešućivanja i minimaliziranja Kvaternik se kao predmet studija i poznavanja morao nužno nametnuti među mnogim temama i poglavljima naše povijesti koje su zanemarivane zbog okolnosti domaćih i međunarodnih. Moram reći da ima i drugih momenata koje treba spomenuti. Na primjer, moja disertacija o inozemnoj djelatnosti Kvaternika veoma je opsežna, i od vremena kad sam je napisala (god. 1961), pa sve donedavno, njezin je opseg (oko 1000 stranica) dovodio izdavače u nepriliku. Na neki način i mene samu, jer od početka nisam bila sklona kraćenju teksta. Pothvat Izdavačkog poduzeća ZNANJE (politički spisi Hrvata XIX. i XX. stoljeća) značajan je korak i za poznavanje Kvaternika, i ja moram ovde izraziti i priznanje i zahvalnost ZNANJU. Smatram da je poznavanje povijesti, i to iz prve ruke, neophodno potrebno i javnosti i školi, i da je, uz druge programe koji su već ostvareni ili su na putu da se ostvare, ZNANJE učinilo veoma sretan korak u nastojanju, bar ja tako smatram, da svoju povijest pozajmimo u totalitetu, a ne parcijalno i svedenu na izabrane ili izdvojene teme, poglavljia i ličnosti.

Budući da ste nedavno, u organizaciji novoosnovanoga Instituta za hrvatsku povijest, radili u pariškim arhivima tražeći nove dokumente o Kvaternikovu djelovanju, recite, koliko ste u tome uspjeli, i kakvog je uopće opsega i koliko učestao rad hrvatskih povjesničara u inozemnim arhivima u kojima se, kao što je poznato, zasigurno kriju mnoge novosti?

Vaše je pitanje došlo u dobar čas. Vrijedi razgovarati o korisnoj inicijativi Instituta (osnovan 1971.) koji rad u inozemnim arhivima provodi kao stalnu praksu. Moram reći da je za moj rad i studij o Kvaterniku takva praksa malo kasno primjenjena, jer, kao što Vam je vjerojatno poznato, moja je disertacija rađena poglavito na domaćim, a samo malim dijelom na bečkom i praškom materijalu. Francuski, talijanski, ruski, pruski, engleski i vatikanski materijal treba još tražiti. Kako se mahom radi o pismima i spomenicama, pa zatim o Kvaternikovim člancima u štampi, valja za time dosta tragići, a mora se pretpostaviti da su neki dokumenti i propali. Ja sam zapravo tek započela pohod na nepoznati i zanemarivani Kvaternikov fond. Od onoga što sam našla u Parizu, spomenula bih na prvom mjestu proklamaciju Graničarima, tiskanu (zapravo pretiskanu) u Parizu već 1859. godine. Drugačiji, ali svakako značajan dokument, jest adresa Hrvatskog sabora iz god. 1861., tiskana u Parizu na francuskom jeziku, godine 1862., u zbirci suvremenih ili za tadašnje probleme aktualnih diplomatskih spisa. Ta je adresa ušla u gradu za diplomatsku povijest svoga vremena, u smislu osnovne Kvaternikove teze o hrvatskom državnom pravu, koje se, zapravo, i zasnivalo na diplomatskim aktima. To onda sve skupa dopušta da se kaže kako je i francuski izdavač mislio — »pravaški«.

Kad bi Vas nekto zapitao da o Kvaternikovu značenju u novoj hrvatskoj povijesti date sažetu ocjenu, što biste odgovorili?

1) Prvi je i najagilniji diplomat Hrvatske u XIX. stoljeću. Sabire stoljetno iskustvo naroda i suvremene ideje, da bi u vremenu kad se temeljito mijenjala politička karta Evrope stavio na dnevni red hrvatsko pitanje, tj. pitanje slobode i ravnoopravne egzistencije Hrvatske uz druge narode i države. Time je zasnovao Stranku prava i započeo drugi preporod hrvatskoga naroda.

2) Jedinstvena i izuzetna pojava u našoj novoj

Od 8. do 11. listopada 1871. godine pokušao je EUGEN KVATERNIK, s četom ljudi, ustanak protiv austro-mađarske prevlasti nad hrvatskim zemljama. Ta RAKOVIČKA BUNA ostaje zapisana u hrvatskoj povijesti kao memento: hrabrost u kojoj se tržuje i život nije prilika za fugovanje i plač, nego poticaj; takvu činu održemo njegovu sentimentalnu notu — za volju vjere u ustrajnost da se na ovome tlu održimo usprkos svemu. O njegovu činu ne treba pjevati pjesme, ali utoliko više treba proučiti njegovo djelo. Stoga je ova stogodišnjica prilika za što određenju prosudbu i otkrivanje njegova djela, onoga djela kojim pri kraju, stoji Rakovica. To djelo, »antišambriranje« po prijestolnicama Evrope (kako bi rekao Krleža, spominjući ga uz Križanića, Supila i Radića) jest djelo koje valja proučiti to više što smo skloniji — jer je to mnogo lakše — cijeli »slučaj Kvaternika« zatvoriti u mrene prijevaka posve ezo-teričnih: ludih nakana, mistike, uzaludnosti bez trunka promišljanja. U tom smislu HT u ovom broju bilježi stotu godišnjicu Rakovice prilozima o jednom djelatnom, a ne verbalnom odnošaju prema Kvaterniku: o knjizi njegovih izabranih političkih spisa što ju je nedavno izdala Nakladna kuća ZNANJE, spisā koji omogućuju prosudbu onih bitnih pitanja koja su ga zaokupljala; a tako i mjestu što ih ti spisi imaju u Biblioteci u kojoj su izašli. Stoga smo postavili nekoliko pitanja priređivaču ovoga izbora, povjesničaru dr. Ljerku KUNTICU, i uredniku Biblioteke, književniku Dubravku JELČIĆU, žečeći pitanje Kvaternika, odmah na početak, smjestiti u širi prostor aktualnih pitanja hrvatske historiografije i njenih prinosa u novije vrijeme.

Karta Rakovičkog uslanka.

povijesti. Juriša na prijestolnice Evrope, riječju i djelom pokazuje kako se voli i radi za domovinu. A snagu crpe iz povijesti Hrvata.

3) Požrtvovni, smjeli i nepotkuljivi borac za Hrvatsku, njen opstanak i slobodu, kakvih je ona u prošlosti imala bezbroj. Samo, Kvaternik je okrenuo borbeni liniju: umjesto na Turke, juriša na prijestolnice Evrope s upozorenjem koje je bilo vidovito: ili slobodna Hrvatska, ili ruska država na Jadranu.

DUBRAVKO JELČIĆ:
**JAVNOST NIJE
OSTALA RAVNODUŠNA**

Kvaternikovi POLITIČKI SPISI izlaze kao treća knjiga u kolekciji HRVATSKA POLITIČKA MIŠAO XIX. i XX. stoljeća. Sto nam možete reći • toj kolekciji uopće i kako ju je javnost primila? Biblioteka »Izbor« Nakladnog zavoda »Znanje« u Zagrebu osvježena je novim ciklusom. To je, koliko

znam, prvi put u našoj izdavačkoj praksi da se sustavno, s više-manje zaokruženim planom (koji predviđa da se u dvadesetak knjiga obuhvatiti otprilike stogodišnje razdoblje, od hrvatskih preporoditelja tridesetih godina XIX. stoljeća do hrvatskih komunista tridesetih godina XX. stoljeća), pristupa publiciranjem političkih spisa naših istaknutijih političkih ličnosti, koji su znatno, često i odlučujuće, utjecali na tijek hrvatske povijesti.

S obzirom na znanstveno-istraživačke predradnje koje su potrebne priređivačima pojedinih svezaka, priprema traju dosta dugo, duže no što se obično misli, čak duže nego što smo i sami predviđali, ali se ove knjige, uvjeren sam, ipak pojavljuju u pravi čas. U danima kada hrvatski narod, u dosad možda za sebe najpovoljnijim povijesnim uvjetima, napokon ostvaruje svoj vjekovni san o vlastitoj državi, ove knjige ne žele niti mogu željeti ništa drugo nego da toj pravednoj i plemenitoj težnji pridonesu svoj udio. Da ga pridonesu na način na koji to one jedino mogu: upozorjući na ona mesta i pojave u prošlosti u kojima se hrvatski narod izrazio i potvrdio kao samobitna i samosvjesna nacionalna cjelina. Ove će knjige, vjerujem, končano suzbiti krive predodžbe koje poneki naši, osobito mladi ljudi — zaslugom nepotpunog ili čak pogrešnog obavještavanja u školi — imaju o hrvatskoj povijesti. One će im, konačno, pomoći da bolje razumiju ne samo našu prošlost nego, preko nje, i našu sadašnjost.

Tako smo ove knjige zamislili, tako ih je i primila naša javnost. Da nije tako, da je javnost ostala ravnodušna a kupci uzdržljivi, ovaj bi početak ostaо sasvim sigurno bez nastavka.

Cijena je ovih knjiga, po mišljenju mnogih, dosta visoka: 100 dinara. Zašto nisu jeftinije?

Zašto nisu jeftinije, pitate. A ne mislite li da bi bilo logičnije pitanje: kako to da nisu skuplje? Nečuđite se! Ideja ove biblioteke rodila se u međusobnim razgovorima u redakciji »Znanja«, njenja se realizacija oslanja isključivo na sredstva samog izdavača.

Participira li Fond za izdavačku djelatnost?

Gotovo neznatno u odnosu na troškove izdanja, a u postotku osjetljivo manje nego za druga neka izdanja neusporedivo manje značenja — i kulturnog i nacionalnog. U prve dvije knjige (Supilo, Radić) izdavač je ulazio 100.000 dinara, a Fond je dao slovima i brojkama, 7.500 dinara; (za »Kvaternika«: 122.000 naprama 10.000). Što velite na to? A svaka knjiga iziskuje izuzetne predradnje. »Za »Supilo« je dr. Sepić mjesecima prelistavao njegovu »Crvenu Hrvatsku« i utvrđivao nepoznate Supilove tekstove. Koliko je tisuća stranica Kulundžić prolistao — i prepisao! — da bi napravio izbor iz Radićevih spisa! A dr. Ljerka Kuntić moral je, osim svega, još i prevesti veliki dio Kvaternikove knjige, jer neki njegovi radovi, npr. knjiga »La Croatie...«, do sada nikad nije ni bila tiskana na hrvatskom. K tome, svaka knjiga ima opširnu uvodnu studiju, tu su i potrebne napomene, tumačenja, komentari i bibliografije... I takvu knjigu, s više od 600 tiskanih stranica gustog prozogn teksta, dobiva čitalac za 100 dinara: svaka stranica stoji ga, dakle, oko 15-16 para!. Budimo realni i pošteni pa priznajimo da danas gotovo i nema jeftinije knjige u nas nego što su ove! Zar već i pojedine zbirke zgodnih lirske pjesmice i neusporedivo manje tiskanog teksta, jer se na svakoj drugoj ili trećoj stranici nalazi pjesma s pet-sestih stihova, s dvije-tri riječi u svakom stihu, a sve ostalo je čisti bijeli papir. Fini, sjajni — ali papir. Prema tome, ne recite više da su ove knjige skupe, molim vas.

Koje knjige uskoro izlaze i tko su im autori?

U najskorije vrijeme, za mjesec dana, recimo, izići će još dvije knjige: Strossmayer-Rački, u redakciji dr. Vladimira Koščaka, i Starčević, u redakciji Tomislava Ladana. A već se užurbano radi i na daljnijim svescima. Na žalost, koliko smo uopće siromašni sposobnim, poduzetnim, požrtvovnim i odgovornim znanstvenim kadrovima, pokazuje se i ovdje: izdavač bi išao u ovom poslu i bržim tempom kad bi mu to objektivno bilo moguće, s obzirom na subjektivne snage!

Priredio: Srećko Lipovčan

U narednim brojevima HRVATSKI TJEDNIK donosit će, u više nastavaka, feljton o EUGENU KVATERNIKU kojemu je svrha da širokom krugu naših čitatelja približi najglavniji tok njegova života i djela: desetogodišnji borbu da u Evropi nade mogućnosti i pomoći za uspostavu slobodne Hrvatske. Autor je feljtona dr. Ljerka Kuntić, koja je, kako je već spomenuto, priredivač knjige Kvaternikovih spisa, prve koja omogućuje da njegovo djelo bude dostupno širokom krugu.

400 stranica za sadašnje i nekadašnje maturante

Skolske su knjige ogledalo školskoga sustava, sažimaju ga u žarištu i reflektiraju njegovu boju, težnje, počesto i cilj. Time su i svojevrsna slika svijeta u kome vrše svoju ulogu; znamo: sustav je odgoja i naobrazbe (planovi, programi, zatim knjige) u Hrvatskoj pretrpio posljednjih godina dana čitav niz primjedaba i kritika, a sve se mogu uklopiti u »sliku sistema koji je hrvatsko školstvo zasigurno po nečemu doveo na prvo mjesto u svijetu: po nemaru, nebrizi prema grupi tzv. nacionalnih predmeta: jezika, književnosti, povijesti. Taj je neslavni primat bio izložen načelnoj i konkretnoj kritici, i to argumentima koje nitko nije pokušao osporiti. Dakako, školski sustav u kojem je tako kao što jest — samo je posljedak društvenih i političkih uvjeta koji su ga regulirali, oblikovali i stimulirali, štovise, njihov je točni izraz. A u ovom slučaju, upravo je autor knjige o kojoj govorim (u razgovoru za ZADARSKU REVIJU) uspio u jednoj rečenici sažeti ono što se s hrvatskom povijesnom zbiralo u (još uvijek važećem) školskom sustavu: »Otudivanje ili prešućivanje hrvatske prošlosti značilo je za hrvatski narod sputavanje njegova nacionalnog bića« (ZR br. 3, 1971., u razgovoru s M. Mandžom).

PODLISTAK S PREDUMIŠLJAJEM

HRVATSKA PVIJEST NA KAZALIŠNOJ SCENI

U povodu nekoliko nedavnih kazališnih noviteta u nas

Kao da se budimo iz nekoga dugogodišnjeg košmarskog snia: otkrivamo hrvatstvo: ime, svoju povijest, jezik. Cinimo to ponekad bojažljivo, i sami iznenadeni vrlinama što zapretane dugo bijahu otuđene, ponekad pak žestinom za koju kao da nismo ni znali da u nama postoji. Kažu nam čak da ponekad i pretjerujemo: s pravom — rekao bih — kažu, ali i — s pravom pretjerujemo! Ima li što ljepše, može li što čovjeka ispunjavati plemenitijim osjećajem no takvo otkriće? Pa ako u izričaju zatitra i odblesak nezatomljena ushita, zašto u njemu odmah tražiti zlu primisao? Hrvatstvo je postalno svenarodni pokret, brojni su oblici dokazivanja pripadnosti domovini i puku: dokazuju se i znanstvenici i »mali ljudi«: dokazuju se, dakako, i hrvatski pisci, i nerijetko su zbog toga izloženi zlim sumnjama i nepravednoj optužbi. Zapanjeni ustvrdjujemo kako zapravo ne činimo i ne govorimo ništa drugo do ono što je u drugih naroda normalna »svakidašnjica. Govorimo jednostavno da smo Hrvati, zanima nas hrvatska povijest, hrvatski jezik, kultura, umjetnost — isto ono što u drugih naroda i nije nešto neobično i neuobičajeno. Što je jedina i jedino moguća požnja i pozornost prema svojoj djedovini. Suvremeni su hrvatski dramski pisci dali svoj »obolom svenarodnom samopotpričavanju: u kratkom smo vremenu, u svega teden dana vidjeli »Svrhu od slobode« Ivana Kušana, »Smit Stjepana Radića« Tomi-

Dr. I. Perić:
XX. STOLJEĆE, Povijest za IV. razred gimnazije.
Nakladnik: Školska knjiga, Zagreb, 1971.

To se otudivanje i prešućivanje, da prihvativimo specifikacije dr. Perića, u nizu školskih knjiga za »predmet povijesti«, svodilo, dakako, na ono najbitnije: razomići KONTINUITET političke, društveno-gospodarske, državno-pravne i pogotovo kulturne povijesti Hrvata toliko da se stavlja u pitanje entitet jednoga naroda koji se iz zbirke Velike selidbe ipak nekako pod svojim imenom, teritorijem i s kulturom, a pogotovo sa svijetu o tome — dogurao da današnjih dana.

U trenutku kad pred sobom imamo knjigu dr. Iva Perića, priručnik povijesti za posljednji razred gimnazije, prisjećamo se kako su se maturanti u SR Hrvatskoj godinama služili ili knjigama iz drugih sredina ili bilježili predavanja nastavnika.

Kao što je zasigurno mnogima poznato, posljednjeg desetljeća četvrtoskolci i njihovi nastavnici u nas snalažili su se ponajviše s knjigom propisanom u SR Hrvatskoj: ISTORIJOM NAJNOVIJEG DOBA (istoričari dr. Kneževića i Smiljevića); ovaj je priručnik doživio nekoliko izdanja; u predbrijansko vrijeme odisao je duhom posve bliskim eksplicitnome unitarizmu, kasnije je »dopunjivan« i »preradivan«, no netočnosti nisu uklonjene, prešućivanja nisu izostala, pojednostavljivanja su se mogla naći na svakoj drugoj stranici. Svojedobno sam o toj knjizi pokušao ponešto upozoriti u omladinskoj reviji POLET (jesen 1968.), no odjeka nije bilo; razumljivo: o školskome sustavu u Hrvatskoj vladala je tada opća šutnja, a ova tema posebno je bila »tabu«. Proljetos je u dva članka u ŠKOLSKIM NOVINAMA (od 29. II. i 9. III.) sveuč. profesor dr. Lj. BOBAN potanko pokazao kako se »Istorija« može sma-

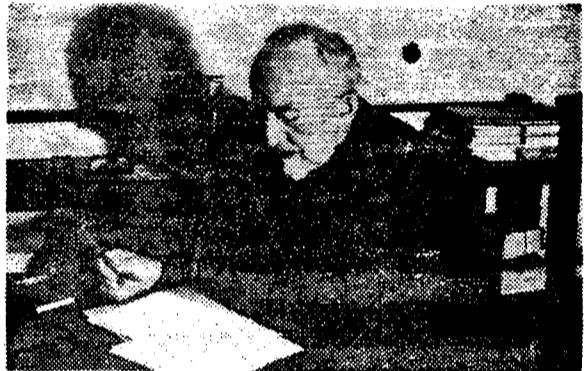
trati samo štetnom knjigom za odgoj i naobrazbu; u uporabi u SR Srbiji ona zasigurno šteti umnogome međusobnim odnosima, a u SR Hrvatskoj — u najmanju je ruku uvredljiva.

Prevladati dosadašnje stanje i mane

Sad je pred nama knjiga »XX. stoljeće«, suvremeno koncipirana; u svojim temeljnim značajkama i nastojanjima želi prevladati dosadašnje stanje i mane.

Evo tek nekih pitanja — da vidimo kako se njima bavi: — pitanje zajedničke južnoslavenske države u toku I. svjetskog rata jasno je objašnjeno usporedom dviju oprečnih koncepcija: ideja ravnopravne, demokratske gradanske države nasuprot Velikoj Srbiji, u kojoj za stupnici potonjega rješenje nisu prezali ni od komadnina Hrvatske, što je zorno prikazano zemljovidnom kartom Pašićeve »Velike Srbije«; precizno se i razumljivo izlazi značajke Krfske deklaracije, što je do nje dovelo i jasno se kaže da je i takva Pašićeva bila »samo taktički potez kojeg se nikada nije pridržavao«. Po prvi put učenici saznavaju istinu i o komediji sa Ženevskom konvencijom, kao i o uvjetima pod kojima se zabilježilo, 1918. godine, »ujedinjenje«;

— u međuratnom razdoblju saznajemo mnogo od onoga što se u školi prije toga »nije učilo«: o republikanskome raspoloženju demonstrantima koje je vojska i policija dočekala 5. prosinca 1918. vratom iz mitraljeza na tadašnjem Jelačićevu trgu; o nezadovoljstvu koje su svojim postupcima izazivali žandarmerijska i srpska vojska u »prečanskim krajevima« — i o drugim razlozima nezadovoljstva (npr. o pljačkaškom kursu pri promjeni austro-ugarskih kruna u dinare, kad su jednim potezom pera ti krajevi opljačkani, zatim o većem porazu što su ga prečanski krajevi plaćali, o »izbornoj geometriji« koja je pogodovala srpskim strankama); — međustranački odnosi točnije su i jasnije objašnjeni u svjetlu nacionalnih i socijalnih problema gradske Jugoslavije, istaknuti je kako je Vidovdanskim ustavom Hrvatska prvi put u povijesti »izgubila Sabor, banu, teritorij i tradiciju državnosti«, te je precizno rečeno da je »u državnonpravnom pogledu bila u nepovoljnijem položaju nego u Austro-Ugarskoj«;

slava Bakarića (u Varaždinu) i »Navik on živi ki zgne pošteno« Ivana Raosa, a recimo odmah — za povjesnika tu je i tako reći istodobna Matkovićeva drama »General i njegov lakrdijaš«, tek nešto »starija sestra« ranije spomenuti.

Svaki narod ima »bogatu i slavnu« prošlost, pa tako i mi Hrvati. I heroje i mučenike, nevine žrtve i »vine« izdajnike. Ukratko: onaku kakvom je cijeni, kakvu želi i poštuje. U trenucima cijenjenja zaboravit ćemo da nam je povijest — ovaj put naša, hrvatska — niz djela onih bezimenih u Ivančićevim i Gupčevim južnim odredima; promotrit ćemo slavu, ponekad možda i nezasluženu, onih kojima se nerijetko dičimo, i govoriti o »učiteljici«, možda tu knjigu i nećemo znati do kraja dočitati kako valja. Učinit ćemo ono što i svi drugi: povjerovat ćemo pobednicima. Spomenuti branike Evrope, civilizacije, kršćanstva, slavne pobjede i još slavnije branice imena i ugleda. Tako čini sav svijet; rijetki smo među opterećenima, još nesviklina da jesmo i postojimo. ponekad i sumnjičavci: pa zar jedini, sasvim nedavni svetac tih branica katoličanstva u Evropi da bude pustolov što se potukao u nekoj krčmi jeruzalemskoj? Zar nitko od bezimenih što su pod jataganima napajali zemlju Hrvatsku? Zar jedini heroj otpora da bude branici Sigeta, utvrde ugarske? Zar...? Iskreni u iskonu, opiremo se — ponekad — povijesnim istinama što su ih svi drugi usvojili, istražujemo i ne videći kako je i legenda povijest, ako je puk za svoju povijest usvojio. Na umu, nam sukobi velikaša, istražujemo objektivnu istinu, željeli bismo da slavljenici djelom dokazuju kako su bili Hrvati svaki dan, i još malo više (kao da legende u drugih naroda nisu stoljećima uljepšavane, kao da tudi junaci i nisu bili i velikaši, i samozivili, pa i zatornici vlastita puka — kao i naši ustalom): povijest bismo kao rajske napitak — da bude čista i neoskrvrena.

Hrvatska povijest krvava je dramska pozornica, krije u zapisima nemali broj onih što zaslужiše da ih častimo imenom junaka i onih koji to činom i jesu; i upravo začduje da su joj hrvatski pisci (poslije Augusta Senoe) posvećivali tako malo pažnje. I raduje, istodobno, osvješćivanje o kojem sam progovorio u uvodu. Zato je i dobro što smo svjedoci plime zanimanja u suvremenih pisaca. Pa neka i bude tako kako je započeo: poput široke rijeke u kojoj ima i neskrivena odusevljenja i kritičkih, pa i kriticističkih preispitivanja, ali i sarkazmom obojene ironije: tako valja da poteče i umjetnikova riječ o hrvatskoj povijesti. Jer to bogatstvo povijesnih mogućnosti što nam ga razotkrije spomenuti suvremenici bogatije je od »bogate i slavne« prošlosti, tako često i tako praznorječivo spominjane u cijelom nizu godina košmarskih sanja. Dug je to pisaca hrvatskome puku i onda kad ga odusevljava podvigom, ali i onda kad smiruje lažne zanose i malo opravdana odusevljenja. I u jednom i u drugom slučaju to je slovo o hrvatstvu: i onda kad, napisano velikim slovom, grijše našu pučku svijest i tako neophodnu samosvjest, ali i onda kad nas upozorava na hrvatsku legendu o visokom letu i sprjenim krilima. Da ponovim: neka bude rička, široka poput one kojoj niti Dunav silu gubi, neka nas plavi i osjećajem i ushitom, nek teče put Jadranu i nek se uvijek i opetovanje osvjećuje i potvrđuje!

Tada će hrvatska novijest i na dramskoj sceni živjeti svoj pravi život, bit će prisutna — naša, nama draga i prisna. A drame što su me ponukale da progovorim, neka budu (sa svim svojim vrlinama i manama) tek svijetlo počelo da se pojave i druga, uvijek nova djela, neka budu tek prvi koraci (i dobar iskorak) u težnji da riječ o hrvatskoj povijesti i dalje odjekuje sa svih naših pozornica. Da bude i ostane takva: blaga služba i ugodna osjećaju!

Duško Car

— bez pojednostavljivanja, dosad uobičajenih, istaknuta je uloga Stjepana Radića u hrvatskoj povijesti, obrazložen; uvjeti koji su ga, kao i seljački pokret u njegovu vrijeme, odredili;

— istaknuto je da je podjela Jugoslavije na 9 banovina (nakon uvođenja diktature) učinjena tako da se razmre u nacionalni teritoriji i povijesne zemlje, s namjerom da se osigura brojčana i politička prevlast Srba u 6 banovina; ističe se značenje tzv. Zagrebačkih punktacija 1932. godine; objašnjava se učenicima da ustaški pokret nije pad s neba, nego se faktički formirao nakon uvođenja diktature, kad su Radićeva parlamentarna u miroljubiva nastojanja za preustrojstvo države doživjela tragičan slom; točnije je prikazana situacija u kojoj je došlo do sporazuma hrvatske i srpske buržoazije 1939. godine i ustavove Banovine Hrvatske: precizirano je da tyme hrvatsko pitanje nije riješeno (ni u svome socijalnom ni u nacionalnom aspektu), no da je Banovina ipak značila mogući početak federalizacije kraljevine Jugoslavije;

— u čitavu razdoblju povijest naprednog, komunističkog pokreta (KPJ, i posebno hrvatske lijeve inteligenčije) izložen je bez uobičajenih pojednostavljivanja s akcentima na najvažnijim problemima: od unitarističkog stajališta 1919.—23. do osnivanja nacionalnih partija Hrvatske i Slovenije;

— treba posebno istaknuti da je narednooslobodilački borbi u Hrvatskoj dana važnost i mjesto koje zaslužuje (a koja je dosad bila slabo, nedovoljno i netočno prikazivana).

Ne samo školski priručnik

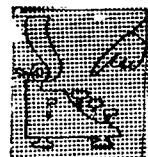
Dakako, ovo su tek neka mjesti u knjizi koja na 400 stranica obuhvaća XX. stoljeće u povijesti hrvatskoga i drugih južnoslavenskih naroda, a tako i europska i svjetska zbijanja. Maturantima će se ona, možda, na prvi pogled činiti preopširnom, no ubrzo će im — vjerujem u tom — način eksplikacije, jasnoća i zanimljivost izlaganja, a posebice novosti kojih dosad nije bilo otkriti priručnik koji ih može temeljito uputiti u problematicu ovoga stoljeća. Zasigurno će biti i primjedaba: i sam sam zapazio neke nepreciznosti ili formulacije koje bi mogle biti sretne; no, pred težinom novuma što ga knjiga daje, pred hrabrošću da se znanstveni rezultati historiografije, posebice hrvatske, a pogotovo neka još nedovoljno objašnjena pitanja iznesu sa potrebu škole — pred time mogući nedostaci sa svim su u drugom planu; ustalom, oni se vrlo lako mogu korigirati u drugom izdanju. Dr. Perić, povjesničaru koji dieluje u Dubrovniku, kao pedagog, treba čestitati i na hrabrosti da radikalno raskrstiti s dosadašnjom praksom. Ova knjiga zasigurno nije samo dugo očekivani školski priručnik, jer sličnoga djela za širi krug našega ovčinstva nemamo. Sa zakašnjenjem, no još uvijek na vrijeme, mnogim će nekadašnjim maturantima reći ono što u školi nisu mogli čuti. Hrvatski jezik, posebice leksički, uzoran je.

»Školska knjiga« ovim se potvrđuje kao nakladnik koji je spreman ne samo organizirati potrebne i uspjele javne rasprave nego istodobno i omogućiti ovakvo izdanje: ne znam točno u kojoj mjeri, no pohvale zasigurno treba uputiti i urednicima (I. Mažuran, mr. D. Pavličević) i recenzentima (T. Cubelić, Lj. Kargačin, dr. F. Tuđman), a tako i B. Sarotaru, koji je izradio zemljopisne i druge karte i sheme.

Srećko Lipovčan

»RIJEĆI« POSVEĆENE RADICEVIM RIJEĆIMA

Naklada Matica hrvatske, Šibenik 1971.

Cini se da nije slučajno što se sve veći broj časopisa i povremenih edicija tematski oblikuje: oni time, vežući se uz stanovite dature, obljetnice — pokušavaju nadoknadići nepostojanje većeg broja temeljnih djebla iz hrvatske kulturne i, pogotovo, političke povijesti. U raznovrsnim analogijama ili pojedinim brojevima časopisa posvećenih nekoj istaknutoj osobi ili događaju ima promašenosti i rada na brzu ruku — tek tako da se »ispuni zadatac», ali i, sve više, uspjeli poteza koji zasljužuju pozornost i pohvalu, jer će zasigurno u čitatelje naići na odziv. Takav je slučaj i s ovogodišnjim lipanskim brojem časopisa »Rijeći» što ga izdaje Matica hrvatska u Šibensku: posvećen je temi »Stjepan Radić i hrvatska državnost».

Urednik ovog posebnog broja (A. Matijašević) u uvodniku nas upozorava: »Idemo dalje, dakako. No, promislimo da li bismo uopće mogli reći, da li bismo uopće mogli ići dalje, bliže cilju, da ne bijaše onih odvažnih prije nas što su ustajno išli stazom istine, bez ostatka se žrtvjujući za nju. Ne, sigurno ne bismo mogli.« Uvodni dio broja sadrži oveću raspravu dr. Franje Tuđmana: »Stjepan Radić i državnost u kojoj se ta odrednica njegove političke misli i prakse nastoji promotriti od samih početaka političkoga djelovanja pa

sve do 1928. godine; dokumentira se i potom tumači obilnim citiranjem Radićevih stavova. Glavni dio časopisa izvorni su Radićevi spisi, u rasponu od 1898. do 14. III. 1928., ukupno šesnaest spisa koji reprezentiraju, u razdoblju od puna tri desetljeća, različite historijske situacije, katkada oprečne uvjetje u kojima se o hrvatskoj državi i državnosti govorilo, no kao što spisi lijepo pokazuju zasigurno većem broju čitatelja koji ih nikada nisu imali prilike čitati — nikada Radić ne odustaje od elementarnih, temeljnih preduvjeta hrvatske državne opstojnosti; kao što u vrijeme monarhije Habsburga traži načina da, još malobrojnoj stranci na čelu — hrvatska autonomnost garantirana. Nagodbom ne bude tek slovo na papiru, tako i u vrijeme monarhije Karadordevića, — s narodnim pokretomiza sebe, za Hrvatsku, hrvatski narod zahtijeva ista elementarna, prirodna prava. Pošto je, zasigurno, čitatelje zainteresirati članci »Hrvati i Srbi« (1902.), »Gовор на ноћној sjednici Narodnoga vijeća« (1918.), Ustav neutralne seljačke republike Hrvatske (1921.), »Teška i strašna borba nas Hrvata i prečanskih Srba« (1928.), jer obilježavaju ključne povijesne trenutke ne samo Radićeva djelovanja već i hrvatske povijesti. Na gotovo 200 stranica pruža se, dakle, elementarna informacija o toj temi koja, zasigurno, kontinuirala aktualnim raspravama i dilemama u doba preustrojstva SFRJ i donošenja novoga hrvatskog ustava. Onima koji knjigu Radićevih spisa (ZNANJE, Zagreb 1970., po cijeni od 100 dinara) nisu uspjeli nabaviti, ove će je »Rijeći« ipak, u važnim dijelovima, moći zamjeniti.

Očekivati je da će časopis naići na veliku pozornost čitatelja: mogu ga nabaviti kod MH u Šibensku, Kranjčevićeva

S. L.

OPASNA BLIZINA

Drago Kekanović: MEHANIKA NOĆI, SPISI; Razlog, Zagreb 1971.

Citaoci će se vjerojatno sjećati djece potručnika Šmita iz romana Dvanaest stolica Ilijе Ilijе i Evgenija Petrova. Živimo i sami u vremenu u kojem slična djeca rastu kao gljive poslije kiše, pa se tako i u hrvatskom pripovjedaštvu pojavljuje naraštaj pisaca kojima je duhovni otac zapravo Jorge Luis Borges, danas u cijelom svijetu čuveni argentinski pisac. Dakle, djeca Jorge Luisa Borgesa razmislila su se prostorima najnovije hrvatske proze. Fantastičnost, sklonost neobičnosti, sklonost konstrukciji, te metafizičnost temeljnim pripovjedača, iako nije nepoznata književnost koja je stvorila Antu Kovačića, Antuna Gustava Matoša, Frana Galovića, Ulderika, Donadinića, Đuru Sudetu i Nikolu Šopu, ušla je na književnu scenu kroz mala vrata; njezin utjecaj i na čitateljstvo i na druge pisce još nije evidentiran, i zato literarni epidemiolozi još nisu počeli govoriti o novoj pošasti. Ipak, pozabaviti se ovom pojavom — zavreduće pažnju.

Među hrvatskim piscima bijaše uvek mnogo fantasta (da je tomu tako, potvrđuje činjenica da su se mnogi od njih vrlo djelatno bavili politikom) iako su mnogi među njima pisali posnu realističku književnost. Kao da im je zbilja bila dovoljno fantastičnom, kao da je njihova svagađašnjost obilovala fantomima i nevjerojatnim zgodama pa ih svijet tlapnje, snova i sanjarije nije zanimalo. Novi pak naraštaj kao da svojim prozama običava ispunjenje ove praznine, no istodobno njihove proze, a sada pomalo i već prve knjige, nagovješćuju ozbiljnu deficitarnost one, društvenim pojavama određene književnosti koja gotovo isključivo želi govoriti o konkretnom vremenu i ljudima, a ne o zbijanima koja se dešavaju na sceni čovjekove svijesti.

Jedan među tim nadolazećim pripovjedačima jest i Drago Kekanović. Knjižica Mehanika noći, spisi, koja se pojavila kao 49. svezak agilne Biblioteke Razlog, mnogim svojim stranicama potvrđuje ranije iznesenu tvrdnju, iako ona istodobno otkriva nešto što mladom piscu (rođenom 1947.) možda i ne bijaše osobito stalo otkriti. Naime, ova knjižica od stotinjak stranica u biti je još uvek heterogena, jer ona s jedne strane nudi

fantastičnost u maniri Edgara Allana Poea, Antuna Gustava Matoša, Franza Kafke, Itala Calvina, a posebice Jorge Luisa Borgesa, a s druge strane gubi se u liriziranju karakterističnom za prozu arabske instrumentacije.

Rekoh da se radi o pripovjedaču koji na svjetlost dana želi iznijeti iskustvo druge scene, prostor jednog unutrašnjeg iskustva koji se ne može osvojiti logikom uročnosti i posljedica. U pripovjeti Lice moga demona autor izrijekom priznaje da se njegova priča dešava u drugom vremenu i drugom prostoru: »I s desne i s lijeve strane beskrjana ravnica. Naslage pjesaka, rijetko, zakržljalo raslinje stopa pretpotpornih životinja, ljuštare gmazova. Pustinjski se vjetar sudara s vjetrovima mora, onog već tako odavno nestalog mora s tih predjela. Oluja u vremenu koje nije naše, niti je ikada naše bilo. vremenu pored našeg, rekao sam« (str. 7). Ili u prozi Vizija: »Predio se izmjenio. Ne bih mogao reći da se to zabilo iznenada. U stvari, ne znam ni kada se to zabilo, ni na koji način, ni u kom sam trenutku shvatio promjenu. Kao da sam na neki čudesan način prenesen tisuće i tisuće kilometara dalje od mjesta na kojem sam se nalazio, iz doline u koju sam se spuštao. Ili se na tim predjelima, kao i svuda oko nas, nalazi još jedno vrijeme i još jedan prostor, a u njemu opet, još jedno vrijeme i tako u nedogled?... Da, prijatelju, ja sam ostao isti, ali prostor i vrijeme su drugi« (str. 54—55).

Teško je odrediti gdje smjestiti neke od proza skupljenih u ovoj knjizi; svojom lapidarnošću i odlučnošću da brane nemoguće one kao da se odupiru intelektualnom shematsizmu kritike, no isto tako one nameću potrebu podrobniјeg određenja. Riječ mistifikacija kao da najbolje ilustrira onu latentnu želju svih borhesovaca koji neku metafizičku parabolu, neku filozofsku metaforu žele kroz pričanje približiti srcu ozeblom u praznini neizvjesnosti.

Otuda ona nedorečenost, onaj sinkretizam koji čas posire za argumentima lirike i pokušava djelovati sredstvima ugoda, a onda sve adute traži u argumentima nemogućih dogadaja. Kao nastojanje, knjiga Mehanika noći zadovoljava; kao ostvarenje upozorava na slična ostvarenja; kao putokaz ona možda već sada pokazuje kako se i maniristička problematika može nasukati na podvodne sprudove književne manire.

Branimir Donat

SPONE LIKOVNE I LITERARNE TRADICIJE

Cvito Fisković: BAŠTINA STARIH HRVATSKIH PISACA, Matica hrvatska, Split 1971.

Uvaženi povjesnik umjetnosti CVITO FISKOVIC donosi u ovoj knjizi svoje radove koji su vezani uz književne starijih razdoblja. Tijekom svojih plodnih istraživanja raznih grana likovne kulture u Južnoj Hrvatskoj on nije propuštao zabilježiti sve nepoznate podatke i činjenice o hrvatskim piscima na koje je nailazio po arhivima, knjižnicama ili prilikom stručne obrade pojedinih lokaliteta. Tako jedan dio gradi knjige izravnije pripada književnoj historiografiji, a drugi se više bavi nekim posebnim međuvisnosti i spregom likovne i književne predaje uz naše obale što ih je ovaj znanstvenik široke naobrazbe i odnjegovanu ukusa sustavno uočavao i pomno registrirao.

Dragocjena otkrića o Maruliću

Među prvom skupinom radova, gdje nalazimo važnih potankosti o nekim starim rukopisima i malo poznatim literatima (Savku Gučetiću, Juriju Dražiću De Carisu, Vlahu Stuliću, Mati i Stipanu Ivičeviću), izdvaja se oveća studija: PRLOG ZIVOTOPISU MARKA MARULIĆA PEČENIĆA. U njoj je Fisković — nakon Natalisove biografije Vita Marci Maruli Spalatensis, koja se redovito uzimala kao temeljni i neprijeponi izvor — dao najviše gradiva za rekonstrukciju Marulova života i njegova ljudskog lika. Povrh toga on je opovrgao neke netočne navode i karakterizacije u spomenutoj biografiji. Nai-mo, očito je da je Natalis-Božićević prikazujući curriculum vitae svog prijatelja, kojega je duboko štovao, pisao zapravo humanistički stiliziranu i koncipiranu pohvalu, elogij Maruliću. Stoga je ne samo ispuštao sve ono što nije odgovaralo obrascu takvog elogija, nego je i iz istih razloga mnogo štošta retorički preoblikovao ili preuveličavao. Marulićeva pobožnost i zaokupljenost religiozno-moralističkom problematikom primjerice, poprimile su razmjere ascetizma, flagelantskog isposništva: »Na sebe je vrlo malo trošio i gotovo se 40 godina trudio uz božanska djela, dan i noć u radu, bdjenju, postu, pokorničkom odijelu, molitvi, ostrom bičevanju i teškoj pokori. Prvi je u crkvu dolazio, posljednji izlazio... iz hrama se vraćao u sobicu... nikad jeo mesa.« U skladu s time opisano je i njegovo navodno povlačenje u benediktinski samostan u Nečujmu na otoku Šolti (koji, kako uverljivo dokazuje Fisković, nije uopće postojaо). Što su sve kasnije prihvatali povjesničari književnosti i kritici, a neki to povezali i s legendom o spektakularnom naglom obraćenju na bogobojažni način života. Autor, međutim, iscrpnim argumentacijom pokazuje da se život »oca hrvatske književnosti« odvija značno drugačije: »Arhivski nam dokumenti jasno svjedoče, da je pjesnik uglavnom živio kao i ostali ljudi njegove klase i sredine. Vršio je kao plemić svoje građanske dužnosti, brinuo se za svoju imovinu, štitio rodbinske koriste, izlazio na trgrove i ulice i bio u stalnom dodiru s ljudima... On se ni u starosti nije odrekao svjetovnih stvari, a kamoli bi to bio učinio u mladosti, kako je htio da prikaže Božićević.« Nije potrebno istaći koliko ta Fiskovićeva otkrića mogu biti dragocjena pri interpretaciji Marulićeve poezije, to više što neke pjesme i mjesto iz »Judite« i »Suzane« upravo potvrđuju njegovu prisnu suživljenost sa svijetom. Ijudima, životnim manifestacijama i radostima.

Pjesnici i njihovi ljetnikovci

Druga skupina priloga — određena izrazitije, kako smo već rekli, »kunst-historijskom« tematikom — razumljivo, značajniji je dio knjige. Pozornost među njima prvenstveno privlače briljantno izložene rasprave: LJETNIKOVAC HANIBALA LUCICA NA HVARU i PE-

TAR HEKTOROVIC I LIKOVNE UMJETNOSTI Tu je autor, minucioznom raščlambom zdjala koje su ti književnici podigli i interpretacijom likovnih naznaka u njihovim djelima, upozorio na srodnost između njihove likovne i književne orientacije, davši na taj način i novih elemenata za spoznavanje Lucićeva i Hektorovićeva stvarateljskog profila. Čini se da je pri tom nadasve uspješno osvijetljeno iznimno značenje gradnje Tvrđala u Hektorovićevu životnom angažiranju i naglašeno koliko je pjesnikove osobnosti nazočno u tom graditeljskom potthatu. Kao što je, ištiće Fisković, Ribanje spjiev posvećen pjesnikovu prijatelju i ostalima koji ga budu čitali, tako je i Tvrđalj sazidan za prijatelje i puk. Ni književno djelo, ni kameno zdjalo nisu nastali ugledanjem na tuđe uzore, nego pokazuju osebujnost iste ličnosti, širinu vlastite zamisli i snage za njenost ostvarenje... Tvrđalj je doista zdjalo u kojem se primjećuje osebujnost Petrove ličnosti, crta domaćeg majstortva i sljubljenošću sa čednom sredinom i kulturnim, humanističkim naraštajem, koji je trebao da skutiči svoj razvoj i da se usmjeri prema obrani od nadošlog neprijatelja. Ničega izvještačenog, pa ni maštovitog nema na Tvrđalu...«

Uz te rasprave valja spomenuti i rasprave Likovne umjetnosti u djelima Marina Držića, a isto tako i prikaz Gazarovićeva villa na Visu, u kojem je Fisković priopćio i nekoliko nepoznatih podataka o tom hrvatskom piscu iz XVII. stoljeća, malo proučavanom i gotovo uvijek odveć potcenjivanom.

Poznato je koliko je autor ovog djela učinio na istraživanju naših primorskih ljetnikovaca i ladanjskih kuća i na upozoravanju javnosti na njihovu zapanjenost i propaganje. Polazeći od teze o »Povezanosti graditeljskog likovnog i hortikularnog stvaranja s književnim, od evidentnosti činjenice da su se različita područja naše kulture podjednako razvijala, upotpunjala i uskladivala, on se u najopsežnijoj studiji svoje knjige eruditski pozabavio i dubrovačkim ljetnikovcima s aspektima njihovih doticaja s literaturom. Pri tome je oživio ambijent tih sastajališta pisaca i znanstvenika, koja su često imala ulogu književnih salona gdje su se čitali rukopisi, vodile rasprave, organizirali razgovori. Fisković naglašava da su ljetnikovci bili omiljela boravišta mnogih književnika, u koja su se povlačili da se podali od gradskog meteža i službenih obveza posvetne stvaranju i uživanju u idiličnom krajoliku dubrovačkog okoliša, dolazeći tu u izravniji dodir s prirodom, pukom i seljačkim načinom života, što je ostavilo vidljiva traga u njihovim djelima.

Možemo dakle zaključiti — istaknuvši po našem sudu najvažnije priloge — da Fiskovićeva knjiga s jedne strane donosi korisnih podataka i spoznaja o nekim našim starim piscima, a da je po svojem specifičnom tematskom usmjerenju s druge strane vrijedan doprinos za poznavanje naše kulturne prošlosti uopće, poglavito za uočavanje nekih jedinstvenih izvorišta, podudarnosti i sveza između raznih predjela hrvatske umjetničke tradicije.

Stoga je šteta što je sastavljač uvrstio nekoliko radova koji zbog fragmentarnosti ne odgovaraju općoj razine djela ili nisu sasvim u skladu s njegovim osnovnim profilom; većoj koegzistenciji i sistematičnosti knjige pridonio bl. čini se, i sam drugačiji raspored priloga.

Mirko Tomasović

VEDOVA U ZAGREBU

Izložba u galeriji »Forum«, listopad 1971.

Nazočnost Emilia Vedove u zagrebačkoj galeriji »Forum« i Centru za kulturu i informacije potvrdila je (još jednom) orijentaciju ovih ustanova prema istinskim i živim vrijednostima suvremene umjetnosti, u Hrvatskoj i svijetu. Pored stanovite obavijesne zadaće koja se takvim »gostovanjima« ispunjava, susreti sa stranim stvaraocima i njihovim programima aktualiziraju (u našoj sredini) i sve one problemske i teorijske pretpostavke o kojima njihovo djelo govori. Razmišljajući o njima mi istodobno upozoravamo i na otvorena pitanja plastičnih umjetnosti u našim okolnostima, u prostoru gdje se kriju različita shvaćanja, pristupi, ciljevi i sredstva saopćavanja. Obogaćujemo vlastita iskustva i pitamo se o našoj vlastitoj prošlosti, sadašnjosti i budućnosti.

Emilio Vedova rođen je 1919. godine u Veneciji. Slikati i crtati počinje kao samouk, a već u prijernatim godinama sudjeluje u dinamičnim talijanskim likovnim (i društvenim) kretanjima; slika, izlaze, piše, govori, putuje... Priključuje se pokretu otpora, a neposredno nakon rata pripada avangardnim umjet-

Emilio Vedova (snimio Branimir Baković)

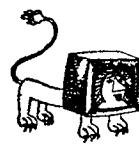
ničkim skupinama (Nuova Sezione Artistica, Fronte Nuovo delle Arti) koje korjenito prekidaju sa službenom kulturnom politikom svog doba i zalažu se za novu, napredniju i revolucionarnu tradiciju koja će osloboditi čovjeka i njegovo djelo, omogućiti iskazivanje osobnih programa, stilova, izraza itd. Godine primitivnog fašističkog dogmatizma i propagandnih mistifikacija nisu donijele nikakvih umjetničkih plodova i mladi se stvaraoci zalažu za obnovu talijanskog umjetničkog izraza na novim temeljima. Bilo je to doista prijelomno doba ne samo u Italiji! Emilio Vedova tada je jedan od najglasnijih pobornika novih ideja i postupaka. Jednakom žestinom, vitalnošću i vjerom u svoj program ovaj nam se glasoviti slikar predstavio i na izložbi svojih novih litografija u galeriji »Forum«.

Vedova je slikar pokreta i pobune, dramatične i patetične geste, umjetnosti koja želi »govoriti« o čovjekovoj moralnosti i povijesnoj sudsibini, nasilju i »nesnošljivosti« svijeta u kome živimo. Ali ta ga težnja, utjelovljena u njegovu eksplozivnom, gotovo »baroknom« temperamentu, nije odvela do kompromisa s preživjelim (i ograničenim) sredstvima i shvaćanjima. Vedova se npr. nikad nije mogao slagatiti s pretpostavkom i programom »neorealizma« (polemika s Guttusom!), jer je već u najranijim godinama spoznao da »revolucioniranje« umjetničke poruke može biti djejstvovano samo kao posvemašnji čin nove vjere i oslobođenja stvaralačke misli. To se oslobođenje zbiva u jednoj trajnoj i (rekao bih) herojskoj akciji koja sjedinjuje sve unutarnje razloge umjetnikova neslaganja i njene »vanjske znakove, snažne i apstraktne ritmove ekspresionizma oslobođenog predmeta, priopćivanja i opisivanja, svedenog na trenutak najveće izražajnosti. Vedova, također, odustaje od iluzionističke prostornosti i svoju sliku gradi isključivo okomitim i vodoravnim rasproatiranjem nemirnih i grčevitih poteza koji teže razbijaju ranijih shvaćanja dvodimenzionalne, »ukrasne« površine, osvajanjem stvarnog prostora koji nas

okružuje, agresivnim uključivanjem motroca u nove plastičke i spoznajne situacije. Vedovin je apstraktni ekspresionizam na vrhuncu šezdesetih godina (Velika nagrada za slikarstvo na venecijanskom Biennalu 1960. godine), a to je ujedno i doba novih, korjenitijih težnja i preobrazbi suvremene umjetnosti. Vedova osjeća da je jezik »konvencionalnog« slikarstva iscrpljen i da je (po koji put?) potrebno obnoviti i proširiti njegove mogućnosti. Usporedo s drugim programima i rješenjima Vedova je krenuo svojim vlastitim smjerom, približujući se (na mjestima) pojedinim postavkama današnje likovne avantgarde, ali je i dalje zadražao svoju ekspresivnu gestu, poznati rukopis, svoje idejne (i političke) nakane i poticaje. O temu je, zapravo, riječ u njegovim novijim djelima?

Nezadovoljan tradicionalnim aspektima slikarstva, Vedova je često izvodio pokuse s različitim materijalima i postupcima: upotrebljavao je mehanički pokret, dinamičke svjetlosne projekcije, glazbu, itd. Rabi i »neslikarske« materijale (staklo, metal) i uvažava osnovne analoge tehnološke revolucije usred koje se nalazi. Vjeran zakonima akcionog slikarstva, veliku pažnju polaže na sam proces stvaranja, koji ponekad ima veću obavijesnu i spoznajnu vrijednost od konačnog proizvoda, slike, crteža ili grafike. Pojedini su kritičari i tumači isticali (i još uвijek istiу) programatsku »ideologičnost« njegovih nastupa, pridajući joj možda i veće značenje no što ga ona, u Vedovinu primjeru, može imati. Bjelodano je da njegova »lijeva orijentacija« nije od jučer i da je, u svakom slučaju, nedjeljiv činilac jedne izvorne osobnosti, ali ona nema većeg udjela u

Nije baš sve tako...

Zastupnici tzv. modernosti u svemu i svemu, pa tako i u televiziji, stalno pričaju kako je ovo moderno, a ono zastarjelo, kao da se radi o cipelama ili kaputima.

Iako u svemu tome ima nešto i od takvih usporedbi, ipak bi bilo dobro da svaki zastupnik »modernosti« protumači što on pod tim misli (ne inzistirati na citiranju Fromma, MacLuhana, ili mladoga Marxa), već i radi toga da se može pratiti sve ono što uvaženi dotičnik čini u svom javnom djelovanju. Dakle, ja ne zahtijevam opće teoretičiranje, nego me zanimaju oni sasvim sitni, pojedinačni i privatni teorijski sustavi, minijaturni teoremi i filozofemi, dakle sve ono na što svaki slobodni misilac ima pravo po ustanu. U protivnome, ta silna pomama i zaklinjanje na sve što je moderno urotit će veoma gadnim plodovima: nerazumljivošć. Povod za ovaj kratki uvod našao sam u nekim mišljenjima, uglavnom negativnim, o novoj televizijskoj seriji »Diogenes«, prema istoimenom djelu Augusta Šenoa.

Diogenes bez lampaša – ali ne i bez smisla

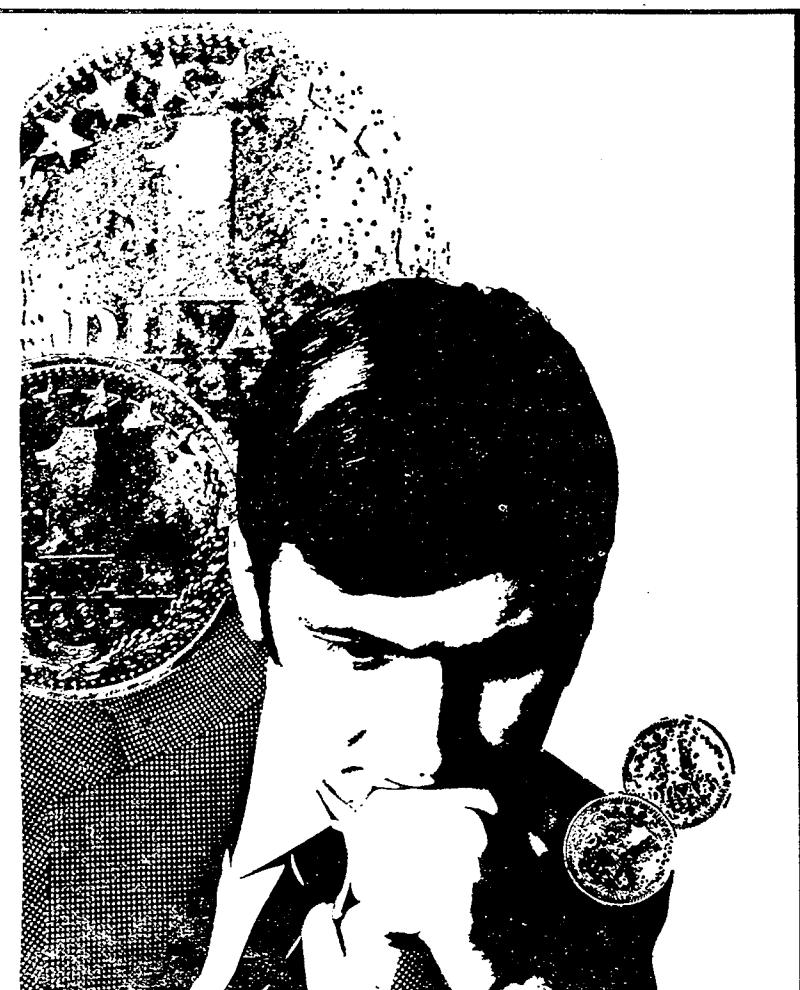
Nisam, na svoju veliku žalost, gledao prvu epizodu te serije pa ne mogu o njoj donositi nikakve presudbe i nikakva mišljenja. Gledao sam zato drugu (»Igra s ljubavlju«), i odmah mogu reći da sva ta gungula oko Šenoa i njegovih televizijskih predstavljača (Ivanac, Paro, Vidosević) nije baš sto posto pravedna. Nije zato što se, prije svega, prigovarači »patetičnosti« zapravo prigovarači više Šenoa, a manje njegovim predstavljačima, premda – durch die Blume – može izgledati obrnuto. Stanovita patetičnost Šenoina dijaloga, što ga na svu sreću predstavljači sačuvaše, proistjeće iz njegovih starinskih i na svoj način šarmantnih hrvatskih riječi i čestih aorista, koji, istini za volju, mogu smetati nekim tankočutnjim ušima naviklim na suvremenih, urbanih jezik kavane, ulice i »otudenog« doma, ali to ne

znači da je stoga taj Šenoin jezik manje autentičan od ovoga današnjega. On zaista može zvučati patetično i, za nečije uši, previše naivno i rodoljubivo, ali zato ne i manje istinito. Druga je, međutim, stvar pitanje TV-adaptacije i TV-režije. Ne tvrdim da je serija »Diogenes« i u tome smislu savršena, jer ima razvučenih i dosadnih mesta baš zbog mjestimično mlohave i nezainteresirane režije, ali je i ta strana prilično zadovoljavajuća. Režija je pratila s primjerom mirnoćom Šenoine »spletke i ljubavi« predočavajući razgovijetno radnju, kica i sve te sitne pomake između zavjesa, lepeza, krušolina i vlasulja. Na kraju krajeva moramo ipak dopustiti činjenicu da je u pitanju pučko štivo romantičnih pretpostavki, a ne drama o slomu suvremene civilizacije. Ta serija se samo s tog stajališta smije i može prosudjivati i ocjenjivati. Inače je sve drugo zbrajanje krušaka i jabuka. Dopoštujem da se ta serija nekomu ne svida, ali ne mogu dopustiti da se mjeri i premjerava mjerama i instrumentarijem karakterističnim za prosudbu nekih drugih (ne manje značajnih) dramsko-televizijskih i literarnih senzibilitetih.

»Djevojka Rosemarie« – nakon deset godina

Uvijek je gledanje starih ili starijih filmova na televiziji posebna pustolovina i posebno zadovoljstvo, bez obzira na kakvo prikazanog filma. Tako je i ponovni susret s filmom »Djevojka Rosemarie«, redatelja Rolfa Thielea (koji je zauvijek isčeznuo s umjetničke pozornice svjetskog filma) otkrio niz prije neotkrivenih slabosti, ali je i potvrdio stanovitu vrijednost tog nekada veoma modernog djelca o pozadini njemačkoga privrednog čuda. Slučaj djevojke Rosemarie, luksuzne zabavljatice iz Frankfurta, koja je prodavajući svoj šarm ujedno prodavala i neke tajne iz tek probuđenog industrijsko-financijskog kolosa, istinit je događaj. Baš ta aroma autentičnosti i dokumentarnosti, prepletena s tipično brechtovskim stilsko-dramaturškim nadogradnjama, ostala je filmu i nakon deset godina pečat stanovite ozbiljnosti, toliko rijetke u suvremenom zapadnonjemačkom filmu. Filmovi kao što je »Djevojka Rosemarie« uvijek su dobrodošli prilično jednostranom i često dosadnom filmskom repertoaru na televiziji.

Vladimir Vuković

OBVEZNICE KREDITNE BANKE ZAGREB ZAJMA ZA IZGRADNJU NOVE TVORNICE NAMJEŠTAJA »MARKO ŠAVRIĆ« DONOSE

10% KAMATA GODIŠNJE
PRODAJA I KUPNJA OBVEZNICA JE NEOGRANIČENA.
PREDNOSTI OBVEZNICE:

- OMOGUĆUJE PODIZANJE GOTOVINSKOG KREDITA,
- DOBIVANJE DRUGIH KREDITA BEZ JAMACA,
- BIRANJE NAMJEŠTAJA »ŠAVRIĆ«,
- UČEŠĆE U ROBNOJ LUTRIJI.

SVE INFORMACIJE I OBVEZNICE DOBIJETE U SVIM POSLOVNICAMA KREDITNE BANKE ZAGREB

Zeljko Sabol

135 : 350

U »Hrvatskom tjedniku« od 10. IX. 1971. objavljeno je moje pismo »Splitsko kazalište i autonomaštvo«, koje završava mišljenjem da o hrvatskoj kazališnoj problematiči treba raspravljati, ali tako »da se osobna stajališta zamijene principijelima i da npr. nemaju pravo veta na takve rasprave (u tisku) oni, koji se aktivno bave kazališnim posloma. Mislim da nitko pošten i pametan ne može tome zahtjevu prigovoriti. Međutim, Petar Selem očito se osjetio ugrožen baš ovim sruškom, koji lukavo nije spomenuo, pa je moju bilješku od 135 uskih redaka počastio sa 176 širokih (mojih 350), obilno začinjenih smicalicama, uvredama i prostotama, odnosno, specijalitetima koji uviđek portretiraju samo svojega autora, u smiješno bahatom tonu prijetnje Jupitru Gromovnika »Quo ego...« (»Ja ču vase«, Eneida, I., 135). Na ovakve atake bili smo svjedočno navikli, ali smo ih već pomalo zaboravljali, pa je dobro da im je P. S. obnovio uzorak (i sasvim je u redu da je HT to objavio), da se upozorimo što još nije »odumrlo« među nama i oko nas. Neka i ovi retci posluže osvjetljenju takvih recidiva, koje predstavljaju prijetnju mnogo važnijim stvarima no što su pojedine napadnute osobe. Premda se, naravno, ne možemo spustiti na stil P. S.-a, u materiji se moramo pridržavati njegovih točaka (barem »u izboru«), premda su sve na žalost, uperene ne ad rem, nego ad personam.

Pa, koja to persona ovdje grmi?

Petar Selem, koji drugima »dijeli oštре packe«, »poziva temeljito na red«, »daje što su zasluzili« itd., kvalificiran je jedino za struku koju kao docent predaje na zagrebačkom sveučilištu. Koliko se tamo zalaže i što je svojoj struci dao, ne znam, ali mu tiskanih znanstvenih radova još nisam vidio, ukoliko nema koji u stručnim publikacijama. U svim drugim strukama kojima »se bavi« (kazalište, glazba, režija itd.) nema ni stručne naobrazbe ni relevantne prakse, pa je, razumljivo, veoma daleko od potkovanih i autoriteta koji sam sebi prisvaja i drugima o sebi nameće. Uza sve to, P. S. je predsjednik Kazališnog odbora Skupštine grada Zagreba, s jakim uplivom na čitavu problematiku svih naših scensko-glazbenih ustanova, od dotacija do repertoara. To su prije P. S.-a bili Marijan Matković, Kosta Spaić, dr. Milan Horvat. Samo, dok su oni na taj položaj donijeli legitimacije jednog od najplodnijih hrvatskih književnika, posebno dramatičara, bivšeg intendanta HNK itd., pa najpoznatijeg redatelja iz prvog poratnog vala zagrebačkih kazališnih ljudi, direktora raznih kazališnih ustanova itd., te dirigenta i muzičkog direktora internacionalnog kalibra, Petar Selem stigao je na taj odgovorni položaj samo s toricom (naravno, modernom, ne olinjalnom) novinskih člančića, koji se od prošjećne novinske produkcije razlikuju samo nečitkošću. A kakav smjer daje tom Odboru predsjednik P. S., čime okupira njegove sjednice, i kakvu korist ima od toga hrvatska kazališna kultura, vidimo, npr. iz feljtona »Večernjeg lista« od 29. IX. 1970. (»Dogadaju se čudne stvari«). P. S. je, nadalje, bio ili jest u isti mali selektor predstava za festivalne, urednik, član redakcije, stalni suradnik, kritičar itd. glasila Društva književnika Hrvatske »Kritika«, »Hrvatskog tjednika«, izdanja kuće »Vjesnik«, čak mu i društvo Sv. Cirila i Metoda izdaje tekst njegove režije. Takvu sveobuhvatnost naše kazališne kulture nije, valjda, još nitko nikada ostvario, pa takvo gomilanje kompetencija u rukama jednoga čovjeka dopušta razne sumnje u mogućnost njegove ingerencije u rad poslenika struke, kojom se on sâm praktički bavi, a i za plasiranje sebe. Kakve su sve sposobnosti u nedostatu stručnosti bile potrebne da se sve spomenute pozicije zauzmu, mi ne znamo. Neke od njih odaje ovaj napis u »Hrvatskom tjedniku«, jedinstven biser žurnalistike, i to ne samo hrvatske. Ostalo, možda, tumači jedna misao suvremenog češkog pisca Milana Kundere da nije važno mnogo znati, nego umjeti vladati.

Lov u splitskom kazališnom mutežu

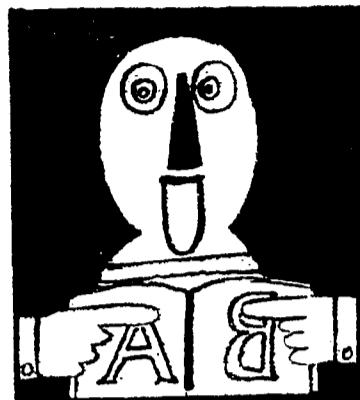
U »Vjesniku« od 20. VII. 1971. ja sam napisao nužno sažet i kraćenjem okrnjen, ali od kraja do kraja točan člančić o zapletenoj splitskoj kazališnoj situaciji, koju uglavnom stvara sukob dviju struja: prva, kazališni profesionalci, zalaže se za normalno stalno i potpuno vlastito kazalište, a druga, nekoliko splitskih građana, okupljenih oko »antiteatar« »Kript« i agencije »Dalmacijakoncert«, nameće sustav »produsentskih grupa«, vanjskih gostovanja itd., jer je, tobože, tip dosadašnjih narodnih kazališta zastario, »sve snažnije se pojavljaju na pozornici javnog života pojedinci i grupe kulturnih radnika i stoga se i potinje govoriti o preporodnim godinama. (»Slobodna Dalmacija«, 30. XII. 1970).

Do danas nitko izvan uskog kruga dotočnih nije u tisku zagovarao ovu drugu konceptiju, jer je normalno da se najprije želi imati teatar, a tek onda, eventualno, »antiteatar«. To sam stajalište i ja zauzeo u »Vjesniku« i drugdje, a sad mi P. S. prvi i jedini advokat »Kript«, poručuje da mi samo zbog toga što sam »suvise beznačajna« osoba nitko nije ništa odgovorio. Međutim, u istom smislu kao i ja, a mnogo odlučnije i oštrienje, pisali su u tome npr. Jozo Puljizević i Dalibor Foretić u »Vjesniku« od 19. VI. 1971., a poznati splitski književnik Živko Jeličić ocrtao je u »Vjesniku« od 12. VI. 1971. precizno i duhovito protagonisti splitske kazališne dijatrice, izazvavši mnogo smijeha i odobravanja na sve strane. Ove tri ličnosti nisu valjda »suvise beznačajne«, pa što njima nije nitko odbrusio?

Prigovaranjući mom »pismu« P. S. ovako postupa: želju (nije rekao čiju) da splitsko kazalište bude samosvojno u svojoj umjetničkoj fizionomiji i tehničkoj organizaciji P. S. je nazvao »recidivom autonomaštva«. Autonomaštvo je politička riječ i označuje dalmatinske, osobito splitske, protivnike sjedinjenja Dalmacije s Hrvatskom od godine 1860., kako tumači i naša Enciklopedija. Prema tome, P. S. je nekom neoznačenom zagovorniku ili zagovornicima određenog umjetničkog izraza i statusa splitskog teatra pripisao politički negativnu namjeru. Kada mu se to primijetilo, P. S. odgovara da se to ne može shvatiti kao da se odnosi na Split i na Splitske. Nego na koga? Na Urugvaje, valjda?

Slično je i s prigovorom da sam ja protiv »otvaranja splitskog teatra prema Zagrebu«, zato što ne odobravam integraciju splitskog i zagrebačkog kazališta, koja da je isključivo »duhovnog« karaktera. Međutim, pozvan na sjednicu Općine splitske od 15. III. 1971., upravo u vezi s tim povezivanjem dvaju spomenutih kazališta, direktor drame HNK Petar Šarčević upozorio je da »može biti samo riječ o suradnji između pojedinih kazališnih kuća, ali da ne treba računati na neku integraciju sa zagrebačkim teatrima«, kako refe-

RADI SEBE ILI RADI SELA?

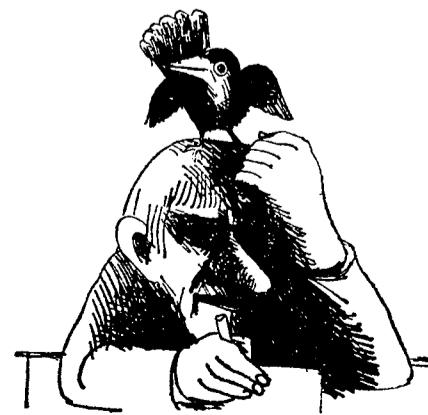
Odgovor Petru Selemu »O stanovitom mentalitetu« HT br. 24.)

rira splitska »Slobodna Dalmacija« od 15. III. 1971. Kad i ne bismo raspologali brojnim drugim novinskim informacijama, što se pod tom integracijom podrazumjevalo (npr. opširnim člankom spitskog direktora Barasa u »Nedjeljnoj Dalmaciji« od 13. VI. 1971.), nije li sam odgovor Sarčevića Sličanima dovoljan da se shvati kako nije bila u pitanju neka apstraktna »duhovna« integracija (od koje bi bilo i deplasirano i bezrazložno da se Sarčević ograduje), nego sasvim konkretno repertoarno, upravno, personalno itd. poslovanje po sasvim industrijskoj praksi. A to je, u slučaju naših dvaju kazališta, u svakom smislu i neizvedivo i neprihvatljivo, zato se čulo toliko glasova protiv toga, pa i moj. A ispadosmo, eto, protivnici hrvatskog nacionalnog jedinstva!

Ovako bismo, s malo više prostora, mogli raspršiti svaki sapunični mjeđur prigovor P. S.-a, ali čemu to, kad njemu ionako nije do takvih pitanja, nego do osobnog obračuna s nekim tko se prvi usudio uputiti neku primjedbu Njegovoj Intangibilnosti?! Ostanimo, dakle, pri toj stvari.

P. S. nadalje »otkriva« neki moj bijes na splitskog muzejskog službenika Z. Rapaniću, koji tamo piše »kritike«, zbog toga što ovog ljeta nije u Splitu izveden moj tekst »Marulova pisan«, u stvari kompozicija Borisa Papandopula (moje su samo riječi), koju je sva stručna kritika veoma laskavo ocijenila, pa je zaista svejedno što o njemu misli anonimni Rapanić koji, npr., za jednog Pavu Gvoždić piše da nju »uporno ubrajaju (Tko to? V. R.) u najbolje jugoslavenske reproduktivce« (»Sl. D.«, 22. I. 1971.), što joj on, po tome, ne priznaje, ali za pjesmice s festivala zabavne glazbe tvrdi »da se demonstriraju (?) kao jedna mogućnost Beethovena sadašnjice«. (Ovo nije tiskano u »Pometu«, nego u »Sl. D.« od 11. VIII. 1970.). Nego, dotičnik je prilikom »moje prizvedbe (14. VIII. 1970.) osudio u svojoj recenziji moje »nacionalno« shvaćanje Marulića kojega, naravno, nisam mogao prikazati kao praoča i preteču splitskih Orjunaša, unitarista, pisaca knjiga u kojima se SR Hrvatska prikazuje kao nečija »provincija« itd. Ja sam zbog tog dijela »kritike« reagirao u »Slobodnoj Dalmaciji« od 22. VIII. 1970. Tamo je sve jasno rečeno i za mene zaključeno. Zanimljivo da je baš tih dana (14. VIII. 1971.), u istom splitskom listu, objavljen prvi napadaj na Vicu Kovu, iz kojega se izvodila hajka na tog poštenog umjetnika i čovjeka, koja, kako znamo, i danas traje. Autor tog napisa bio je jedan od splitskih poslodavaca Petra Selema, koji mu daju priliku za njegove režije u Splitu, pa je on smatrao ukusnim da baš njega reklamira u »Hrvatskom tjedniku« od 14. V. 1971. Što se tiče ovogodišnje izvedbe-neizvedbe »Marulove pisan«, ona je bila najavljenja u službenom tiskanom rasporedu, pjevači su za nju imali ugovore (koji će, naravno, biti isplaćeni), izvršene su sve tehničke predradnje (uz moje osobno sudjelovanje) itd., a onda je izvedba (i ne samo ta) otpala, jer je splitski balet ometao raspored Splitskog ljeta odgađanjem svoje »Giselle«, koja je na kraju ispalila blamaža, po kojoj se Split svakako više pročuo nego bi da je izvedeno nekakvo »majstorsko djelo« B. Papandopula, i to još skladano u proslavlju obljetnice nekakvog Marka Marulića, pa ta zaista nema mesta zamjerki. Eto, koliko se stvarni događaji razlikuju od onoga što neupućenom čitatelju servira P. S.

U nedostaku prostora objasnimo još Selemovo advokatstvo »Kript«. Njega »Kript« pozivaju da im režira, pa je tako i došao u Split postaviti za njih Moravijinog »Boga Kurta«. Za glavnu ulogu pozvao je iz Beograda (on, koji u pamfletu tako »suvremeno« odbija »glumce nehrvatskog jezičnog izraza«) glumcu Slobodana Perovića, s kojim je dugo radio i najzad sa se razišli, a predstava je otpala (nakon svih troškova) »zbog bolesti glavnog interpreta koji je poslije otpu-

tovao na dulji put« (»Sl. D.«, 10. V. 1971.). Isti list natuknuo je prije i mogućnost sumnje »u opravdanost tih i takvih razloga« (»Sl. D.«, 5. IX. 1970.). Naredne sezone Selem iznova počinje rad na »Kurtu«, sad sa zagrebačkim glumcem Božidarom Smiljanićem i sa još tri zagrebačka glumca. Premjera se opet odgadala, »bilo je teško naći pogodan termin, kada su svi zagrebački glumci imali slobodan vremenski odlomak da dodu u Split b a r e m n a z a v r s n e p o k u s e« (»Sl. D.«, 10. V. 1971.). Tako, eto, izgleda »integracijski« rad, a drukčije i ne može izgledati. Kada se napokon ta selemijada rodila (nakon punе godine dana petljanja), splitski se tisak hladno izradio i o djelu (»Nategnuta dramaturgija« itd.) i o predstavi »koja nije posebno zapažena« (»Sl. D.«, 19. V. i 25. VI. 1971.). O samom »Kurtu« pisao je i »Večernji list« (21. IV. 1971.) prigodom emisije sarajevske TV, pod naslovom »Morbidno i suvišno«. Spiltski recenzent primijetio je posebno uz izvedbu »Kurt« da nije trebalo za uloge od »dvije-tri rečenice« dovoljiti interpretu iz Zagreba, »trebalo je pribjeći jeftinijem rješenju i ne inzistirati na zvučnosti imena kao jedinom cilju«. Tako je P. S. osobno pružio najzorniji dokaz suvišnosti i štetnosti ovakvih »integracija«. A međutim, zagrebački filmski i kazališni redatelj Vanča Kljaković postavio je u Splitu, s a s a m i s l i s t i k i m g l u m c i m a (koje pojedinci u Splitu tako ustrajno prikazuju kao nesposobne, nedorasle »modernom« teatru itd.), u normalnom radnom roku s u vremenu komediju Čeha Milana Kundere nazvanu u Splitu »Monada« (sic!). Predstava je bila senzacija, dobila je u tisku naslov »Regeneracija teatra«, recenzent je za redatelja napisao da je Kljaković »pokazao kako se pravi teatar i kad objektivno nedostaju normalne mogućnosti« (tj. oštećena kazališna zgrada), glumce je redom obasuo najlaškavijim povhalama (»Sl. D.«, 25. III. 1971.). Predstava je ipak skinuta s repertoara uslijed autorske zabrane, jer upravljači teatra prethodno naprosti nisu tražili autorskog dozvolu! Tako je sav trud i trošak otisao u tutanj... U vezi s tim uspјehom ja sam, na čudno čuđenje nekih, napisao da u Splitu nema kazališne krize (kad se napravi dobra predstava) i da splitsko kazalište može biti punoljetno i samostalno, a ne nečija »podružnica«. A potrebne goste mora sâmo znati birati, makar otpao P. S. koji, koliko se dosad vidjelo, nije »rođeni redatelj«, spontano kreativni redateljski talent, nego usiljeni cerebralni aranžer koji, kako se u teatarskom žargonu kaže, »čeka da mu glumac pravi predstavu, a i autore traži po razvikanom imenu, da se i sâm okoristi pažnjom koju će oni izazvati. Sve to, valjda, P. S. i sâm osjeća, pa se pomalo okreće operi i spektaklu.

»Kurt« i »Monada« dovoljan su odgovor na dilemu, treba li narodne pare trošiti na Seleme ili na Kljakovića, odnosno, na hrvatsku narodnu kazališta ili na »Kripte«. U Splitu može o tome donijeti spasonosnu ili kobnu odluku samo Gradska skupština, kad i u tom pogledu nade pravi put u uvjetima novoga vremena.

Sve što se odigrava oko splitskog kazališta, s kojim potpisani, za razliku od P. S.-a, nema nikakvih dodira ni računa (do slučajnog lanjskog »kratkog susreta« došlo je uslijed zauzetosti redatelja D. Marušića koga je u posljednji trenutak trebalo zamijeniti) vrlo je mutno i kao da se vrati u nekom ukletom krugu. Da bi povijest opet jednom bila pouka, napisao sam već poodavno dokumentirani pregled splitskih kazališnih peripetija od 1918. do danas, s detaljnom analizom nekih pojava koje se, začudo, svakako malo ponavljaju u Splitu. No, kad sam saznao gdje bi sve taj elaborat morao proći cenzuru P. S.-a koji je sa Splitom interesno vezan, zadržao sam rukopis. Možda će jednom nekoga i zanimati.

Kozmopolitizam pokondirenosti i hrvatska kultura

Falsificirajući tuđe biografije i okolnosti koje su poslije rata, ne samo potpisano, nego i druge redatelje HNK, odvele »u provinciju« (a pod taj posprdnji naziv P. S. trpa Rijeku, Zadar, Varaždin, što se od hrvatskog sveučilišnog nastavnika zaista ne bi očekivalo), on ujedno ironizira i omalovažava činjenicu da je samo gradsko kazalište u Viroviticu u nepunih 20 poratnih godina, dakle u »naša doba«, izvelo preko 70 biranih djela hrvatskih i svjetskih autora, od klasiča do »svremenika« (vidi »Telegram« od 18. X. 1964.) prenositi svoje predstave i njihov kulturalni efekt i u najzabačenija sela hrvatske zemlje. No, za P. S.-a je sve to »olinjala i duhovno neinteresantna riba iz olinjalnih torba...«. Suvremenost se nije, dakle, mimozbilja ni tada ni ikada prije hrvatskom kazalištu, samo što nikome nije padalo na pamet da novitetima zamijeni i negira sve trajne vrednote prošlosti, kao što rade današnji »kozmopoliti« u svojoj kolonijalnoj proskinezni pred svačim što je »uvozno«, točno kao negdanije »pokondirene tikve«. A što od toga ima golema većinu hrvatskog naroda? Na kazališta je Hrvatska apr. godine 1969. potrošila 4 milijarde starih dinara, preko 40 posto svih sredstava namijenjenih kulturi (»Vjesnik«, 28. II. 1970.). Svi ti novci, od kojih i Selem dobiva i svoju sveučilišnu placu i honorare svih svojih pisanya, »režijica« itd., uzimaju se iz rijetko kada lakih zarada milijuna naših ljudi, koji dobrim dijelom i ne znaju što je kazalište. Što se tim milijunima naših ljudi daje za te mijiljarde? Što je Petar Selem, tako visoko uvišen iznad »sitih mešeta« kulture, koji su skromno i bez ispravanja, ali s jasnom vizijom cilja, radiši što su mogli, što je, kažem, on učinio do danas da se bar nekako oduži tome narodu (koji će ipak jednom primjetiti da financira i mnoge parazite) i je li uopće išta stvarno uradio za hrvatsku kulturu, ili se samo brinuo za svoj probor i uspon?

Završni rafal pisanje velikog P. S.-a pruža nam dragocjenu informaciju, kako on zamislja »današnju« Hrvatsku: kao nekakav svoj lovački rezervat, gdje će on odrediti (i ved određuje) koliko tko vrijedi i tko što smije ili ne smije raditi, bez ičije kontrole njegovih interesa.

Mi mal, naprotiv, vidimo je, za danas i za svagda, kao napokon slobodnu zemlju, u kojoj će svačiji pošteni i pozitivni napor biti mjesto i priznanja jedino po mjerljivo vrijednosti, uz potpuno isključenje i pojedinačnih i grupnih tutorstva, vetrâ, mrežâ, klanova, klika, mafija, monopolâ i pantokratstva, kakvo sebi uzurpira, i inače i posebno u ovom svojem pamfletu, Petar Selem.

</div

U AKADEMIJI NEŠTO NOVO

ZAHVALA LOPOVU

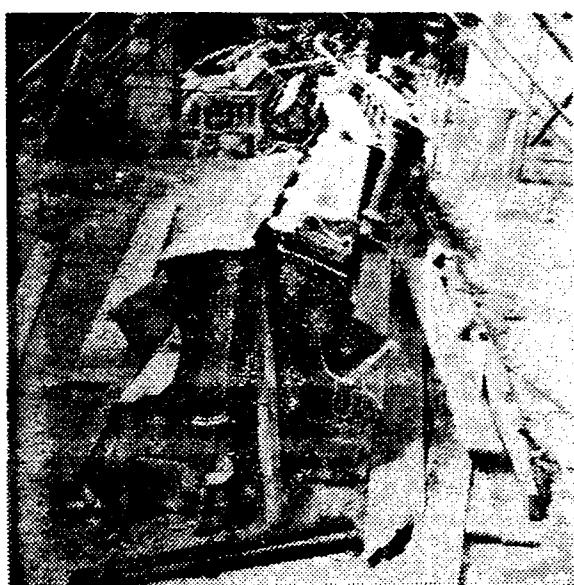
Ne zbog modernizacije metode — premda mi to ne odmet nije našoj društvenoj metodologiji što se često vraća na stare pute; niti pak zbog uzorne tehnike ne pišem ovo pismo Vama, nepoznatu stvoru: u astronomsko doba nije taj drugi kat bio baš astralni problem neki; a u našem zavičaju mi i ovako rješavamo tehničke probleme jednostavnije mnogo: licencama koje plaćamo tvorničkim i samoupravnim (ali ne i društvenim) novcem. A gde! stare slike ni mi ne plaćamo, i tu se dobro slažemo s Vama (mi ih, nismo, ne kupujemo; a i na dar ih primamo nekako srešteška).

Možda bismo trebali biti zahvalni Vama za unošenje maštovitosti u stručnu stranu stvari — ne mislim u našu, u kojoj maštovitost obilujemo, pa ni u Akademijinu, koja bi je trebala u određenoj mjeri; nego u vašu profesionalnu — kad ne bismo i mi imali X—100 i znali sve te trikove i Sveca i Kralja noći. Najvrednija je u Vas, doduše, jednostavnost u maštovi, i to je ono što Vam priznajem radio, ta tri poteza: paravan, prozor i gromobran — 30 metara od milicijskog centra, ali iza krošanja, duduše. Priznajete ipak: munjovod smo Vam mi pripremili mudro, a za vjenac od prozora do njega zahvalite arhitektu Friedrichu Schmidtu; znate, bilo je to u doba neohistorijskog stila, neorenesanse, zapravo — a ulazim sada u ovu stručnu sferu Vas radi: to s izborom nije baš bilo loše, pa ipak: svjetovati se nikad nije nađet u stvarima kulture — kako i mi to radimo na savjetovanjima (često vrlo), a poslije ste i onako mogli učiniti kako ste prije i sami odlučili činiti — upravo kako i mi to (službeno) radimo; a radimo to jednostavnosti radi, upravo kako ste to i Vi uradili (jer kamo bi nas inače odvela naša nabujala sociološka imaginacija). I zato, eto, priznaje odajem Vašoj jednostavnoj maštovitosti; bilo je to kao neka haiku iz japanskog 18. vijeka: a kamo sreće (za nas) da je i naš arhitekt jednostavniji bio: onaj iz 19. stoljeća u eksterijeru — on nije znao za Miesov nauk: »manje je više«; i ovaj iz 20. stoljeća u enterijeru — on za muzeologiju ni čuo nije. (Za jedno Vas tek molim da nam oprostite: za onih 20 metara vrtoglavog boda u noći, po vijencu pročelja. To ipak i Strossmayerov graditelj — a on nije od našega roda! — mogao je riješiti lakše; a i Vi možda?)

Za što Vam, dakle, trebam zahvaliti?

Ne valjda za senzaciju (bila je, svakako, sjajna): neka Vam za to zahvali Oma, četveroslovna, trajna i uvijek »blagodarnac JAZU: izvukli ste je na svjetlo dana, u središte (napokon) pažnje. Ipak se, dakle, i tamo nešto kreće — »a vidi se umrijeti im se neće«, kako je još u doba staro napisao Mažuranić »s bakenbarti sivi«. No bliži se Glavna skupština i s malo sreće... (dopisno članstvo, što mislite o tome?)

Zlatni ljudi, kojih ima mnogo kažu doduše da bih Vam ipak osobno posve, trebao biti zahvalan jer se o istoj ljubavi radi, ali ako je tome doista tako, to je ipak (kao kod Lisinskog) naša ljubav, a njihova Zloba. Tek zbog nečeg drugog i daleko većeg ja Vam ovom pohvalom blagodaram.

Sa sedam ste slika učinili čudo: ljubav ste u zavičaju spram umjetnosti! I ne zlobu, nego zavist moju! Ono što nisu postigli zavodi, katedre i instituti, konzervatori naši i restauratori — Vi ste na onom vijencu i munjovodu učinili sami — digli ste javno mnjenje (tj. radio i štampu) na noge: u obranu baštine ugrožene. Sve oko nas bruji. Nacija je pokrenula i ustanove stroge.

A mi smo desetjeća uzalud molili, i pisali, i korili: ne za sedam slika, nego za tisuću sedam; i za dvorce i burgove mnoge; za crkava sedam stotina i za gredova ugroženih sedamdeset. Pa kako da Vam ne budem i zahvalan i jalan! Za uzdarje ipak nešto, u smislu su-radnje i su-osjećanja, o kojima sada, poslije nekoliko plenuma, toliko znamo: dodite samo k meni! Pokazat ću Vam u dokumentaciji Instituta (koji su bez novaca, veđušno, prepustili nama na nemilost i milost te stotine i tisuće kipova i slika, ambona i oltara, napuštenih i crvljivih — što je Vaš pedvig spram onog crva skromna?

Pokazat ću Vam, dakle, što je to (u samofinanciranju ruhu) ravnodušnost javna i službena savjest lomna. U našoj kartoteci na poledini svakog snimka piše: naslov djela, mjesto, stanje učuvanosti (ili propadanja, bolje) i — zapisan je krivac k tome. I neka Vam savjest буде mirna: Vaša je krivnja spram te »globalne« krivnje vrlo mala; ništavna, zaista. A zasluga je velika i čista!

Sa sedam ste slika udarili ravno i pogodili u naše licemjerje: u naše skriveno srce, i sada se glasno prenemažemo, sa snagom svih zagrebačkih novinskih kuća (a ima — kao samoupravnim čudom nekim! — samo jedna), dok nam u Slavoniji i Istri, u Zagorju i na Primorju propada pusto nacionalno blago, i riznice cijele, i sjećanje samo na njih nestaje, zbog tužnog stanja zavoda i instituta, pa mi se ipak čini: s ovom drekom to neko s nama šalju zbij!

Da skratim. Medu nama — ako Vas ipak prevare i smotaju, kao Vi onog mog jednog Peselina (jer pravda je naša najčešće, a tko zna zašto! — spora, ali nekad — zna se zašto! — i oviše hitra), pozovite se na me: u stvarima pravnim pomoći Vam ne mogu, ali u stručnoj procjeni krivnje: pokazat ćemo na sudu krvce prave, one male crve, jedva čujne, i čuvare Lepoglave (crkve, mislim, zaboga!) i Cetingrada (ili, posve blizu, našeg Gornjeg grada). Za Cetingrad, jasno, baš nam nije stalo — zbog Habsburga kleta! — ali Grad gornji je nama uspomena sveta; ne zbog državnosti i povijesti drevne, jasno, nego zbog turističke svijesti. Kao Vi na granicama, i ona djeluje reekspoterski i efikasno. Držite se, dakle katedra je s Vama (za suglasnost cu asistente pitati naknadno).

Gamulin Grgo

P. S. (i Post factum) — Tek nešto je od Vas bilo nerazborito i gotovo jadno: što se za autore prave Vaši i naših, nekad jao! — sliku niste propitali kod nas, povjerljivo i časno. Znanost Vam je, svakako, zahvalna zbog ove buke i hrabrog čina. Samo, vremena su nam nekako labilna i burna, pa da ne bude još više sramote, čuvajte se, barem Karina.

Halo!
TOMISLAV RADIĆ?

Po onome što sam dosad radio, očito sam pokazivao osinjet prema domaćem tekstu i komediji. A konad Ereditod Fede Šehovića što ga postavljaju u Kazalištu »Marina Držićak u Dubrovniku je i jedno i drugo. U tijeku rada imali smo oko 50 (!) proba na kojima smo zajedno s autorom mijenjali tekst i nadopisivali ga inspirirani igrom glumaca. U predstavi igra gotovo cijeli ansombli, a glavna uloga povjerena je Miši Martinoviću.

Halo!
EDO MURTIĆ?

Ratim scenografiju za predstavu »Na Tri kralja koju u »Komediji« postavlja redatelj Vlado Habunek. Pa, nije to ništa čudno. Meni je ovo već sedma ili osma scenografija poslije rata. To je jedan veliki posao — 16 slika! — kojeg sam shvatio više kao hobby, nešto kao dobrovoljni rad. Skučenost pozornice nametnula mi je neka nova rješenja i mogućnosti kojih nisam bio svjestan. Ne bih vam sve htio reći, ostavimo publici iznenadenje. Reći ću vam samo da je to pokušaj da se na sceni konačno vidi nešto drugo od onoga što uglavnom gledamo.

Halo!
IVICA IVANAC?

Dovršavam roman pod naslovom »U službi bana Jelacića« za »Školsku knjigu« u Zagrebu. Mučim se Ali ipak i uživam prekapajući po starim knjigama i dokumentima, a s druge strane uživam svaki put kad svijek iznova ustanovim kolika je moć pisane riječi, jel? Na Televiziji smo završili snimanje moje tv-serije »Klupa na Jurjevskom«. To je serija o suvremenom Zagrebu i Zagrepčanima. A, spreman se napisati jednu dječju dramu za Zagrebačko kazalište mladih. To je uglavnom sve.

Halo!
LELA GLUHAK-BUNETA?

Zagrebački plesni ansambli radi, što da vam kažem, u kriminalnim uvjetima, u jednoj unajmljenoj dvorani. Bez ikakvih smo dotacija, ali zato s velikom upornošću nastojimo ostvariti sve svoje planove. Pripremamo novi program u suradnji s pijanisticom Tatjanom Radić i jednu 30-minutnu tv-seriju na glazbu Irga Kuljevića. Dosad smo se obratili nekim privrednim organizacijama za pomoć. Od uredništva »Glasa Koncića« već smo počeli i dobili. Nadamo se da će istinski suvremeni plesni izraz naći svoju publiku koja će znati razlikovati umjetnička ostvarenja od ponodnih obmana.

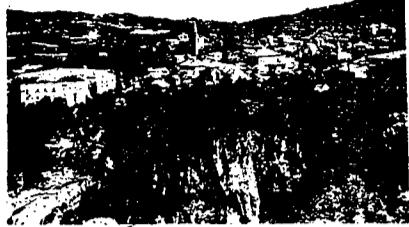
Halo!
BIAFRANI?

U subotu 16. ovog mjeseca otvaramo svoju četvrtu izložbu u prostoru ATELIERA »BIAFRA« (Studentski dom »Moša Pijade«). Ali to nije sve: već u ponedjeljak, 18. ovog mjeseca izložbu će nam »svečano« zatvoriti sudske izvršitelje uz pomoć većeg broja pripadnika Narodne milicije. Razlog? »Evokuacija« žitelja zagrebačke Biafre.

22 Ijetopis

Prvi hrvatski tabor u Istri

U povodu 100. obljetnice

Jedan od značajnih datuma u hrvatskoj povijesti jest PRVI HRVATSKI TABOR U ISTRI, održan prije 100 godina. Bogata proslava te značajne hrvatske obljetnice u Istri, održana od 22. do 26. rujna u Kastvu i Pazinu, a pod pokroviteljstvom predsjednika SUBNOR-a Hrvatske Ivana Šibla, bila je primjerena veličanstvo povijesnoga čina od prije 100 godina i oporbi što su je istarski Hrvati, zajedno s braćom Slovincima, u najvećem dijelu svoje junačke prošlosti uporno vodili radi slobode i ujedinjenja s majkom domovinom. Tamo negdje još od 600. godine, kad se papa Grigor I. požalio panično da su Slaveni doprli do vrata Italije i kad su naši pradjevi, gonjeni bujicom naroda u velikoj seobi, od Soče do Bojanе i od plavog mora do rijeke Drave udarali temelje svojoj novoj, hrvatskoj domovini — od tada pa sve do nedavno borili su se Hrvati krvavo za svoju Istru, borili su se s raznim Karlima, Lotarima, Sieghardima, Orlamudima, Eppensteinima, Spanheimima, Andechs-Meranima, Wolfgerima, Ulrima, velikašicama od Dachua, Andechsima; s Mlečanima, Austrijancima, Nijemcima, Talijanima; pucali su hici i hici i odvanzanje domoljubne pjesme. Bogat je i raznovrstan kontekst borbe naših Istrana za nacionalni i socijalni slobodu, za pravedne društvene odnose, za ujedinjenje njihova lijepog kraja sa svojim hrvatskim, odnosno slovenskim zaleđem. U okvirima toga konteksta niču od 1869. godine dijeli Istre hrvatske i slovenske Čitaonice osnivaju se razna gospodarska društva, pokreću novine, kakve su bile npr. »Naša slogan« koja je izlazila od 1870. do 1915. godine).

Budenju nacionalne svijesti istarskih Hrvata pomažu i ilirci iz Hrvatske, a najznačajniji nosioci tog budenja u Istri bijaju znateni: Juraj Dobrila, Dinko Vitezović, a kasnije: Vjeleslav Spinčić, Matko Mandić i Matko Laginja. Dodajmo tome i posebno značajno društvo »Edinstvo«, zatim društvo »Sv. Cirila i Metoda« (osnovane 1902.), kao i značajne javne političke skupove naroda pod vrednim nebom, poznate u Sloveniji i Istri pod imenom tabora, koji su počeli 1868. godine u Sloveniji u Ljutomeru, a nastavili su se po Istri, u čijem je hrvatskom dijelu prvi takav tabor održan kod Kastva 1971. godine (drugi hrvatski tabor u Istri održan je 40 godina kasnije, tj. 1919.). Na tim taborima i u čitavoj toj borbi Hrvati i Slovenci nastupili su kao braća, kao svoji, osnivajući svoju oslobođilačku borbu protiv tudinca na načelu: SLOZIMO SE!

Bogata proslava ove značajne obljetnici u Istri počela je u Kastvu 22. rujna otvaranjem tematske izložbe koju je rječki Muzej narodne revolucije priredio pod imenom: »Borba Kastavštine u NOP-u i Prvi i Drugi hrvatski tabor u Istri.«

23. rujna u Pazinu je započeo trodnevni znanstveni skup pod radnim imenom »Pazinski memorijali«, posvećen borbenoj tradiciji Istrana od Prvog hrvatskog tabora 1871. do konca prošlog svjetskog rata. Ta tradicija oslobođilačke borbe kastavskih Hrvata prezentirana je sestranoznanstvenom obradom u šest referata, koje su na »Pazinskom memorijalu« podnijeli naši ugledni znanstvenici. Casopis »Dometic« izdao je u povodu proslave 100. obljetnice Prvog hrvatskog tabora u Istri spomenic, koja se pojavila u redakciji Petra Strelčića, a prigodom značkom obnovljeno je sjećanje na medalju tog tabora.

U okvirima proslave održana je svečana akademija s bogatim i raznovrsnim programom, a pazinski Trg oslobođenja dobio je lijepo spomen-poprsje junaka Vladimira Gortana, borce za oslobođenje Hrvata u Istri.

Posebno je zanimljiv prilog umjetničkom dijelu proslave bilo natjecanje interpretatora humorističkih čakavskih tekstova.

Na središnjem dijelu proslave kastavsko oslobođilačke tradicije, na velikom narodnom zboru na brdu sv. Mihovil kraj Rubeša, govorila je i dr. Savka Dabčević-Kučar, predsjednica CK SKH, uz prisutnost Ivana Šibla, mnogobrojnih hrvatskih društveno-političkih radnika i rukovodilaca, umjetnika i znanstvenika, te mnoštva naroda.

Istra i Hrvatska su se tako odužili značajnom dogadaju iz nacionalnooslobodilačke borbe naših očeva. U sreću naše ljepe, hrvatske Istre, koja je definitivno integralni dio Hrvatske, u čistom poletu njenog življa, usred njezine preljepje prirode, u zanosu stvaranja novog života i svjetlijie perspektive, svih su dana proslave odvanzale hrvatske povijesne pjesme, stihovi kojih su nas podsjećali na ne baš tako davno prohujale dane uporne i požrtvovne borbe.

N. B.

Susreti

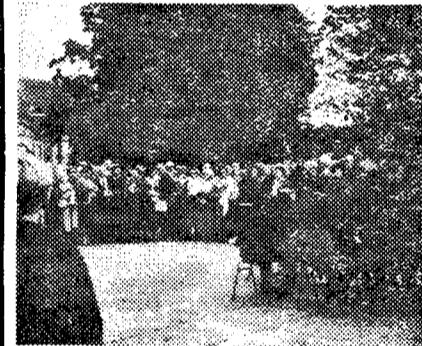
POSLJE KARAVANE
»PUTOVIMA ZRINSKIH I FRANKOPANA«

Akcija dostojna velikih imena

Srdačni susreti u Ozlju, Bečkom Novom Mjestu, Szigetvaru i Čakovcu pokazali su da bi ovakvi akciji trebalo biti znatno više, posebice radi jače suradnje s Gradišćanskim Hrvatima

Kada je Tomislav Đurić, predsjednik Kulturno-prosvjetnog društva »Zrinski« iz Čakovca, položio vijenac na jedan od grobova Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana na groblju u Bečkom Novom Mjestu, spontano se zaorila »Ljepa naša«, a na desetke sudionika karavane »Putovima Zrinskih i Frankopana« zaplakalo je... Bio je to tako dirljiv trenutak da će sasvim sigurno svim sudionicima ove značajne povijesno-kulturne akcije ostati u trajnom sjećanju. Stoga s njim i započinjem kraći izvještaj s ove karavane, koja je od 15. do 18. rujna obišla povijesna mjesta u Zagrebu, Ozlju, Bečkom Novom Mjestu, Szigetvaru i Čakovcu. Zapravo, tek se sada sredju brojni dojmovi, ali se ipak može reći da je to bila akcija koja je uvelike pridonijela da proslava 300. obljetnice pogubljenja velikih hrvatskih sinova Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana bude što dostojnije obilježena. Osim toga, ona je potakla na međusobnu suradnju kulturne i druge radnike Ozlja, Bečkog Novog Mjesta, Gradišćanskih Hrvata, Szigetvara i Čakovca.

Sudionici karavane, njih dvije stotine, prisustvovali su prvoj dana polaganju vijenaca na poprsja Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana u zagrebačkoj prvočestnoj crkvi, a zatim su nastavili put za Ozalj. Ovdje su ih na ulazu u drevni ozalski grad dočekali mladi Ozljanici u narodnim nošnjama i rukovodioci općine. Nakon razgledavanja staroga grada i prigodnog predavanja Martina Vajdića, direktora Muzeja, sudionici karavane prisustvovali su efektnom programu članova KUD-a iz Režice. Tom su prilikom izmjenjeni pokloni, a nazočne je pozdravio Ivica Mihalić, sekretar Općinskog komiteta SK. Drugog dana su sudionici karavane bili gosti Bečkog Novog Mjesta. Ovdje su

S dočeka karavane u Čakovcu

organizatori uložili maksimum truda da program bude što raznovršniji i svečaniji. Nezaboravan dojam ostavio je svečani doček u vojnoj akademiji »Marija Terezija«, gdje je medu domaćinima posebice zamjećena prisutnost gradonačelnika, predstavnika vlade i parlamenta. Donje Austrije, vojnih starješina i drugih ličnosti. Dirljiv je bio susret s povijesnim mjestima zatočenja i pogubljenja Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana, a sudionici su razgledali i mjesni muzej.

Ipak, najsvjećanije je bilo navečer u prekrasnoj baroknoj dvorani Spaarkasse, u kojoj su nastupili Gradišćanski Hrvati iz Parndorfa. Ovdje se predstavio poznati tamburaški orkestar prof. Dragana Raljušića, a u dvorani se našlo cijelo-kupno vodstvo Hrvatskog kulturno-umjetničkog društva, a Gradišće, Hrvatskog tiskarskog društva i uredništvo »Hrvatskih novina«. Oduševljenju, izmjenjeni pokloni, razgovorima i veselju nije bilo kraja. Između ostalog, već je dogovoren gostovanje prijatelja iz Parndorfa u Čakovcu i čakavskog KPD »Zrinski« u Gradišću, a uskoro će se suradnja proširiti i na planu izdavanja knjiga.

Sudionici su karavane u Szigetvaru bili gosti tamošnje općine i Društva prijatelja sigevarke utvrde. Na posebnom primanju kod predsjednika grada KPD- u »Zrinski« uručena je plaketa za suradnju, a izmjenjeni su i drugi pokloni. Uz pratnju gostoljubivih domaćina zatim je razgledana utvrda i muzej, a svečanosti su završene priredbom u društvenom domu, gdje su nastupili dječji i mješoviti gradski pjevački zborovi.

I Čakovec, grad domaćin, veoma je svečano dočekao karavatu. Na Trgu Republike okupilo se više od tisuću Čakovčana, a na svečano uređenoj bini nastupili su članovi Ogranka Seljačke sloga iz Nedelišća i limena glazbe ŽKUD »Ivo Mikace« iz Varaždina. Nakon polaganja vijenca na spomen-ploču u čakavskom Starom gradu, na terasi ovog drevnog zdanja nastupili su još jednom varoždinski željezničari. Svečanosti su završene izvođenjem dramske kronike »Zrinski« Tita Strozzi u varaždinskom kazalištu.

Karavana »Putovima Zrinskih i Frankopana« bila je kulturno-povijesna akcija od iznimnog značenja. Sudionici su doživjeli četiri nezaboravna dana, te su na kraju odali iskreno priznanje organizatorima. Riječ pohvale prije svega zaslužuju članovi KPD-a »Zrinski« iz Čakovca, a također i suorganizatori,

čakavčka poslovница »Generalturista« i TIZ »Zrinski«, te pokrovitelj — zagrebački »Večernji list«. Sudjelujući na koncertu u izvanrednom ambijentu Staroga grada, sudionici karavane spontano su izrazili želju da upravo oni započnu prikupljanje sredstava za obnovu ove povijesne građevine. Oni su odmah prikupili 250.000 starih dinara. Ova inicijativa trebala bi označiti početak nacionale hrvatske akcije spašavanja grada Zrinskih u Čakovcu.

Dragutin Feletar

Osvrti

ZLATAR

Dani kajkavске riječi

Dani kajkavске riječi Zlatar 71 održavaju se već drugu godinu. Uz brojne športske i zabavne priredbe 25. IX., srednja svečanost u Zlataru bijaše otvorenie izložbe »Izvorna umjetnost — slikari zagorski krug«. U staroj, djelomično obnovljenoj Keglevičevoj kuriji u Zlataru četvrti slikara načvica iz Zagorja: Drago Jurak, Ivan Rabuzin, Matija Skurjeni i Slavko Stolnik izlaza odabranu malu retrospektivu svog likovnog stvaralaštva. Ne treba posebno govoriti o majstorstvu svjetski priznatog Ivana Kauzina i njegovih slika, niti posebno naglašavati vrijednosti spomenutog, vizionarskog svijeta Matije Skurjenog, koji je zauzeo istaknuto mjesto u povijesti naše samonikle naive. Malo su otkrice čudesni fantazmagorичni nepostojeci barokni gradovi mašte stolaru Drago Juraku i »ponovni povratak« slikarstvu bivseg milicionara Slavka Stolnika, s njegovim koloritnim uljima na staklu — »stavaraljčić opoziciji hlebinskoj maniru« (Maleković). Uspjeli katalog i kratki eseji o slikarima priređeni su Vladimir Maleković. Isti dan je u Belcu kraj Zlatara održan »Vikend u kajkavsku prošlosti«, u kome je uz likovnog kritičara Malekovića — koji je održao predavanje o beležkom baroku — održan i koncert. U mjestu Seinica održan je skup »Partizanski susreti« i svečana sjednica Općine Zlatar-Bistrica, te recital ratne poezije. Sve te kulturne manifestacije završavale su narodnim veseljem i zabavnim programima, gdje su sudionici bili najpopularniji kajkavski pjevači na čelu s Tonijem Leskovarom.

Drugi dan, 26. IX., održan je Znanstveni skup o kajkavskom narječju i književnosti. Voditelji tog skupa bijahu, kao i lani, dr. Miroslav Sice i književnik Stanko Juršić. Nakon pozdravnih riječi predsjednika Odbora Zvonomira Dodiga, te urednika kulturne rubrike »Vjesnica« Dalibora Foretića, kracim govorima skup su pozdravili u ime Matice hrvatske, Društva književnika Hrvatske i Hrvatskog filološkog društva: dr. Hrvoje Ivezović, Miroslav Vaupotić i dr. Radislav Katičić.

Prvi prilog skupu — predavanje dr. Antuna Sojata: »Težnja zajedničkom hrvatskom izrazu u jeziku stare kajkavsko književnosti« — bio je dostojni uvod u sam skup. U instruktivnom izlaganju, s brojnim uverljivim primjerima, dr. Sojat je dokazao neoporne duboke i organske veze jezika stare kajkavsko književnosti sa štokavskim i čakavskim jezičnim osobinama u djelima kajkavskih književnika od Pergošića do preporodnog doba. Cvrti jezici sustav i koinke te kajkavsko književnosti proizvješao je iz jedinstvene podloge zagrebačkog razgovornog jezika kao urbane intelektualne osnove tog standardiziranog jezičkog medija. Izlaganje prof. Josipa Škoka: »Matoš i novija kajkavsko književnost« posebno je pobudilo pažnju stvaranju mosta kontinuiteta između pretpreporodne kajkavsko književnosti, kajkavskih rijetkih ostvarenja u djelima pisaca XIX. stoljeća, osobito u Seninoj djeli, te izvršnom analitičkom prosudbom Matovu kajkavskog duha ne samo formalnim kajkavskim izričajima, već u cijelovitosti njegova djela. Bizarni i duhoviti prikaz Ivana Slamniga: »Štokavski vješt u pretpreporodnom načinu načinu opredjeljen je u skupu ovoga visečkog vještina, no bio je velik po upornosti u djelovanju na promicanju kulturnih vrednosti. Svojim zaista riječkim ljudskim osobinama stekao je ovaj neumorni pregalac Matice hrvatske, opću popularnost u Lici, koja je prelazila granice njegova užeg zavičaja. Sve su to potvrdili i mnogobrojni Ličani koji su pogreb ovog veoma popularnog Ličanina pretvorili u masovnu manifestaciju ljubavi i poštovanja prema Jungu. Obavijen trobojnici, na čelu s divnim vijencem Matice hrvatske iz Zagreba, nošen je od prijatelja u likim narodnim nošnjama kovčeg s tijelom Ivana Sikića-Juriga, Ispravljeno je 1937. godine i popularnog gospičkog župnika Polića 1940. godine, Jungu je 1971. odana posebna počast da mu tijelo iz smrti leži u maloj Kapeli u središtu njegova zavičaja.

Jungovo djelo ostaje neumrli dio ovog nesvakidašnjeg čovjeka i primjer kako treba da radi pošteni Hrvat i čovjek velikog srca i umna! Neka je vječna slava ovom velikom entuzijasti i domoljubu ispod Velebita!

Nikola Bičanić

Vijesti

KUTINA

Vaupotić o Krleži

Gotovo je sigurno da će i Klub prijatelja umjetnosti i znanosti, koji u Kutini djeluju već nekoliko godina, svoju aktivnost uskoro koordinirati s djelatnošću Ogranka Matice hrvatske, koji je u Kutini osnovan u lipnju ove godine. Prvi gost Kluba u ovoj školskoj godini bio je Miroslav Vaupotić, književnik i pedagog na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Govorio je u ponedjeljak, 27. rujna, u maloj sali kutinskog Doma kulture o temi: »Nepoznato ili manje poznato u djelima i životu Miroslava Krleža.« Predavanje je sa zanimanjem pratilo više stotinu članova Kluba. Prof. Miroslav Vaupotić posvetio je petnaest godina svog života proučavanju bogatog opusa ovog iznimnog pisca. U tom kontekstu bilo je na ovom predavanju govor o tome koliko je Krleža u svojim djelima političar i da li umjetnik takvog renomea može izbjegći da u svojim radovima ne bude u tijeku društvenih zbivanja. Osim toga bilo je govor o i o ljudskoj gluposti, koja se kao nekakva crvena nit provlači kao tema u većini Krležinih djela. Razgovaralo se i o stilu i jeziku kojim Krleža piše, a tako i o aktualnom pitanju je li Krleža suvremen pisac ili nije. Posjetitelji su bili zadovoljni jer su dobili odgovore na mnoga pitanja koja do tada možda i nisu znali. Slijedeći gost u Klubu prijatelja umjetnosti i znanosti bio je prof. Filozofskog fakulteta Josip Silić, koji je 5. listopada govorio o pravopisu i sadašnjoj jezičnoj situaciji u nas. Nakon toga u utork, 12. listopada, o Franzu Kafka kao neobjavljenom geniju govorila je Nada Lesko, rukovodilac Centra za kulturu pri Nacionalnom sveučilištu u Kutini.

D. L.

Umro je Jungo

Prošlog tjedna (8. listopada) sahranjen je u malom Gospiću IVAN SIKIĆ — JUNGO, propagator ideje o probijanju tunela ispod Velebita i jedan od najnaprednijih i najupornijih povjerenika Matice hrvatske.

Roden u Podoštri kraj Gospića prije nekoliko 60 godina, Jungo se cijelog svoga života zanosi dobrobiti hrvatskog naroda. Osobito se isticao u širenju najraznovrsnijih maticinih izdanja, igrajući na taj način uistinu ulogu pokrajinskog hrvatskog prosvjetitelja. Nije plemeniti Jungo bio čovjek

PISMA

Privremeni amandman

Poslje amandmana na savezni Ustav, Privremeni amandman dodatak je jednog Privremenog amandmana na hrvatski Ustav. Njegova svrha pokušaj je: od privremeno zaposlenih u inozemstvu i trajno nezaposlenih u tužemstvu, stvoriti stalno zaposlene u SR Hrvatskoj. Pozivaju se svi privremeno zainteresirani na konstruktivno sveobuhvatno javno razmišljanje.

Cl. 1. Hrvati u inozemstvu: privremeno zaposleni, poluzaposleni, nezaposleni, privremeno umrli, privremeno rođeni i privremeno nerodeni, neotudivi su, nedjeljni i stalni dio SR Hrvatske.

Cl. 2. Svi privremeno zaposleni Hrvat svoju suverenost ostvaruje u SR Hrvatskoj, preko svojih roditelja ako su živi. Onaj čiji su roditelji u međuvremenu umrli, svoju suverenost ostvarat će preko prvih susjeda, ako se nisu odselili u Australiju. Ako jesu, onda će svoju suverenost ostvariti preko sebe, a u slučaju da se više nema, onda će se obratiti na susjednu općinu.

Cl. 3. Privremeno zaposleni nedjeljni su korisnici svoje privremenosti, koja je nezastariva, neuništiva i stalna.

Cl. 4. Privremeno zaposleni jednaki su u pravima i dužnostima. Jedinstveni su u osudi svakog narušavanja svoje privremenosti. Svakog pojedinca, koji je privremenu zaposlenost izgrio i prešao u stalnu zaposlenost u inozemstvu, odstranit će iz svojih redova, jer se našao na drugoj strani barake.

Cl. 5. Privremeno zaposleni privremenu na principima: pune radne iskorištenosti, carinske ne-premostivosti, inflacijske nedužnosti, privremenačke solidarnosti i bratstva i jedinstva.

Cl. 6. Himna privremeno zaposlenih jest: »Vratit ću se jednog dana«.

Cl. 7. Službeni jezik privremeno zaposlenih jest devizni. Zato, što ih svi razumiju jedino onda, kad je riječ o njihovim devizama.

Cl. 8. Glavni grad Privremeno zaposlenih je Privrementown.

Cl. 9. Jedna od osnovnih dužnosti Privremeno zaposlenih je čuvanje i njega zdravlja. Stoga veliku pažnju trebaju posvetiti okolini u kojoj žive, to jest barakama. Ne dozvoljava se dalje, da u jednoj sobi spava više od petoricice Privremenih. Ako se ovaj broj premaši, onda to ne smiju biti Privremeno zaposleni svoje neotudivo pravo na rad ostvaruju u prekomorskim zemljama.

Ljutko Privremenec,
Privrementown,
Dollarland

STARE NOVOSTI

Pročitani

U tom osjećkom (i ne samo osjećkom!) »službenom« čitanju privatnih pisama ima i jedna u-tešna stvar... Bar doznamo da su nam ti čitači — pismeni!

Poparitet

Sudeći po broju hrvatskih službenika u saveznoj upravi mogao bi se steći dojam da smo zapravo nacionalna manjina.

Prošireno izdanje

Od realizacije mišljenja o potrebi tiskanja adresara nesposobnih privrednih rukovodilaca, odustalo se već u početku:

Jer, mnogi bi se našli u zabludi, misleći da je izašao novi telefonski imenik. Dakako, u prošrenom izdanju.

Epigrami

Iz slučajevanja

Glasovi se i ne čuju
samo šutnja uši para.
To čuvani poručuju:
— Čuvajte nas od čuvara.

Narodna

Mi devize
oni kasu,
Mi sijemo
oni pasu!

Javna priedba

Na zagrebačkom raskrižju Ul. Proleterskih brigada i Savske, upravo je u tijeku najnoviji popravkovog popravka popravak. Nazočno građanstvo, izazvano ovom zabavnom djelatnošću, u napadu veselja, i ne krijući zadovoljstvo, veselo primjećuje:

— Eto, manjak zabavnog života u Zagrebu, obilno nadoknaduju naši revni komunalci!

(Or)dinarna situacija

U ovoj našoj problematice tako smo se uznapredili, da probleme možemo i planirati: Npr., ukoliko uskoro dođe do nestasice papira, znat ćemo da se tiskaju nove stabilizacione emisije najnovijih dinara.

Crni humor

Među reeksporterskim krugovima kruži strašan vic:

»U radu je spas!«

Zlatko Stipančić

Štočna politika

»Štočarstvo« je prešlo s riječi na djela Trojanskih je konja već ergela cijela!

(K)umovi

Nekima je dobro na ovome svijetu, Postadoše pametni po višem dekretu.

Narodna

Svježa brada,
skorijeh davnina
Jež do ježa,
prava ježaćina!

ZAGREBULJE

NETKO TO VOLI SKUPNO...

... joj, joj, kaj bu znama.
Stef

Misljam da su riječi ispriče premale da bi njima mogao sve izraziti u ovome trenutku. Ili bolje rečeno, mislim da je sada nesmisleno praviti duge uvide i razjašnjavati zašto ova rubrika nije tako dugo izazila. Jedno je sigurno: Ljoki-boy je prošao i uredništvom »Hrvatskog tjednika«. Veoma je spretno lansirao krilaticu da »Zagrebule«, onakve kakve su izlazile u »Studentskom listu«, u »Hrvatskom tjedniku« ne mogu. Zato što sam u onim napismima više njegovao psovačko-pamfletistički stil, koji, očvidno, Ljokiju manje odgovara od, recimo, fine ironije i analize koja se na njegovo zadovoljstvo u zagrebačkom tisku njeugeve već preko dvadeset i pet godina s poznatim rezultatima. Dakle, ravnajući se, ipak, prema Ljokijevim savjetima izbjegavat ću rijeći kakve su na primjer »banditizam«, »zločinaštvo«, »gangsterizam«, »dupertar« i tome slično, da ne bih slučajno povrijedio čedne uši Ljokijevih savjetnika. Eto tako. Druga je stvar ta, što sam namjerno pustio članak »Trbu Zagreba« u prošlome broju, a trebao je ići ovaj, jer ovaj na neki način predstavlja ponovno uvodenje u rubriku; međutim, ako još jednom dode do »ponovnog uvodenja« stvar je jasna, a Stef i ja odosmo dalje trbuhom za kruhom. Naravski, iz potpuno »stručnih« razloga. Prema tome, svaki onaj intelektualac (ili pisac, ili javni radnik, jer je upis u intelektualce ograničen do daljnje); nastala je gužva) koji želi javno pisati i javno djelovati ne smije upotrebljavati svakodnevne i vulgarne riječi služeći se njima kao potkrjepom svojih misli. Tako, na primjer, veoma gađno zvuči kako pišete, recimo, o glazbi pa najednom upotrijebite riječ »kukuruz«, ili »klip«, ili »šljiva«, jer time narušavate ugled i samome sebi i predmetu, tj. glazbi kojom se bavite. I tako dalje. Sve je to Ljoki izbalansirao. Računajući na finooču i mekoču svojih mogućih saveznika među zagrebačkim intelektualcima. Vidim, »Večernjak« je avanzirao. Tamo već izlaze veoma studiozni napisi o nastašici skupnog ili grupnog seksa među Zagrepčanima i stanovnicima šireg područja Zagreba. Autor (od kojeg sam i posudio naslov u ovom broju) veoma ozbiljno dokazuje da grupni seks ne škodi i da se ne pravimo puritanskim bedakinama. Lijepo. Najlakše je sada pisati o seksu, modi i ubojstvima. A o Belom Manastiru ništa. To nek rade drugi. I to kako. Uskoro će u Zagrebu osvanuti »Dior«, postat ćemo, vjerojatno, središte svjetske turističke organizacije, već smo postali »shopping-center« za zburjene Europece — a svaki čas treba prestati s radom: vodovod, kanalizacija, elektrana i nesretni tramvaj. To uvijek ide tako. Izvana huj, a iznutra fuj. Čuo sam da će se uskoro gradani Züricha besplatno voziti tramvajem kamo god želete. A naš ZET jedva čeka na onih četrtdeset para povišice. Pa još četrtdeset, pa još samo deset i onda joj, joj, kako kaže Stef, što onda? Kamo će ta skupoća? Dokle dizanje tih cijena? Ljoki se sav iskesio da zadovoljene opačine. Da slučajno nije bilo manevra »Sloboda 71« još uvijek bi na televiziji slušali razgovore o nastašici vode, struje, o elementarnim životnim potrebama iz kojih netko »deli javni cirkus«, kako kaže Stef, i to u jednoj socijalističkoj zemlji. S druge pak strane čujem da je Ljoki preko svojih intelektualnih veza lansirao još jednu krilaticu o tome kako se o komunalnim problemima može dovijeku pisati, jer će ih uvijek biti. Tako, dakle. Onda ih je bolje ne pisati. Je li tako Ljoki? Figo. I dalje će se pisati o komunalnim problemima Zagreba i dalje ćemo bockati zadrigle gradske oce koji primaju visoke plaće da nešto rade. Ili, možda, da ne rade ništa? Vjerojatno je ovo drugo. Ovaj put je bilo jako općenito. Ali što se može, uvod je uvod.

ZATO: PIŠTE TELEVIZIJI PROSVJEDNA PISMA I RECITE JOJ DA SE PRESTANE BAVITI PITANJIMA KOJA SU (KAO VODA I STRUJA) VEC ODAVNO TREBALA BITI RIJEŠENA.

Vladimir Vuković

CRTA I PIŠE ZLATKO GRGIĆ

VIJEST DANA

BARANJA:

Zorić puca — do ispučavanja?

karte na stol

PITANJE

**Drugu Veseljku
Velčiću,
sekretaru
Republičkog
sekretarijata
za prosvjetu,
kulturu i fizičku
kulturu
SR Hrvatske.**

Istaknutiji hrvatski znanstvenici zalagali su se (danas se također zalažu) za to da se austro-ugarski pojam Hrvatskog primorja — tj. pojam primorja bivše »Kraljevine Hrvatske«, u koje ne ulaze Kvarnerški otoci — te Istra i Dalmacija zamijeni pojmom Hrvatskog primorja koje će biti odraz suvremenih političko-zemljopisnih odnosa u SR Hrvatskoj. Pod HRVATSKIM PRIMORJEM mora se razumijevati onaj dio primorja SRH i SFRJ koji se prostire od ušća rijeke DRAGONJE u Istri do OŠTROG RTA pri ulazu u Boku Kotorsku, s iznimkom bosansko-hercegovačkog primorja kod Neuma. Ovakvo stajalište sasvim je u skladu s načinom tumačenja pojma Hrvatsko primorje kakvo se može zapaziti u udžbenicima i priručnicima namijenjenim nastavni zemljopis u osnovnim i srednjim školama na teritoriju SR Hrvatske. Rješenja za objavljanje takvih udžbenika, odnosno priručnika, izdaje Republički sekretarijat za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu SR Hrvatske.

»NAS SVIJET 3., zemljopisni udžbenik za VIII. razred osnovne škole, Zagreb 1970, izd. »Školska knjiga«, Zagreb, na str. 12 navodi:

»Naše se primorje može podijeliti, s obzirom na granice republika, na Slovensko primorje, HRVATSKO PRIMORJE (u koje ulaze ISTRA izvan Slovenskog primorja, KVARNERSKO PODRUČJE i DALMACIJA), Nisku Hercegovinu i Crnogorsko primorje« (versal HT).

Na zemljovidu SFR Jugoslavije, u ATLASU ZA OSNOVNU ŠKOLU, među ostalim ispisani su i ovi nazivi: Slovensko primorje, HRVATSKO PRIMORJE (naziv je isписан od Istre do Boke Kotorske) i Crnogorsko primorje. Slično je učinjeno i na zemljovidu Jadransko primorje; i u ovome slučaju naziv HRVATSKO PRIMORJE isписан je na dijelu primorja SFR Jugoslavije koji se prostire od Istre do Boke Kotorske — v. str. 41 i 42 u ATLASU koji je izdalо poduzeće UČILA, Zagreb, 1971, III. izdanje, rednik dr. Zvonimir Dugački.

Poštovani druže sekretare, dopustite da izrazimo zadovoljstvo što je Republički sekretarijat za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu SR Hrvatske konačno prihvatio stručno-znanstvena stajališta o uporabi pojma Hrvatskog primorja.

Jer to je ne samo značajan dogadjaj u hrvatskoj kartografiji, nego i u našoj kulturi, a njegove implikacije imaju i političku dimenziju. Ipak dopustite nam, da Vam s ovim u svezi postavimo jedno pitanje: što ste do sada učinili da onemogućite pojedince, neke ustanove, poduzeće i organizacije u SR Hrvatskoj, i ostalim republikama SFR Jugoslavije, koji svjesno ili nesvjesno ali uporno, rabe preživjeli austro-ugarski pojam Hrvatskog primorja?

Generalu armije Nikoli Ljubičiću, saveznom sekretaru za narodnu obranu

Kada se radi o davanju sredstava potrebnih za narodnu obranu, naši su ljudi jedinstveni u tome da se dade koliko treba. No to ne bi smio biti razlog da se tim sredstvima neke radne organizacije neopravdavno koriste samo zbog toga što dio njihove proizvodnje otkupljuje JNA. U vrijeme dok federacija svoje obveze prema privredi podmiruje s velikim zakašnjenjem, ima slučajeva da neke radne organizacije za svoje proizvode koje isporučuju JNA primaju protuvrijednost više mjeseci, pa i godinu dana unaprijed. Pitamo: jesu li Vam ti slučajevi poznati i hoćete li slične slučajeve spriječiti u budućnosti? Ukoliko se radi o zakašnjelim isporukama, to je razlog više da se takvi dobavljači ne privilegiraju još i plaćanjem unaprijed. Ukoliko su drukčijoj praksi zapreka postojeći propisi, prema kojima se budžetska sredstva moraju iskoristiti do kraja kalendarske godine, bilo bi korisno da se propisi mijenjaju i da se privreda u cijelini ne opterećuje za sredstva kojima se samo stvara privilegirani položaj pojedinih radnih organizacija, koje su — budući da u JNA imaju stalnog kupca i sigurnog platila — ionako već u velikoj prednosti.

Drugu Antunu Medvedu, predsjedniku Općinske skupštine Valpovo

Kao što Vam je poznato, posljednja četiri dana rujna mjeseca o.g. Valpovo i okolna mjesta ostala su bez ulične rasvjete. To se, kako Vam je također poznato, dogodilo stoga što općinska uprava kojoj ste Vi na čelu nije »Elektroslavonija« od travnja mjeseca o.g. pa sve do 30. rujna »platila struju«. Riječ je o svoti od 14.000.000 starih dinara koja je inače redovnim doprinosom što ga daju građani Vaše općine normalno pretjecala u općinsku kasu. Građani pitaju: iz kojih razloga nije redovno isplaćivana »Elektroslavonija«; tko je za to kriv i kakve će posljedice snositi?

SK i radnici

Kad je na VI. kongresu SKH Komisija za idejno-političku izgradnju, razvoj i način djelovanja SK i kadrovske politike zahtijevala što više radnika u forumima SK, odnosno kad je tražila da u forumima bude tri četvrtine članova iz neposredne proizvodnje (vidi »Vjesnik« od 7. XII. 1968.), dr. Vladimir Bakarić je, suprotstavljajući se »kvantificiranju odnosa između neposrednih proizvođača i ostalih članova u forumima SK«, između ostalog rekao (prema »Vjesniku« od 7. XII. 1968.): »Ako i s logikom da neposredni proizvođač mora da bude u većini ne samo u Centralnom komitetu nego i svim komitetima, a uz to taj neposredni proizvođač mora da bude na svom radnom mjestu, to znači tendenciju da će probleme svog mesta prenositi u taj forum i to ne probleme historijskog zadatka radničke klase ne-

go probleme svog poduzeća, svog radnog mjeseta. Iz toga proizlazi da će SK ponovno imati tendenciju pre-tvaranja u operativu rješavanja konkretnih problema onih radnih ljudi koji će tamo biti predstavljeni. To, dalje, znači da će uloga namijenjena Savezu komunista biti nešto poremećena. Zatim, znači da je na druga vrata uveden jedan oblik diktature, ne proletarijata nego diktature neposrednih proizvođača nad ostalim dijelom društva.«

Nedavno se, međutim, dr. Bakarić, govoreci u Topuskom, posebno zala-gao »da se poveća uticaj radnog čovjeka, onoga sa radnog mjeseta. Tom je prilikom, kako ga citira »Politika« od 2. X. 1971., između ostalog rekao: »Počeli su čak da Savez komunista dijele na progresivne i konzervativne, tumačeći da konzervativni ne razumiju 'pokret novih', da je u SK nastala jedna stagnacija i da ga treba obnoviti. Kod toga nisu primijetili jednu stvar: da je glavna boljka SK i snaga na koje se odnosi pitanje, u tome što je uticaj radnih ljudi na njega momentalno premalen, a uticaj 'gornjeg sloja' odnosno 'superstrukture' prevelik. Nisu primijetili da se stagnacija u samoupravljanju svodi na to što se po-nešto čuvaju pozicije ove 'superstrukture'. Ono što tu treba učiniti — jeste da se poveća uticaj radnog čovjeka, onoga sa radnog mjeseta.«

Budući da dr. Bakarić, sudeći prema dalnjem tijeku toga izlaganja, smatra da se utjecaj radnih ljudi na politiku i djelovanje SK ne može povećati masovnim prijemom novih članova, za što se zalažu mnogi najviši funkcionari i forumi SKH, a što on naziva »upisivanjem« u Savez komunista, valja li pretpostaviti da ovoga puta ipak misli kako se taj povećani utjecaj može osigurati tročetvrtinskom većinom ljudi iz neposredne proizvodnje u forumima Saveza komunista?

Možda »diktatura neposrednih proizvođača« ipak ne bi škodila Partiji?

Vuk dlaku mijenja...

Ivan Medjugorac, zastupnik lista »Kekec« (izd. NIP »Borba«, Beograd) za Slavoniju, oposlao je svim direktorima osnovnih škola spomenute hrvatske regije jedan dopis kojim ih »pismeno upoznaje sa problemima plasiranja ovog dječjeg lista na području Hrvatske, a posebno — Slavonije — području pedagoške regije Osijek«. Problemi plasiranja ovog dječjeg lista su dovoljno zanimljivi da s njima upoznamo i širu javnost. Donosimo oveći izvod iz cirkularnog pisma Ivana Medjugorca:

»Dječji list »Kekec« se prodavao u Slavoniji do 1967./68. god. u 10—15 tisuća primjeraka, a »Male novine« oko 6—10 tisuća primjeraka. Pojavom »Modre laste« razumljivo bi bilo da ako je tiraž »Kekec« opao, da to isto bude i sa »Malim novinama«. Međutim, ovdje je stvar obrnuta. »Kekec« je u posljednjih 4—5 godina opao do broja 1500 kom, a »Modra lasta« se prodaje oko 30—50 tisuća primjeraka, »Male novine« od 15—25 tisuća, a »Smi« i neki drugi listovi se prodaju u oko 5—10 tisuća primjeraka.

Ako se govorи o kvalitetu uskladjenosti školskog programa, onda je neosporna i notorna činjenica da »Kekec« ravnopravno stoji među tri (3) jugoslavenska dječja lista: »Pionir«, »Modrom lastom« i kao treći »Kekec«. To nije samo moje mišljenje kao prosvjetnog radnika već velikog broja jugoslavenskih pedagoških stručnjaka. »Kekec« je list koji se štampa latinicom i cirilicom, a uređuju ga najeminentniji jugoslavenski pedagoški stručnjaci, dok je glavni urednik — Mirko Petrović — poznati dječji književnik. Ako se ovaj list temeljito gleda, prelistava i cijeni, postavlja se pitanje, zašto je u Hrvatskoj tako mali tiraž 2000 — 2500 primjeraka.

Da li je to uzrok što je djelimično štampan cirilicom, ili što se evaj dječji list štampa u Beogradu, ili što je po kvalitetu lešiji od ostalih

dječjih listova koji se prodaju u Vašoj školi??

Obišao sam oko 145 osnovnih škola u Slavoniji plasirajući dječji list »Kekec« i naišao sam na niz poteskoča. Možda sam posjetio i Vašu školu. Dobio sam dojam druže direktore da nije u pitanju »Kekec« i njegov sadržaj kojeg svi hvale, već čini mi se da je tu nešto drugo, nešto što ne valja. Mislim da je u pitanju ponegdje korupcija i još jedna po mom mišljenju mnogo teža stvar od korupcije, a za mene kao prosvjetnog radnika-nastavnika povijesti prosto nerazumljiva i zaista teška ako se u prosvjeti to dešava. Mislim da me razumijete da je revolucijom i njezinim tekvinama stvorene SFRJ kakva nam odgovara i kakva je danas. A što se to kod nas u školama dešava??

Pitam ljudi u prosvjeti zašto je došlo do zabrane prodaje dječjeg lista »Kekec« u nekim osnovnim školama u Slavoniji, i jesu li zato razlozi koje sam naveo? Struktura stanovništva je poznata, a na broj upisane djece »Kekec« se prodaje od 5—8 razreda svega 0,90%.

No nije važan broj primjeraka u školi, u razredu, bilo bi najvažnije da se »Kekec« useli u Vašu školu na početku ove školske godine, da se djeci pokaže »Kekec« uz ostale listove i da djece sama odluče. Jer svaki drugi način je po mom mišljenju »naturanje«, jer i »Kekec« piše jezikom koji se govori u Slavoniji, te nije »jezična smetnja« kako su mi izjavili neki nastavnici po osnovnim školama u Slavoniji.«

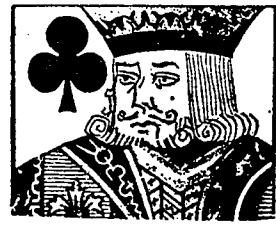
U želji da pomognemo zabrinutom propagatoru lista »Kekec«, iz usluge smo prelistali i pregledali nekoliko brojeva tog lista za djecu. Ustvrdili smo slijedeće: ma koliko — s obzirom na broj prodanih primjeraka, odnosno, postotak čitatelja »Kekec« među školskim djecom u Slavoniji — čovjek koji prodaje taj list i od toga živi, ima razloga da bude zabrinut, toliko — s obzirom na sadržaj i druge značajke »Kekec« — nema razloga da bude zbuњen. »Tajna« koju Ivan Medjugorac »navodno« nije proniknuo sadržana je i podatak koji navodi sam Medjugorac, uostalom) radije čitalju primjereno im štivo na svom materinskem jeziku i pismu, odnosno, štivo koje govorí o njima, njihovim problemima i interesima, o bliskim im pojavama i stvarima. Zar to, na najzorniji mogući način, ne potvrđuje i podatak koji navodi sam Medjugorac, da »Kekec« — i u ono vrijeme kada je u Hrvatskoj (odnosno, Slavoniji) bio bez konkurenциje, nije dosegao ni trećinu sadašnje potražnje za »Modrom lastom«? Vjerujemo, druže Medjugorac, da sada razumijete zašto nama u Hrvatskoj više »odgovara i kakva je danas upravo »Modra lasta«!

A što se tiče »naturanja«, toga je bilo — ali u slučaju »Kekec«! Vaše cirkularno pismo upućeno direktoru osnovnih škola u Slavoniji, samo je još jedan takav pokušaj, mada — zbog promijenjene situacije — rafiniraniji nego ranije. No, nitko više nije toliko naivan da bi nasjeo na Vašu »naivnost«.

»L'Unità«-rizam

U glasu KP Italije »L'Unità« (od 6. kolovoza 1971.), objavljen je članak »Koliko jezikom govorimo u Italiji?...«. Uz tablicu kojom su izloženi statistički podaci o broju talijanskih općina u kojima žive nacionalne manjine i broju obitelji (za 1911.), odnosno, pripadnik (za 1921.) pojedinih nacionalnih manjina u tim općinama, za rubriku »Serbo-Croat« daje je u fusu-noti ovakova napomena: »Sto se tiče SRBO-HRVATA Istre, danas su svi reintegrirani u Jugoslaviju. SRPSKI se govorí samo u tri izolirane općine pokrajine Campobasso (Molise), gdje se zadržao zastatak emigracije s Balkanskog poluotoka, koja je bila uslijedila prije nekoliko stoljeća (versal HT). Nije prvi put da »L'Unità« ne razlikuje narode koji nastavaju SFRJ, odnosno, jezike kojima se pojedini narodi u njih služe, ali postaje simptomatično za taj list da »ne zna« upravo za narod s druge strane obale mora koje već jedan cijeli milenij, zajedno s precima »L'Unità«-inih novinara, dijeli. Barena koliko se nas Hrvata, tiče, pisanje »L'Unità« sve više podsjeća na jedan u nas izrazito nepopularan «rizam».

Bunjevci iz Tavankuta na zagrebačkim ulicama

More i ravnice

Na poratnim su godinama iz Poljica išli na rad u Vojvodinu. Kad bi se vrnuli, vazda su govorili: »Gori je naša čeljad, ne riči i naravi.« Adid je donio ovu pismu:

Bunjevački rod je vrio stari, još kada je biža prid Tatar, Sklonjaju se u zemlju primorskiju Od starine zvanu dalmatinsku. Pa nastani i susidne zemlje. Neretvu i to slavno Zahumje. Doš je red i na Dalmaciju, Mletačka leva tad domajna. Stade narod otuđa bižati I u zemlju ličku se setiti. Al narodno pridjanje je bilo Da se nekad sa ravne selio, I da bunjevačka kuća svaka, Kraj Dunava imade rođaka. Zato mnogi priko zemlji Like, Pruko Bosne, pa i Save rike Tad pridoše zemlju Slavoniju, I nastane didovu domaju.

Put u Tavankut

Dok lutaš dijelom Subotice gdje prebivaju Hrvati Bunjevci, ne može ti oku izmaknuti kip s prstom na ustima, u ulici Ivana Milutinovića, pod kojim piše: »Ovaj spomenik na mjestu porušenog kipa koji su bezbojni ljudi oborili... 1939.« S pomoći tog zlamena, našao sam pjesnika JAKOVA KOPILovića, no budući da su sad drukčija vremena, naš razgovor tečiće bez straha. K JAŠI me dovela njegova pjesmica »Naše more«, u kojoj vjetar smorac biblje bačko klasje. Negdašnji je glasoviti maratonac sad gotovo neprekidan, te se prepušta dugim lutanjima duha. Dom mu je ispunjen slikama hrvatskih seoba i medaljama s njegovih pobjedničkih trka. Na osebnu je mjestu slika najvećega Bunjevca – Antuna Gustava Matosa.

JAKOV je KOPILović počeo pisati kao tramvajski konduktor. Dosad je objavio detraenst zbirki pjesama, a želja mu je napisati dvije knjige ikavicom, te objaviti jednu pod naslovom »Voljena zemlja voljena morem.«

Panonske gromače

Ton Vukovićevih slika s vremenom se mijenja, kao sâm bački klas: prozirno osje pšenice brkulje zamijenila je mrlja crljen. Na njima je zamjetna okučana tamnoća i žitni sjaj, a kao neko podsvjedo sjećanje na domajnu predaku, sve se promeće u gromače: nebo, strn, snopljie i stope. Podne je u vlati kao u težkoval kosti.

Kuće su njegove-bez okna, ali te nešto gleda iz propukline neba, u kojoj očutiš zvuk bačke tišine... pjenju kravljeg prizimljanja. Na crtežima su se uduble, žvačući dosadu dugodneva jedu same sebe. Te daumlerovske krave donose u bačko obilje legendu o gladnim godinama. U brazdi su kao lada. Nigdje ljudi na lancima zemlje što im je ostala.

Prst na usni

Odlazeći iz Subotice, baš kod kipa s prstom na usnama, sretovali PAVLA BACIĆA, glazbenika s »oštirim perom od gume« (kako je naslovljena njegova knjiga epigrama). On mi je divanjao malo o toj drevnoj svezi Bunjevci i mora: »Sad Bunjevci oseti svoje more, a to je Palić. Znate, onaj »Vječni izvor...«

Provijavanje pšenice

HRVATI U BAČKOJ

»GORI JE NAŠA ČELJAD, ISTE RIČI I NARAVI!«

Kupajmo se građani, kupajmo. Sunce nas grije, prži, peče. Neće se Palić isušiti nikada, u njega gradska kanalizacija teće.

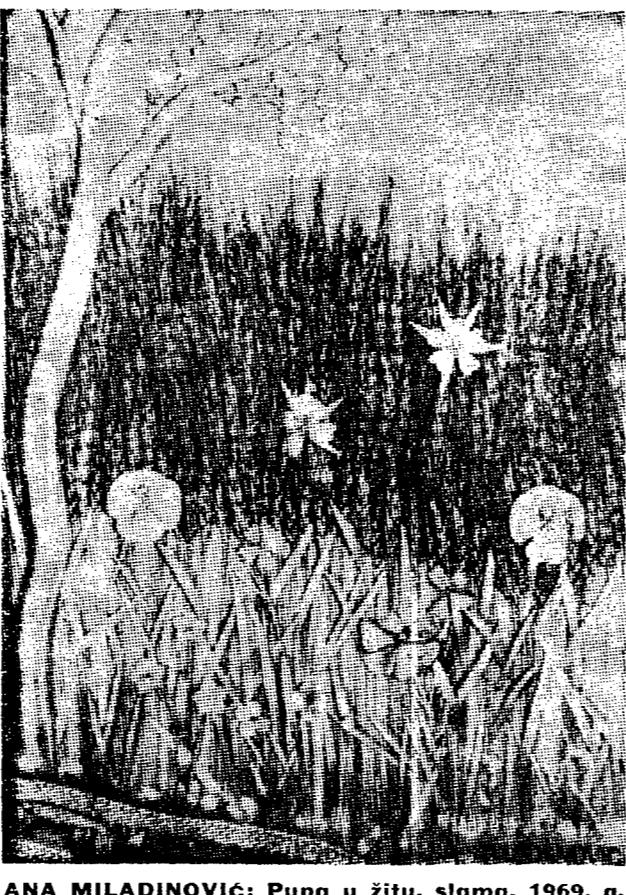
Ali nešto nije u redu s tim dotokom, jer se Palić već došao. Moraj, čemo stoga mi Bunjevci met na ono biće nov. Doli smo dobiti isti divan, ista riči... Kad litujem, oni iz unutarnjosti mi priputuju, misleći da sam ribar: »Sjor, boće li biti oluje?« Nije zaluđen zapisan da smo došli iz Dalmacije... Biti Hajdukovač, i to je »mitska sveza« morem.

Kip »bunjevačkoga sveca, pun rana od onog tumbanja 1939., oprežno piše poseti: Kamenim prstom pred usnom. PAVAO BACIĆ ode u Suboticu, a ja na Tavankut.«

Slamarke divojke

»Kogod bi mislio da mi latimo praznu slamu, a mi iz ove slame pravimo lipne slike, i koješta. Mi smo Bunjevke Hrvatice, a zovu nas slamarke.«

(Iz filma Ive Skraba »Slamarke divojke«)

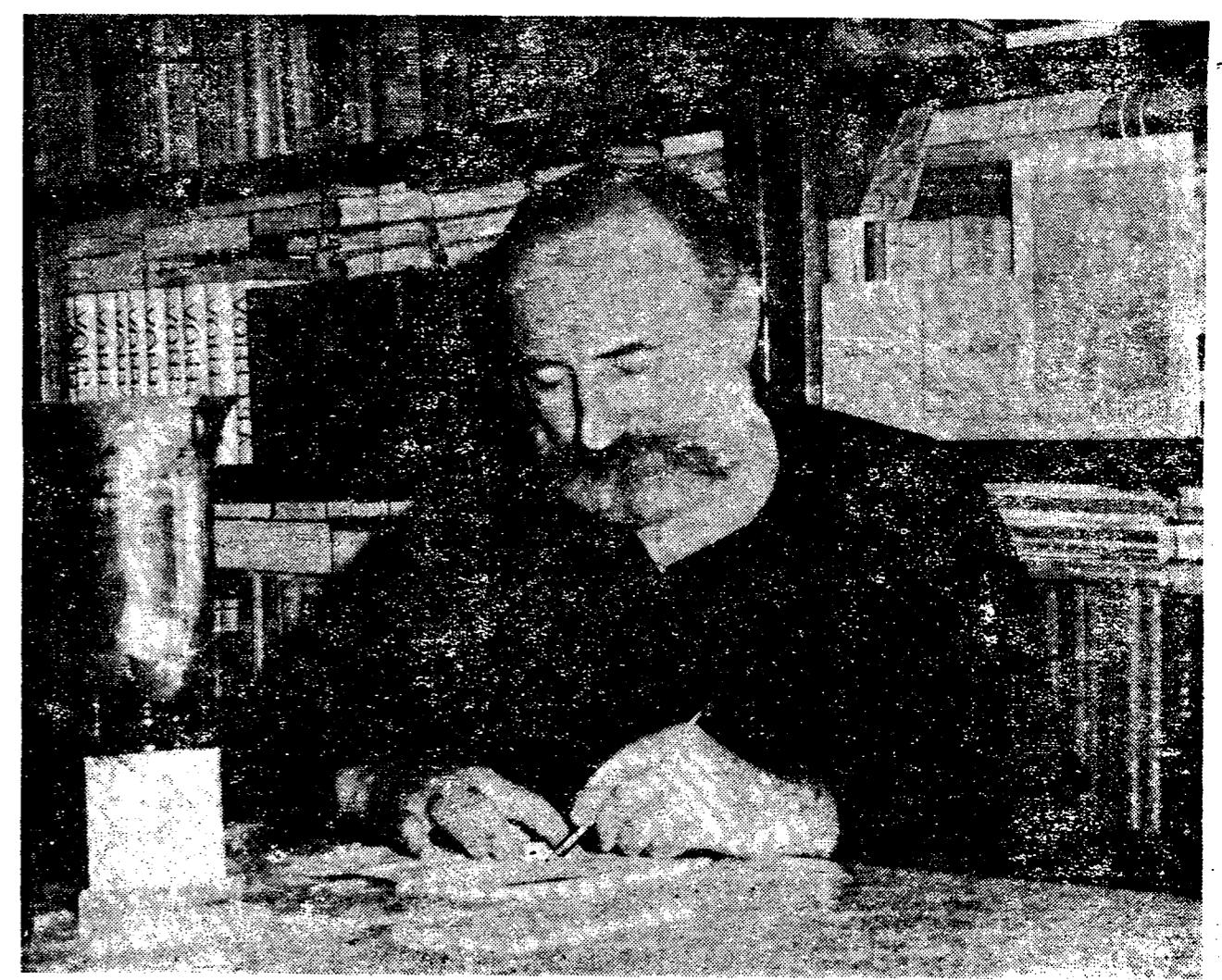

ANA MILADINović: Pupa u žitu, slama, 1969. g.

Na kraju sela spomenik je palim borcima »Nemirna ravnica«. Tu ceste nestaje... Zapahne te miris šume. Blizu je granica. Slast mi je stati u zadnju stopu moga puta, u žudeni hod u Bune do Bunjevacca. I čitajući imena poginulih, stade me obuzimat će čudan nemir. Imena i prezimena kao u mojim Poljicima... Mam me netko k bunjevačkom groblju. Žena u crnu žali na grobu, nabrja, opivava mrtvačko praščanje, kao poljička narikuša ukukljena u kostrijetu:

Zemlj Božja, majko naša, leglo svita i grobe. Sto je ovde živog, mrtvog: sve je tvore utroba. Prikljanjam ti glavu hiljadu oti joj se skupile, Svetog sanke dogredale, navike se upile...«

Grob Ivana Čovića. Kao da je tu zadnji polički knez, koji je izbjegnuo u Rusiju. U zavalaju nema imena na ukopnu kamenu, i čini mi se da su moji mrtvi otišli, i sad je pod ovim humkom moj did, koji mi je djetetom guslio o bunjevačkoj selidi. Cutim Tavankućanovo riješiti: »Doli smo u domaj u zivotom ostaviti trag... Suteč sam pohodio bunjevačke grebe u Baji, jer je muka hodati po groblju svoga naroda.«

Jakov Kopilović

Hod u Sontu

Iz beskrnjnoga reda bačkog polja, pred kojim je raspelo, beratički opetuju našoj čeljadi.

Sonta je najveće vojvodansko selo Hrvata Sokaca, U znaku je vode i ognja. Njihovo se sumporasto vrelo može užgati žigicom. Tako je netko prizgao i triinaest kuća, koje su planule u jedan tren, i sad crno žito zapolju kokoši. Od silne se vrućine svijinu hrast. A kad su doselili na Dunav, vidjele ih neka kraljica u flajkeru, vinkulu: »Jezus, sok, sok, koliko toga naroda ima! Bješa to prije tri do četiri stoljeća, Ondra on je poplavu tribut gonila s breščića na brežuljak, Godine 1923. nadoljevi velike vode, u čamcima se išlo na žetvice po izbršćima, mnoge se obitelji pogubile. Sad sam na šokačkim razvalinama: daske, lug i crna žerava...«

Zato je bački Sokac očuvao drevnočni jezik i nošnje. Nigdje nisam čuo takve starovinske ikavice, kao na večernji u Sonti, kad starice u crnu kleknu na istkan guberac, pa se uhu pričinju otokca molitva u maslinniku. Ali jedino još u obiteljskom domu može čuti drevnu hrvatsku ikavicu, a najskoči kod govore o onomu što ih uzbuđuje. Sjaje im se oči kad u hiži Marije Poturice vadu starice skute, plećak, bošće i kapice. Spominju pule i rasplit. »Mi same se divanimo, da su morale toliko brojiti. Nošnje su eto i pedeset godina stare, pod pazuhom je znoj prababe.« I jamči su vezane, to je meni čudno, to je sama sebi razmatram. Na putnoj su torbi putići bojā, Ana Poturica pokazuje pregaču za kajanje, koja nije posve crna, nego je izvezena od neke tamnije, kao nisko nebo prije oluje. A baka joj je nekoč za umrili nosilja bijelu košulju! Izvlače ju iz hrpe. Starice mogu prepoznati svaku pučiju, svaki boščić. Vele onomu kipa to dode u iskušenje otparati boščić: »Što je pokojna baba rekla?«

Dode žene slijepi prošlosti na stol, dote muškarci divane o nesloj, Sončane je znala i ulica podijeliti, u crkvi su bacani noževi, jer je svatko imao svoju stranu. Okav su se djejili nekoč: Kranjci, Valpovo, Abesinci i Rokovac. Zlo je svadba, za tučnje zgsda. Ona šokačka igra u siniku, bila je čest uzrok šaketanju. Najizvornije cruze bijesne čula: okresano žlje, guka, njima su cuvali krave, a u tučnjavu mahali kao buzdovanom.

U Bačko su tako povede dijave o tu. »Svaha se tri dane veseli, ako se rodilo slugi muško dite, A kad je došla podlja zemlje, Svabe pustili Dunav, ali smo mi čemcima vučki plantlje, andelirici čamoima parceliraci, a kapitalisti se u kaštelima obišali... Naše je mjesto najviše ubila Austro-Ugarska. Svoje ljude ubacila ovamo, dala mu kredit, a nas ubi dug, dužanje, kamate...« Bata, koji je sad u Borovu, htio sagraditi tvornici na neplodnoj zemlji, ali ovi koje je pogledaj grom na TEZINOJ slici, to je vlat triput lomljena! U oknu užvana doma dočarala je zlokoban slijaj koljencima što su u žitu istriji jedan o druga.

Nadati se valja, jer je opća demokratizacija podobna a već

se o tomu i razmišlja, da će se riješiti pitanje uvođenja hrvatskoga književnoga jezika u bunjevačke i šokačke škole. Njihova prizivati u pamet stare grijehje. Te ne bih ni činio, da su ti grisi ispovideni, kako se gorko našli staro Bunjevac. Ali je nepojmljivo da su baš u socijalističkoj Jugoslaviji počeli nestajati pridjevi, najprije »Hrvatskoga Dokad će se na knjige iz Zagreba, na stipendije iz Zagreba gledati, kao na kakav u mitu. Može li se razumjeti objavljeno odvraćanje mladih ljudi od studija u Zagrebu, da Zagreb nije u socijalističkoj Jugoslaviji! Dušobržnici bi mogli biti greti da barem netko vodi i materijalnu skrb o mlijedima, a ne samo nihovu ideološku brigu, od koje nikomu nije bilo ni toplo ni hladno.«

Subotičke novine od 17. sept. 1971., članak »Subotica u svetu statistike«. Neće li se time, da Bunjevci i Šoke ostanu vazda »seljački puk, bez modri razmjerne odlučivačnja u gradovima, a to znači u novinama, na višim školama, u kulturnim i prosvjetnim ustanovama...«

Dokad će se na knjige iz Zagreba, na stipendije iz Zagreba gledati, kao na kakav u mitu. Može li se razumjeti objavljeno odvraćanje mladih ljudi od studija u Zagrebu, da Zagreb nije u socijalističkoj Jugoslaviji! Dušobržnici bi mogli biti greti da barem netko vodi i materijalnu skrb o mlijedima, a ne samo nihovu ideološku brigu, od koje nikomu nije bilo ni toplo ni hladno.

Mnogošto je narod ponos Vojvodine, te stoga ne mogu shvatiti, zato da bunjevačkim i šokačkim pučkim veseljima, društva, povezana bunjevački Hrvati iz Subotice izvode plesove i pjesme svih naroda u Jugoslaviji, a gotovo da nema primjera, da bi otplesali i neko kolo iz Hrvatske, barem – iz svoje bliske domaće uz more. I čemu pjevati lažne narodne glazbe na priedbama folklorne naravi, čemu naravljene pomeđun pjesama puku, k tomu bas B: »njevicima i Šokcima, koji imaju folklor izvor i cudesan.«

Valja se ipak u ovoj općoj demokratizaciji nadati rješenju svih problema. Uputna je dobra volja i razumevanje sa sive strane, a također i upoznavanjem s narodima našoj zajednici. Kad upoznate čovjeka u njegovoj svagdašnjosti, treba još kojeti shvatiti iz doba kad se živilo u petropleku – i u izastruji IVAN PRČIC – GOSPODAR priopovijedat će vam o »Trnoručici«, koju je izvodio sa čeđerdesetero djece, kako bi ih što više govorilo ikavicom. Cijelo jutro u Sonti se čuje samo brač Bajčić.

Nikad se ne bi nadao da ćeš u Sonti vidjeti najdrevnije navade. Djete je prohodalo i mati mu nad glamom lomi pogagu. Tela su odbili od sise, žena je umrzla grušavu u zdili, kroza situ lije po glamova malisana! Ali to Šončani snimaju film o svojoj prošlosti... Ove je godine njihov već 43. grožđebal, na početku berbe povorka u nosnjama nosi teško zvono od grozdova. Pripjeva se: »Radili smo, patili smo...«, a na koncu je veselje sokackim kolom. Sjecam se kako su pripremajući se za Smotru folkloru u Zagrebu, htjeli zapjevati što stariju pjesmu, ono što im je prepadak donio iz Bosne. A lako je prepoznati hrvatski ples! Vazda je našlo, i gazi se cijelim stopalom. Da mu nenavindik, dok se on veseli, ne otme itlo.

Sokci volje sjecanje. A kad se prodruvani o današnjoj zbilji, mogu ti reći da ih ima u selu šest tisuća, u pečaličkoj opeti. Al' evo djeteta sa sunčokretovom glamom, izlazi

Provjavanje pšenice

13 društvo

Jozo Vrkić